

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

AZSAYLI XALQLARIN FOLKLORU

II KİTAB

BAKI – 2017

Layihənin rəhbəri: **Muxtar Kazımoğlu (İmanov)**
AMEA- nın həqiqi üzvü

**Toplayıb, tərtib edən
və ön sözün müəllifləri:** **Atəş Əhmədli**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Dadaş Əliyev
AMEA Folklor İnstitutunun
doktorantı

Redaktoru: **Afaq Ramazanova**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Rəyçilər: **Gülsüm Hüseynova**
filologiya üzrə elmlər doktoru
Mətanət Yaqubqızı
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Mətnlərin tərcüməsi üzrə məsul şəxslər:

1. Dadaş Əliyev (lahic-tat dilindən)
2. İldırım Məsimov (hapıt dilindən)
3. Elsevər Məsimov (hapıt dilindən)
4. Bəxtiyar Rəhimov (ləzgi dilindən)

Azsaylı xalqların folkloru, II kitab, Bakı, Elm və təhsil,
2017, -196 səh.

Kitaba İsmayılı rayonunda yaşayan lahic (tat), ləzgi, rus
(molokan) və hapıtların folklor nümunələri daxil edilmişdir.

folklor.az

A 4603000000 Qrifli nəşr
N-098-2017

© Folklor İnstitutu

ÖN SÖZ

İsmayilli rayon kimi rəsmən 1931-ci ildə təşkil edilmişdir. Həmin dövrə qədər isə bu ərazi (1867-ci ildən) Göyçay qəzasının tərkibində Bakı quberniyasının inzibati tabeliyində olmuşdur.

Böyük Qafqazın cənub yamaclarında yerləşən İsmayilli rayonunun əksər hissəsi dağlıq ərazilərdən ibarətdir. Bu ərazilərin də ən uca zirvələri (Niyaldağ, Qarabuğra, Babadağ və s.) rayonun şimal səmtinə düşən silsiləsində yüksəlir. Cənuba doğru uzandıqca get-gedə bu ərazilər alçalır. Buradan da baş alan Şirvan düzünə aid landşaft ətkəldə (Göyçay ərazisinə ən yaxın hissədə) Kür-Araz ovalığına qovuşur. Ümumən götürsək, İsmayilli rayonu orta hündürlüyü 200 m olmaqla (Babadağ zirvəsində) dəniz səviyyəsindən 3629 m hündürlüyədək ərazi fərqi ilə dəyişilir.

Dərin çay dərələri sanki rayon ərazisini ayrı-ayrı şaxələrə parçalamışdır. Bunun da bir qismi Qanıq-Əyriçay vadisinin cənub-şərq qurtaracağı ilə kəsişir. Kür hövzəsinə aid olan Girdiman, Əyriçay, Axox və Göyçay çayları rayonun başlıca su mənbələrini təşkil edir. Rayon ərazisi mineral bulaqlarla hədsiz zəngindir. Bu cəhəti nəzərə alan yerli sakinlər İsmayilli toponiminin də məhz bu səciyyədən qaynaqlandığını, yəni sözün suya meyilli (“su mayıllı”) ərazi anlamını ifadə etdiyini fərziyyə edirlər.

Topçu və Qalıncaq meşələri İsmayillinin ən mənzərəli landşaftları sayılır. Şahdağ Milli Parkının ekzotik bir guşəsi də İsmayilli ərazisinə düşür. Ecazkar təbii şəraiti, səfali məkanları ilə seçilər rayon çox qədim tarixi qatlarla zəngin ərazilərin qovuşuğunda yerləşməsi ilə də diqqəti çəkir.

Arxeoloji araşdırmalar zamanı əldə olunmuş maddi sübutlar İsmayillinin bir neçə inkişaf mərhələsindən keçdiyini, buradakı mədəni həyatın və təsərrüfat sahələrinin qədim Daş və Tunc dövrləri ilə ilişgəli olduğunu əsaslandırır. Lahic yaxınlığında erkən orta yüzillərə aid Girdiman qalası (V əsr), Talıstan ərazisində Cavanşir qalası (VII əsr), Sulut kəndi ərazisində Fit qalası (X əsr), Basqal, o cümlədən Lahic qəsəbəsində inşa olunmuş kürəbənd

sistemi (IX-X əsr) və başqa tikililərin burada mövcud olması vaxtilə bu yerlərin siyasi-inzibati mərkəz kimi dövlətçilik tariximizdə əhəmiyyətli mövqe tutduğunu indilikdə bizə yansıtmışdır.

Saf təbiəti, füsunkar mənzərələri, olaylarla zəngin tarixi əsərləndə İsmayılının vətənpərvər və əməksevər insanlarını daima qurub-yaratmağa ruhlandırmışdır. Bu insanların daha şövqlə çalışmasına və yaratmasına stimül verən bir mühüm mənbə də düşünürük ki, burada yaşayan fərqli xalqların bir-birinə bəslədiyi dərin etimaddır. Buna nail olmaq üçün isə yüzillərcə zəhmət çəkmək lazım gəlmişdir. Önemlisi odur ki, həmin xalqların arasındakı bu münasibət günümüzdə də davam etməkdədir.

Bu minvalla, əhalisinin əsas hissəsi türk mənşəli olan rayonda hələ çox qədimdən milli və dini fərqləri ilə seçilən xalqlar da məskunlaşmışdır. Həmin xalqlardan tat, ləzgi, hapıt, slavyan, bir də ki, daha azlıq təşkil edən yəhudi və kürdləri misal gətirmək olar. Onların içərisində kəmiyyətcə üstün mövqedə olanı isə tatlardır. Tatlar əsasən, Lahıc qəsəbəsi və ona bitişik kəndlərdə məskunlaşmışlar. Bu kəndlərin sayı təxminən iyirmiyə yaxındır. Onlardan Ərəgət, Gəndo, Namazgah, Mulux, Qoydan, Müdrisə, Nanic, Kənəə, Mulux Əhən, Zərnava, Gideyli, Zarat, Buynuz, Həftəsov, Brovdal, Ağbulaq, Çandahar, Dvoryan və digərlərini qeyd etmək olar.

Bu xalqlardan sayca ikinci sırada mövqe alanı ləzgilərdir. Ləzgilər Qurbanəfəndi, İstisu, Sumağallı, Qalacıq, Uştalqışlaq, Çəmənli, Ruşan, Qalınçaq, Qalagah, Vəng kəndlərinin əsas sakinləri sayılır.

Hapıtların isə böyük qrupu Mollaisaqlı və Hacıhətəmli kəndlərində məskunlaşmışdır. Çox az miqdarda olsa da, digər kəndlərdə də bu mənşəli əhaliyə rast gəlmək olur.

İstisna olaraq, yalnız malakanlar rayonunun bir kəndində (İvanovkada) məskundurlar. Bundan başqa, sayca sonuncular hesab olunan kürdlər və yəhudilər, bir də axır illərdə rayona köçüb gəlmiş minimal həddə məshəti türkləri də hazırda İsmayılının yerli camaatı ilə bir yerdə güzəranlarına davam etməkdədirlər.

Bildiyimiz kimi, hər bir etnos məskun olduğu ərazinin təbi-coğrafi şəraiti və relyef xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq məişətini və təsərrüfat həyatını qurur. Milli-etnik identikliyi qorumaqla yanaşı, istənilən xalq ərazicə ona yaxın yerləşən xalqla sosial-mədəni əlaqələrə girməyi də zəruri sayır. Bütün bunlar ona gətirir ki, eyni yaşayış məntəqələrində güzəran sürən fərqli xalqlar (birliklər) milli və dini ayrılımlarına baxmayaraq, heç bir münaqişəyə yönəlmir, əksinə iç-içə yaşadıkları mühitdə daha sıx əlaqələr qurur, bəzən bu əlaqələri qohumluq münasibətlərinədək inkişaf etdirməyə meyilli olurlar. Məsələn burasındadır ki, İsmayılı rayonunda tarixən məskunlaşmış etniklər təkcə öz varlıqları ilə deyil, həm də dili, dini inancları, adət-ənənələri, məişəti, habelə arxaik mədəniyyəti və onun mühüm tərkibi olan folkloru ilə də bu etnomühiti zənginləşdirir və inkişaf etdirirlər. Bu da bir neçə mühüm amilə dayanaqlıdır. Əvvəla, bu xalqların məskun olduqları ərazilərdə sabitləşmiş bilinçvizm (ikidillilik) şəraiti hökm sürür. İkincisi, həmin ərazilərdə hər iki dildən (məs.tat-Azərbaycan) təkcə ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də mənəvi yaradıcılıq sahələrində, özəlliklə də folklor nümunələrinin ifası və yaradılması prosesində qarşılıqlı şəkildə istifadə olunur. Bir də ki, nümunənin hansı dildə (tat, yoxsa Azərbaycan dilində) təqdim olunmasını və yaxud da meydana gəlməsini, adətən, belə şəraitlərdə nümunənin hansı janra aid olması da diktə edə bilər. Məsələn, istənilən nümunəni tat dilində söyləməyə üstünlük verən lahıclı istisna olaraq, bayatını Azərbaycan türkcəsində təqdim edir. Heç şübhəsiz, bunu zəruri edən şərtləri vardır və daha əsaslı hesab etdiklərimizi burada qeyd etməyi lazım bilir. Birincisi, janrın kifayət qədər arxaik olması bu halı şərtləndirə bilər. Digər halda isə bu vəziyyət, həmin xalqların daha erkən təşəkkül tapmış qonşuluq münasibətlərinə əsaslanı bilər. Bununla belə, həmin xalqlar milli psixologiyasından, inanc sistemindən, çalışdığı məşğulluq sahəsindən asılı olaraq, yaratdıqlarında fərqlilikləri ilə də görünə bilərlər. Bütün bunları nəzərə alıb, polietnik Azərbaycan cəmiyyəti üçün səciyyəvi olan türk, iran, qafqaz və

slavyan mənşəli etnosların folklorunu onlara doğma hesab olunan İsmayılı rayonunun folkloru ilə vəhdətdə öyrənməyi qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Hər bir azsaylı xalqın folklorunun öyrənilməsi əslində Azərbaycan folklorunun öyrənilməsi və sistemləşdirilməsi kimi başa düşülməlidir. Ümid edirik ki, İsmayılıda yaşayan azsaylı xalqların folklorunun öyrənilməsi folklorşünaslığımızda yalnız ayrılıqda götürülmüş bir rayonun probleminə yanaşma qismində deyil, Azərbaycan folklorşünaslığında irəliyə doğru atılmış növbəti bir addım kimi qarşılanacaq.

Kitabın ərsəyə gəlməsində bir çox insanların iştirakı olmuşdur və onların bir qismi haqqında söyləyicilər bölümündə məlumat vermişik. Təəssüf doğuracaq haldır ki, həmin insanlardan bəziləri artıq dünyasını dəyişmişdir. Xeyirxah əməl sahibi olduqları üçün daima yad olunacaqlarına inanır və onlara Uca Tanrıdan rəhmət diləyirik. Bir qisim insanlar da bu işə köməyini əsirgəməmişdir ki, buna da kitabda münasibət bildirməyi zəruri saydıq. Söyləyici qismində olmasalar da heç şübhəsiz, onlardan aldığımız məlumatlar kitabın dolğun hazırlanmasına təsirsiz qalmamışdır. Zəruri məlumatları bizə təqdim edən belə insanları kitabda informator qismində göstərməyi münasib sayır və onlara dərin təşəkkürümüzü bildiririk. Həmin informatorları sizə təqdim edirik:

Haqverdili Fikrət – İsmayılı rayonu Lahıc i.ə.v. üzrə icra nümayəndəsi (lahıc)

Əliyeva Ceyran – İsmayılı rayonu Lahıc qəsəbə tam orta məktəbinin müəllimi (lahıc)

Eminov Təbriz – İsmayılı rayonu Qalacıq i.ə.v. üzrə icra nümayəndəsi (ləzgi)

Rəhimov Bəxtiyar – İsmayılı rayonu Qalacıq kənd tam orta məktəbinin müəllimi (ləzgi)

Jabina Olqa – İsmayılı rayonu İvanovka i.ə.v. üzrə icra nümayəndəsi (rus)

Jabina Nadejda – İsmayılı rayonu İvanovka kənd tam orta məktəbinin müəllimi (rus)

Uryupin Mixail – İsmayılı rayonu İvanovka kənd tam orta məktəbinin direktoru (rus)

Prokofyev Vasili – İsmayılı rayonu İvanovka kəndi üzrə molokan dini icmasının presviteri (rus)

Jabin Mixail – İsmayılı rayonu İvanovka kəndi üzrə dini icmanın üzvü (rus)

Ağakışiyev Nazim – İsmayılı rayonu Hacıhətəmli i.ə.v. üzrə icra nümayəndəsi (hapıt)

Məsimov İldırım – İsmayılı rayonu Mollaisaqlı kənd tam orta məktəbinin müəllimi (hapıt)

Abdullayev Şakir – İsmayılı rayonu Mollaisaqlı kəndi, təqaüdcü (hapıt)

Kitabdakı nümunələrin mənbələrini oxucuya çatdırmaq məqsədilə ayrıca kodlaşmadan istifadə olunmuşdur. Hər bir nümunənin sonunda onun mənbəyini göstərən işarələr verilmişdir. Mötərizə içərisində verilən “S” hərfi söyləyici sözünü işarələdir, sonrakı rəqəm isə tərtib olunmuş siyahıda həmin söyləyicinin sıra mövqeyini vurğuladır. Digər halda böyük “T” toplayıcı sözünün işarəsidir və sonrakı rəqəm də bu işarənin toplayıcılar siyahısındakı mövqeyini mənalandırır.

Daha sonra “Ə” hərfi ədəbiyyat sözünün işarəsidir və sonrakı rəqəm isə ədəbiyyat siyahısında bu işarənin neçənci mövqedə dayandığını vurğuladır. Deyilənləri daha asan aydınlatmağa çalışaq:

1.Folklor mətnindən sonra verilmiş (S:30;T:1) şərti kod aşağıdakı mahiyyəti aydınlaşdırır. S.30– mətn siyahıda otuz nömrə ilə işarələnmiş söyləyicinin (yəni Lahic qəsəbə sakini Nağıyev Pəngi Məhəmməd oğlunun) dilindən qeydə alınmış, T.1– mətn siyahıda bir nömrə ilə işarələnmiş toplayıcıya (yəni f.ü.f.d A.Əhmədliyə) məxsus mənbədən götürülmüşdür.

2.Mətdən sonra verilmiş (Ə:14) şərti kod aşağıdakı mahiyyəti aydınlaşdırır. Ə:14– bu mətn (və ya məntlər) siyahıda 14 nömrə ilə işarələnmiş ədəbiyyatdan (yəni SMOMPK, vıpusk 291901-dən) götürülmüşdür.

LAHICLAR¹

Lahic (tat) əlifbası²

A	Ä	Б	B	Г	Г̇	Д	ДЖ
Ж	З	Ј	İ	Ќ	Л	М	Н
О	Ö	П	Р	С	Т	У	ÿ
V	Ф	Х	Һ	Ђ	Ч	Ш	;

Öncə də qeyd etmişdik ki, Lahıclar İsmayılı rayonunda məskunlaşmış azsaylı xalqlar arasında sayca daha çox olanıdır. İsmayılı ərazisində tarixən mövcudluğu sübuta yetirilmiş Girdiman knyazlığında əhalinin əksər hissəsinin irandilli olduğu fərqli alimlərin əsərlərində də təsdiqini tapmışdır. Tarixçilərin fikrincə, irandilli əhali şimal-şərqi Azərbaycan ərazilərində ilkin olaraq e.ə. II minilliyin sonlarından etibarən məskunlaşmağa başlayıb. Sara Aşurbəylinin ehtimalına görə irandilli əhalinin bu ərazilərdə məskunlaşması e.ə. I minilliyin I yarısına təsadüf edir (**Ə:1**). Z.Bün-yadova aid mənbələrdə də irandilli əhalinin bölgədə payının kifayət qədər çox olduğu göstərilir (**Ə:4**). Etnoqrafik ədəbiyyatlarda tat adlandırılan bu əhali Azərbaycanda əsasən Şamaxı, Quba, Siyəzən, Dəvəçi, İsmayılı, Ağsu, Xızı, Xaçmaz rayonlarında məskunlaşmışdır. Artıq XX əsrin iyirminci illərində tatların məskunlaşma tarixini araşdırmağa başlamış prof. B.Miller tatları dini mənsubiyyətlərinə görə fərqləndirmiş və müsəlman, xristian, yəhudi olmalarına əsasən onları 3 qrupa ayırmışdır (**Ə:11**). Müsəlman tatların böyük bir hissəsi hazırda Lahic qəsəbəsində yaşamaqdadır. Onlar özlərini lahıc, dillərini isə lahıc dili adlandırırlar.

1. Mətnin müəllifi AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Dadaş Əliyevdir.
2. Əlimizdə olan lahıc (tat) əlifbası 1905-ci ildə V.Millerin "Tatskiye etüdi" kitabındakı lüğətdən götürülmüşdür (Bax: **Ə: 12**) Əlifba kiril və latın hərflərindən yaradılmış, içərisinə kiril və latın əlifbasında olmayan işarələr də salınmışdır. Lahıc (tat) əlifbası və bu əlifba haqqında məlumat AMEA Folklor İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent Ramazanova Afaq tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Yerləşdiyi coğrafi mövqeyi və qədim tarixə dayanaqlı olması baxımından Lahic İsmayılının ən maraqlı ərazilərindən hesab olunur. Belə ki, dörd tərəfdən keçilməz dağlarla əhatələnmiş Lahic Qafqaz Albaniyasının mühüm əhəmiyyətli vilayətlərindən sayılmış, Girdiman knyazlığının ən strateji məntəqəsi olmuşdur. Belə bir relyefdə yerləşməsi həm də ərazinin düşmən hücumlarından qorunmasını təmin edirdi. Girdiman knyazlığında əlahiddə mövqe tutan Lahic Albaniyanın süqutundan sonra Lahicanşahlıq, yaxud Layzanşahlıq adlı kiçik feodal dövlətinin inzibati mərkəzinə çevrilir. Amma bu sürə uzun çəkmir, tezliklə bu feodallıq Şirvan şahlığına tabe olur.

Lahic istər Şirvanşahlar, istər Osmanlı, istər Şirvan xanlığı və çar Rusiyası, istərsə də Sovetlər birliyi dönməsində Dağlıq Şirvan üçün heç vaxt əhəmiyyətini itirməmişdir. Ticarətin və sənətkarlığın geniş vüsət aldığı orta əsrlərdə Lahic bir feodal şəhəri kimi tanınmış, sonrakı dövrlərdə də mərkəz kimi öz mövqeyini qoruyub saxlamışdır.

Xalq sənətkarlığının və kompakt ərazidə meydana gəlmiş memarlığının mərkəzi kimi məşhurlaşan Lahic, hazırda bu irsin qorunduğu məkanı qismində də dünyanın diqqətini çəkməkdədir. Əkin və heyvandarlıq üçün əlverişli olmadığına görə Lahicdə daha çox xalq sənətləri yayılmış və onun qırxdan artıq növü inkişaf etmişdir. Bu sənətlər arasında ən geniş yayılanı və inkişaf zirvəsinə çatmış misgərlik sənətidir. Misgərlik sənəti o dərəcədə inkişaf edir ki, başqa sənət növlərinin də təşəkkül tapmasına təkan verir və nəticədə dəmirçilik, qalayçılıq, kömürçülük, çarvadarlıq, səhragərdlik və s. digər törəmə sənətlər də yerli əhalinin gündəlik məşğuliyyətinə çevrilir. Burada yaşamış sənətkarlar adı məişət əşyaları düzəltməklə yanaşı, dünya səviyyəsinə çıxan biləcək sənət nümunələri də yaratmışlar. Onların arasında elə nümunələr var ki, dünyanın Luvr, Ermitaj, London və s. məşhur muzeylərini ən qiymətli eksponatlar kimi bəzəyir. Qeyd üçün deyək ki, Lahic misgərlik sənəti 2015-ci ildə YUNESCO-nun representiv, yəni maddi və qeyri-maddi irsin qorunmasına dair

siyahısına daxil edilmişdir. Bunu da Azərbaycan xalqına və onun yaratdıqlarına həmin təşkilatın ən yüksək etimadı kimi qəbul etməliyik. Lahıc dünya düzənində “açıq səma altında muzey” statusunda tanınan kompakt ərazilərdən biri kimi də hazırda diqqət çəkməkdədir.

Əslində Lahıcın ən böyük sərvəti əsrlərlə burada yaşayan lahıclar və onların mənən yaratdıqları abidələrdir. Bu abidələrin içərisində Lahıcın ənənəvi söz sənəti, yəni folkloru ayrıca önəm kəsb edir. Lahıcın özü qədər qədim olan folkloru görkəmli folklorşünas P.Əfəndiyevin təbirincə desək, xalq bədii sənətinin zəngin xəzinəsidir (Ə:6). Belə bir məşhur fikir də var ki, folklor sadəcə asudə vaxtın məhsulu kimi yaranmayıb, o, həmişə xalqın “ləyaqəti və ağılı” olub. Bu ədəbiyyat xalqın mənəvi simasını yaratmaqla onu möhkəmləndirir, tarixi yaddaşı və qəlbinin bayram libasları kimi onun əməyini və ata-babalarına hörməti ilə bağlı müəyyən adət-ənənələrlə və mərasimlərlə keçən ölçülüb-biçilmiş həyatını dərinlənən mənalandırır” (Ə:13).

Lahıcların dilinin və folklorunun öyrənilməsi istiqamətində bir sıra tədqiqatlar aparılmışdır ki, həmin tədqiqatlardan kitabın hazırlanmasında əlavə mənbə qismində istifadə olunmuşdur. Biz bu əsərləri də burada təqdim etməyi zəruri saydıq:

1. Balayev Ə. Lahıc elləri və xatirələr... Bakı, «Şərq-Qərb», 2011

2. Cəbiyev Q. Girdiman tarixi (IV-IX əsrlər). Bakı, «Şərq-Qərb», 2010

3. Əhmədli A. Söyləyici və janr problemi: tarixi-ənənəvi aspekt və hazırkı durum s.78-91. “Dədə Qorqud” jurnalı Bakı, “Nurlan”, 2009

4. Əhmədli A. Ənənəvi janr söyləyiciliyində peşəkar nağulçılıq Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər (otuz altıncı kitab), s.52-74, Bakı, “Nurlan”, 2011

5. Əliyev D. Folklorumuzda multikulturalizm və bilin-qvizm “Azərbaycan multikulturalizmi: din və dil siyasətinin in-

kişaf perspektivləri” Beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, 8-9 sentyabr 2016-cı il, s.180-184, Bakı : “Mütərcim”, 2016

6. Əliyev D. Azərbaycan regional folklorunda Lahıç ləti-fələrinin yeri. “Kitabi Dədə Qorqud” və türk dünyası “Kitabi-Dədə Qorqud”un tərcüməsi və nəşrinin 200 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı, 29 dekabr 2015-cı il, s.557-563, Bakı, “Araz”, 2015

7. Əmirli T.Eldən xəbər al...Bakı, 2011

8. Hacıyeva M. Lahıç nağıllı dünyam. Bakı, “Kövsər”, 2013

9. Hüseynova G. Lahıç tatlarının dili. Bakı, “Nurlan”, 2002

10. Süleymanov M. Lahıç (etnoqrafik-bədii lövhələr), Bakı “Vətən”, 1994

Rus dilində:

11. Алиев Д. Фольклор малочисленных народностей Азербайджана: лагичцы, с.24-38. Традиционная культура народов Поволжья Материалы II Всероссийской научно-практической конференции с международным участием (10-12 февраля 2015 г.) -Казань: Ихлас, 2015

12. Ализаде А.А. Лагич. Историко-этнографическое исследование . Баку .2010

13. Грюнберг А.Л. Язык северо-азербайджанских татов.Ленинград, 1968

DEMONİK VARLIQLAR HAQQINDA MƏTNLƏR

1. Homilərə (qadının adı) ye gedeyi bı xosde bire. Ye şö ürə qiyə zəron bərdond ba qul Oğbuloğ, hələm əzüyiş bon gərd, kühə bon ruyi, yəni bə tərəfon Miji. Hə bi yərəh ye çüyi bafdorran bı pöyi. Bismilloh güfdüre, həçinun dun bı xo bire vogəh bire. Xışdaniş zumusdun bire. Un gedə ba xudo səyənd boşı azun yara umo. Gij bı, hə əzüyiş mırd.

Tərcüməsi:

Hamilə adlı bir qadını bir oğlan istəyirmiş. Bir gecə onu çağırıb aparırlar Ağbulaq dağı tərəfə, ondan o tərəfə,dağın o biri üzünə, Mücü tərəflərə. Birdən ayağına bir ağac dəyir, “bismillah” deyir və ayılır. Bu qışda olubmuş. Oğlan ordan gəldi, dəli oldu və elə ondan da öldü.

2. Ye rah Bircədısti dire ki,ye qilindeyi ba qurt məştəfə. Ma dun in qilində az mun bədtərhone əzənişun bire. Ma dun Bircədısti əz in qilində duto mıhrə rə vaçandə bire.Un şö tə bı səböh bafan dərmuna vaçandund ki, vax biyo mıhrəhona ti ki ti. Zaniş vaxışde mıhrəhona vorde ə dər dore ə zü bədə sokit birond.

Tərcüməsi:

Bir dəfə Bircədostu görür ki, aftavanın boynunda bir muncuq boyunbağı var. Sən demə, bu boyunbağı bizdən betərlərin imiş.O gecə səhərə qədər qapımızı döyüb dedilər ki, gətirin muncuqları verin.Axır arvad muncuq boyunbağını verəndən sonra sakitlik olur.

3. Yerahiş bafand ye şikəsdə kileyi bı numiş bafan Səriyyə bı. Ürə bafan xosdəbirun be Mihib babo, amo evlədişun na bı. Üreiş bafan yerah bərdəbirun bı sər Qərçə bı Kələ Zimin. Hə bara bı rasiran, pöyi bafdorran bı gəndım, bafan Bismilloh, vogəh bəbiran. Fikir bısoxdan ki ürə bərə ki vorde. Ye təhərinə voyəşdən umoran ba xuna. Ba xuna xəbər vəyifdənund əz in ki, tı bicə biri. Üyiş bafan ki, nə bısdanum, amo mənə qiyə zərund ve ye şunuxda səsi bərdund. Amo bafan şö tıra kiyisə qiyə bızə-

rəni san bismilloh güyi. Bismilloh güyi san ha bara vogəh boşı diyə tıra hiç kəs na san bəri.

Tərcüməsi: Bir dəfə də şikəst bir qız vardı adı da Səriyyə. Onu almışdıq Mühib baba üçün, amma övladları yox idi. Onu da bir dəfə aparmışdılar Qərçəyə, Kələ Zimin adlanan yerə. Ora çatan kimi ayağı dəyir buğdaya. “Bismillah” deyən kimi ayılır və düşünür ki, onu bura kim gətirib. Evə qayıdanda ondan soruşurlar ki, harda idin. O da deyir ki, bilmirəm, amma mənə bir tanış səs çağırırdı və dalınca apardı. Ona görə deyirlər ki, gecə səni kimsə çağırırsa, “Bismillah” de, onda ayılacaqsan.

4. Yerah bısərmaniş ye əzini kori umore. Bı Qərçə birim. Hamırammaniş bə qışloğ bı. Şöbururman ve zanxışdan bon yeki xuna xısırə birund. Məniş girəşdum ba xuna, duroz birum bı gö man, hə nüg çımman bı xo rafda bı, dirum yeki qiyə bızəran: ”Leylo,vay Leylo” Höy dorum, amo dirum ki, hiç kəs ni. Ye rah iş avoz qiyə zərund: “Leylo,vay Leylo” Bon məhəl güfdürum “Bismilloh” əsər bə nüg dı rahiş güfdürum. Əz ü bədə diyə nə şinirum.

Tərcüməsi: Bir dəfə mənim də başıma belə bir iş gəlib. Qərçədə idim.Yoldaşım qışlaqda idi. Qaynım arvadı ilə qonşu otaqda yatmışdılar. Mən də keçdim o biri otağa, uzandım yerimə və gözüm təzəcə yuxuya getmişdi ki, eşitdim: “Leyla, ay Leyla” Dedim: “Bismillah” amma yenə iki dəfəo səsi eşitdim. Amma ondan sonra daha o səsi eşitmədim (**S: 4; T:2**).

* * *

Əsas gecə gözə görünür. Sərkmə-hərkmədə bir kişi olur, qoca kişi. Hacı dayım danışib. Qoyun kəsiblər. Deb, it-zad görməsin. Bir-iki şiş kəsib yeyib, kabab. Bir qara pişik olur, zil qara. Ətdən yeyib, kişi verib, gənə gəlib, üç dəfə. Kişi bir çubuq (dəminin çubuğunu) pişiyin təpəsinə vurub. Pişiklər yığılıllar, kişini göynən aparıllar. Çağırır yoldaşdarın, Hacı Qazmaçı, gəlin mənə aparın. Quran-zad oxuyullar, pişiklər kişini sora gətirillər.

* * *

Xankişi baba gəlib yolda-dəyirməndə qalıb. Çörək-zad yeyib. Köhnə dəyirman olub. Görüb, o qədər pişik yığılıb ki,

gəl görəsən. Görüb öz pişiyi də burdadı. Pişiklər, gördü, hamı döndü oldu adam. Öz pişiyinin əynində də yoldaşının paltarı. “Ocaq qalamışdım. Ocaqdan qara götürdüm, yaxdım arvadın tumanına. Gördüm hamı çalır. Pişiyi də çağırdılar. Hərə bir ağac götürüb dedi, çal! Pişik bir balaban çaldı, gəl görəsən. Mənə baxdı. Evə gəldim. Dedim arvad paltarı gətir. Gətirdi. Gördüm qaranı. Pişiyi o qədər döydüm ki, pişik qaçdı”.

* * *

Bir dəfə çayda gördüm qaçır üzü yuxarı – Kələ Xərəzeyi tərəfə (tatca). Yayda çox görünür. Çayda gördüyüm vaxt payızdı, evdə gördüyüm vaxt yay idi. Hər iki hadisə Əhəndə olub. Qadın formasında görmüşəm. Kişi formasında da olur. Kənddə, Bağəli deyilən yerdə görmüşəm, ağ paltarda. Bir dəfə də səhər-səhər Sərbənd deyilən yerdə qışqırırdı, qaça-qaça. Lulu Şirin tərəfə getdi. (Gəlininin dediyinə görə, o da 8-10 yaşlarında görüb) Sonra atamı çağırıdım. Cinin pəncəsi dalda olur, dabanı qabaqda.

* * *

Hacı Ələsgərin gəlni olub. Durub çayniki yaxalası, gördülər yoxdu. Səhərəcən axtarıllar, tapbiyılar. Çaarıb dellər ki, gəl atangildə toydi. (Toy həqiqətən olmalı idi. Gəlirdi ət döyməyə). Demə, cinnər aparırdı. Səhərəcən Əminəni tapbiyılar. Səhər qonşu Əbilin babası Şamaxıdan gəlirmiş. Səfi yurduna çatanda görür ki, bir adam qışın günündə, kolun dibində ağlıyır. “Gətirib məni bıra qoydılar”, qız danışıq. “Bismillah dedim, ayağım daşa dəydi”. Qızı gətirib verdilər atasına.

* * *

Ancaq nə tər şeydisə, gözə görünmür. Bir dəfə Nəzirənin (gəlinidi) donunda gəlib məni çağırır. Əyaqqabımı geydim, şalımı əlimə götürdüm ki, çıxam, gedəm. Bismillah dedim, gördüm heç kəs yoxdı (**S: 17; T: 1**).

* * *

Səriyyə adlı qonşularını gecə vaxtı kimsə öz adı ilə çağırır-mış. Gündüz belə çətin keçilən yolları keçib, bir talaya gəlib çıxıb-mış. Burada ocaq qırağında çalıb – oxuyan xeyli adamı gör-

müşdü. Həmin an “Bismillah” deməsi ilə nə varsa, ətrafda yox olur. Diqqətlə baxanda kənddən iki-üç kilometr uzaqlaşdığını, tək-tənha qaldığını görür. Qorxa-qorxa səhərə yaxın evinə qayıdır.

* * *

Onun nənəsinin dediyinə görə, bir dəfə onların həyətinə “məməbədüş” gəlir. Onun da ən çox qorxduğu iynə imiş. İynəni onun boynuna sancanda yalvarır ki, nə desələr edər. Əhvalat qış vaxtı olubmuş. Nənəsigilin də odunları yox imiş. “Məməbədüş”ə deyirlər ki, həyəti odunla doldursun. O da az müddətdə bu işi görür. İş başa çatan kimi yalvarır ki, iynəni onun bədənindən çıxarsınlar. İynəni çıxaran kimi, həmin anda həyəətə gətirilən bütün odunlar yox olur” (S: 4; T: 2).

İNANC VƏ SINAMALAR

Bir evə qonaq gələndə o qonağın balıncının altında bir qəyçi qoyardılar. O qonağ nə yuxu görsəydi sabah durub söyliyəcəh. O, həqiqi yuxu olacağdı. Dayı onun yalan-palanı olmazdı.

Məsələn, deyərdilər ki, axşamüstü xoruz bannadı, onu mütləq kəsməlisən. Ona görə ki, o kasıblıq gətirir. Ya da bir hadisə ola bilər.

Lahıcdə derdilər ki, bir dəsmalnan iki adam (hərəsi bir başınan tutub) əl-üz silməz. Ona görə ki, dava ola bilərdi.

Novruz bayramının günnəri – dörd günü bütün ilin (fəsilərin) necə keçəcəyini göstərir.

Qoca arvaddar derdilər ki, (anamdan eşitmişəm) tək evdə yatanda balıncının altına dəmirdən, açardan, qəyçidən-zaddan qoy, o səni möhkəm saxliyar, qorxmarsan (dirəh, inam verər). Bunnarın hamısı sübuta keçib.

Qohumnan evlənəndə adamın uşağı olmur, olanda da şikəst olur. Biz bunu qabağlar eşitmişdih, inanmırdıq. Ancax sorular gördüm ki, düzdü (S: 30; T: 1).

Əgər kişi göz və kirpiklərini sürmələyirsə, o öz atının ölümünü istəyir.

Ev sahibi qonşuya gedəndə yerə bir iynə cancırlar ki, oradan tez qayıtsın.

Ailə üzvlərindən biri səfərə gedəndə onun ardınca su atar və güzgü göstərlər ki, oradan tez qayıtsın.

Dostunun evində dırnaq tutmaq ona bədxah münasibətdir.

Eyni gündə bütün əl və ayaq dırnaqlarını tutmaq olmaz, yoxsa ölüldəndən kiminsə dırnaqları uzanacaq.

Boş beşiyi yelləmə, yoxsa uşağın qarnı ağrıyar.

Kəsilməmiş saçlarını oda atma, başın ağrıyar.

Eyni çörəkdən iki nəfərin kəsməsi və eyni dəsmalla əllərini silməsi onların arasında nifrətin olmasına işarətdir.

Təndirdə birinci bişirilmiş çörəyi kişi yox, qadın yeməlidir, yoxsa arvadı ölür.

Gözə gəlmiş uşağın başına bir çimdik duz hərləyirlər və sonra odda yandırirlər.

Çörəyi bir əlli kəsmə, allah sənə iki əl verib.

İki qadının arasından keçmə, yoxsa xoşagəlməz hadisə olar, şərə düşərsən.

Kim sol əlin köməyi olmadan dirsəyini öpərsə, quşa çevrilər.

Toyuq həyətdə silkinərsə yağış yağacaq, evdə olsa ev sahibi varlanacaq.

Kim harasa diqqətlə baxırsa, qonaq gələcək.

Evin astanasında xoruz banlayarsa, ailənin qürbətdə olan üzvü qayıdacaq.

Əgər gecə bıçaq itilənsə, ertəsi gün onunla kimisə öldürüb, bədbəxt olacaqsan.

Torpağa payanı hirsələ vurma, ayaqlarında qabar əmələ gələr.

Şam namazından sonra hər kimə borca çörək verərsənsə, sahibinin atı ölür.

Koramalı və pişiyi öldürməzlər, bədbəxtlik olar, sahibin oğlu ölür.

Əgər bağban sənə əkməyə ağac veribsə, ona pendir və çörək ver, yoxsa ağac bitməz.

Gecə güzgüyə çox baxma, yoxsa axmaq bir iş görərsən və gecə pis yatarsan.

Müsəlman aylarından olan Rəcəb ayının axırcı cümə axşamı ev əşyalarından, hətta od belə verməyin, çünki evin bərəkəti gedər.

Əgər su ilə dolu qazanı əyib ondan su içsən, dəli olacaqsan. Gecə saqqız çeynəmək ölünün ətini çeynəməyə bənzəyir. Evdən xəmir mayasını vermək olmaz, evin bərəkəti gedər. Evidən kiməsə ayran verən qadın həmin qaba əvvəlcə duz tökür ki, onun bərəkəti artsın.

Gündüz nağıl danışsan, şeytan şalvarını aparar.

Oda su tökmə, oğlun ölər.

Hündür yerdən yıxılıb əzilən uşağın sağalması üçün həmin yerə mıx vurur, sonra şam, yaxud məşəl yandırirlər.

Sahibin paltarını yamasan, o, vaxtından əvvəl öləcək.

Gecə ev süpürməzlər, yoxsa evin kasıblayar.

Dərzi paltar tikərkən iynənin sapı tez-tez düyünə düşürsə, onun sahibi çox yaşayacaq.

Gəlini bəy evinə apararkən şam sönsə, yaxşı əlamət deyil, amma onu kimsə qəsdən söndürsə, elə özünün başına qəza gələcək.

Əvvəllər səfərə çıxan lahic mütləq mollanın yanına gedib istixarə etdirərdi, nə vaxt səfərə başlayacağını bununla müəyyən edərdi (Ə:14).

İnsan cildinə keçən ilanlara kimsənə deyilir. Kimsənələr Pirdə çox olur. İnsan kimi pirdə gəlir. Pirdə sataşannara əziyyət verir. Pirdə ki var, müqəddəs şeydi. Qoca adam pirdə bənzəyir (S: 18; T: 1)

Bizzərdə belə məsəl var ki, ya istii balaca olsun, istii böyük, isti suyu yerə atma, bizdən başqa cini-bəşər var, olara düşər, bizə zərər toxuyar. Bismillahi-rəhmani-rəhim. Çaydan keçəndə demək lazımdır.

Biz deyərüh ki, az (ay qız) iki qapının arasında uşağı vırma, yoxsa səndən qabaq gözə görünməyən o qapazı vırar onun başına.

Məsəlçün, kənd yeridi, xəmir yoğrulur, təmiz, pak ol, sora o mayanı vır xəmirə, onda xəmir rahat yoğrulur.

Sabah-sabah yerdən durdun, üzu təmiz yu. Mənası odur ki, insan yatanda ruh bədəninnən çıxır, insan ölü kimi olur. Üzuu yu ki, o ruh gəlsin sənə (**S:15; T: 1**).

Lahıclılar ildırım gurlayanda uşaqlara başa salmışdılar ki, bu bir qarı nənedir, oturub göydə, bir cəhrəsi var, üstündə 7 rəngdə saplar. Elə ki, sap əyirmək istəyir, cəhrəsini fırladır, elə ildırımın səsi də o cəhrənin səsidir. İldırım guruldayan kimi hamı deyirdi ki, budu qarı nənə gəldi. Çox vaxt güclü şimşək və ildırımdan sonra güclü yağış yağar və yağışdan sonra göy qurşağı görünərdi. Bunu da görən kimi uşaqlara başa salardılar ki, “budu, indi də qarı nənə ipləri rəngləyib, sərrib ki, qurusun”. Şimşəyi də, qarı nənənin göydən qəzəblənərək salladığı əyri çubuğu olduğunu deyirdilər (**S: 5; T: 2**).

ALXIŞ – ALQIŞ

Xuşbaxt boşı – Xoşbəxt olasan
Qe müborəki – Çox mübarəkdir
Cuntı soğ boşı – Canın sağ olsun
Ərsi bı xor xunetı – Evində toy olsun
A rafta göti xeyr vini – Getdiyin yoldan xeyir görəsən
Sıfretı bul boşı – Süfrən bol olsun
Xuba rah – Yaxşı yol
Bə xudo əmonət boşı – Allaha əmanət olasan
Xudo hiç kəsə çımırə bı rah nə bilı
– Allah heç kəsin gözünü yollarda qoymasın
Çımtı rışın – Gözün aydın
Xudo tıra şor sozı – Allah səni sevindirsin (**S:14; T: 2**).

QARQIŞ – QARGIŞ

Əz in xuna bon xuna,
Tıra zanı no xuna – Bu evdən o evə, səni vursun evsiz,
eşiksiz
Xunetı dağarı – Evin dağılsın

Çımtı dəro – Gözün çıxsın
 Sanq bə təppe tı – Başına daş düşsün
 Xok bə sərtı – Başına torpaq tökülsün
 Ərsi nə vini – Toy görməyəsen
 Xunetı avorun munu – Evin xaraba qalsın
 Zuhuntı lol boşı – Dilin lal olsun
 Soği cuntıra nə yofi – Can sağlığı tapmayasan
 Şəngüm bıxsi, səbhi na vaxsi – Axşam yatasan, səhər
 durmayasan
 Yetim muni – Yetim qalasan
 Xudo ə kəmərtı zənı – Allah belindən vursun
 Xudo be tı çım tı, rışını na – Allah sənə göz versin, işiq
 yox.
 Xudo bi kişı tıra – Allah səni öldürsün
 Xudo bələtıra tı – Allah bəlanı versin
 Ruz nə vini – Gün görməyəsen (**S:11; T: 2**).

RƏVAYƏTLƏR

Bir gün qoca bir misgər öz ölümünü hiss edərək oğullarını çağırır və deyir: “Balalarım, hiss edirəm ki, mən tezliklə öləcəm. Mən bütün həyatım boyu işləmişəm, az-çox qazancım da olub. İndi də onu sizin aranızda bölmək istəyirəm”. Odur ki, ən böyük oğluna qızılla dolu bir küpə verir. Ortancıl oğluna isə atını verir. Kiçik oğluna da öz dükənini verərək analarının onlarla birgə yaşayacağını deyir və tapşırır ki, onu qorusunlar. Misgər bunu deyən kimi də ölür. Böyük oğul pulu götürüb Lahıcın Ərəgit məhəlləsində özünə ev tikir, evlənir və səhragərdliklə məşğul olmağa başlayır. Qoca anası da onunla yaşayır. Amma onun gəlini xəsis olduğuna görə ana ortancıl oğlunun yanına gedir. Ortancıl oğul atı götürdü, Girdimançaydan daş gətirdi, Bədəyün məhəlləsində özünə ev tikdi və mis qabları satmaqla dolanmağa başladı. Ana ortancıl oğulun evində tənha yaşadığı üçün çox darıxır və oğlunun dükənina gedir. Görür ki,

oğlu gecə-gündüz işləyir. Oğlunun gözəl əşyalar düzəldə bildiyini görən ana soruşur: – Sən atanın düzəltdiyi bu köhnə mis lampanın üzərində naxışlar çəkə bilərsənmi?

– Bacararam, – deyər oğlu cavab verir və soruşur: – Amma hansı şəkilləri istəyirsən ki, çəkim?

– Sən lampanın üstündə hər üç oğlumu elə canlı çəkməli-sən ki, onların haqqında istədiyim hər şeyi bilim, – ana bildirir.

Ortancıl oğul razılaşdı və gecə anası yatarkən lampanın üstündə ananın dediyi rəsmləri çəkdi. Səhər o anasına deyir:

– Bu rəsmlər və bu lampa artıq sehrli oldu. İstədiyən vaxt onu qumla sürtsən, oğullarının taleyini öyrənə bilərsən.

Ana səssizcə lampaya baxdı. Görür ki, böyük oğlu varlı bir tacir sifətindədir, öz bağında oturub, qarşısındakı süfrədə də plov var. Ana rəsmi qumla sürtür və bu dəfə görür ki, düz oğlunun yanında qadın paltarında bir şeytan peyda oldu, bıçaq kimi dişlərini qıcadı, plovu tamam yedi, bunun ardınca bağ, daha sonra ev gözdən itdi.

İkinci dəfə ana lampanı çevirdikdə, ortancıl oğlunu atın belində mahnı oxuya-oxuya getdiyini, mis qab satdığını görür. Onun rəsmini qumla sürtən ana atın və papağının yoxa çıxmasını, oğlunun isə qocalıb tək-tənha qalmasını müşahidə edir.

Ana bunları görüb çox məyus olur, oğullarının halına acıyır və düşünür ki, bəlkə kiçik oğlunun taleyi üzünə güləcək. Lampanı çevirir, görür ki, atadan qalma dükan indi də olduğu kimi qalib, kiçik oğul da öz işi ilə məşğuldur, qabların üstündə həkkaklıq edir. Ana rəsmi sürtəndə onun ətrafında uşaqların peyda olduğunu və həmin uşaqların atalarından sənətkarlığı öyrəndiklərini təsvirdən görür. Təzədən sürtür, bu dəfə də heç nə dəyişmir.

– Heç nə başa düşə bilmirəm, – ana oğluna deyir, – mənə başa sal.

– Sənə nəyi başa salım, – deyər ortancıl oğlu izah edir, – zaman sənətkarı və onun övladlarını dəyişə bilmir, onu nə yüksəldə, nə də alçalda bilmir. Sənət ona sığınacaq, övlad və sakit həyat bəxş edib. Digər qardaşlar isə daha çox sərvət əldə etmək

ardınca qaçdıqlarına görə onların həyatı təlatümlü keçəcək və ömürlərini tənha başa vuracaqlar.

* * *

Min il bundan əvvəl İran hökmdarı Keyxosrov qonşu ölkənin şahını öldürdükdən sonra onların qisas alacaqlarından qorxaraq, şimala qaçıb gəlir. Burada, yəni sonralar Lahic adlanacaq yerdə həyatının qalan hissəsini ibadətə həsr edərək yaşayır. Bu yad ölkədə vəfat edən şahı Girdiman çayın sol sahilində yüksək bir təpədə dəfn edirlər. Onun qəbirüstü sinə daşında yazılan yeganə I Keyxosrov sözü indi də aydın oxunur. Şahı burada dəfn edən qulluqçular yaxınlıqda bir kənd saldılar, kəndi də Lahic adlandırdılar (S:13; T: 2).

* * *

Bir dəfə Musa peyğəmbər Turi Sinada mələklərin söhbətindən eşitdi ki, Xızırın hörməti onunkundan çoxdur. O, bunu bir neçə dəfə eşidir. Deyir ki, gedib onunla görüşəcəm. Deyir, bunu hardan tapa bilərəm? Onun bir köməkçisi də vardı, adı Youşən idi. Deyir, onu ancaq dənizdə tapa bilərəm. Onlar qərara gəlirlər ki, Xızırı elə burda tapa bilərik. Bir az gözləyirlər, görürlər ki, Xızır dənizdən çıxdı. Musa tez ona yaxınlaşır və deyir ki, mələklərdən eşitdim ki, sənənin hörmətin mənimkindən artıqdır. Xızır deyir ki, bəli, elədir. Musa soruşur ki, sən nə etmişən ki, sən məndən hörmətli olmusan? Gəl məni özünə yoldaş götür mən də səni yaxşı tanıyıam. Xızır deyir ki, yox mən bunu edə bilmərəm, sən mənimlə yoldaşlıq edə bilməzsən. Deyir ki, səni yanıma bir şərtlə götürərəm ki, yolboyu mənə sual verməyəsən. Yola düşürlər. Gəlirlər, görürlər ki, dənizin kənarında 2-3 gəmi dayanıb. Xızır gəmilərdən birinin taxtalarını çıxarmağa başlayır. Musa özünü saxlaya bilmir, soruşur ki, salamat gəminin taxtalarını niyə çıxarırsınız? Xızır deyir ki, axı sən söz verdin ki, sual verməyəcəksən, ona görə yoldaşlığa razı oldum. Amma bu dəfə keçirəm, bir də mənə sual vermə. Gəlib görürlər ki, bir neçə uşaq yığışıb bir yerə. Xızır onlardan birinin başını kəsib, basdırır. Musa yenə özünü saxlaya bilməyib soruşur ki, bu qəşəng-

likdə uşağı niyə öldürdün, onun günahı neydi? Xızır deyir ki, sən yenə sözüvün üstündə durmadın. Musa yenə yalvarır ki, bir də olmaz. Gəlib çıxırlar bir səhraya. Görürlər ki, burada bir xarabalıq var. Xızır deyir Musaya ki, daş gətirsin və başlayır həmin xarabalığı təzədən tikməyə. Musa yenə səbəbini soruşanda Xızır deyir ki, sən çox hövsələsiz adamsan və hər dəfə də sözüvə əməl etmədin. Musa deyir, yaxşı, amma sən o gördüklərimin səbəbini mənə de, daha heç nə soruşmayacağam. Xızır deyir ki, o gəmi ki taxtasını çıxartdım, o, kasıb bir qardaşın idi, quldurlar da onu oğurlamaq istiyirdilər. Taxtasını çıxartdım ki, quldurlar onun görkəmini görüb, ona dəyməsinlər. O uşağı ki, öldürdüm, o pis uşaqlara qoşulmuşdu, pis işlər görürdü, oğurluq edirdi. Allahdan mənə xəbər gəldi ki, gələcəkdə, o, ata-anasını da öldürəcək. Odur ki, onu öldürdüm. Allah onun ata-anasına daha yaxşı övlad verəcək. Qaldı ki, o divar məsələsi. O yer bir yetim oğlanın idi. O bir gün böyüyüb, gəlib ona sahib olacaq. Orada atasından bir xəzinə var, onun yerini oğlu rahat tapsın deyə, o divarı tiddik. Bu əhvalat haqqında Quranda da yazılıb.

* * *

Qasım adında bir xan Lahıcı ələ keçirərək onlara illik xərac təyin edir. Bir ailə bunu edə bilmir. Həmin ailənin Hüseyin və Zülfüqar adlı iki oğulları varmış. Ailə qardaşlardan böyüyünü satıb borcu vermək istəyir. O yalvarır ki, onu satmasınlar. O daha bacarıqlıdır. Kiçik qardaş da özünün satılmasına razı olmur. Axırda Lahic camaatı pul yığıb qardaşları bu vəziyyətdən xilas edir.

Digər bir rəvayətdə deyilir ki, Qasım xanın əsgərləri lahıcların evlərində yaşayır və hər evdən tələb edirdilər ki, hər gün onlara plov bişirilsin. Bir müddət sonra əhalidə olan düyü qurtarır. Amma bu rəhmsiz dağlılar dediklərindən əl çəkmirlər. Kəndin sakinləri onların əmrlərinə əməl etmirlər və “Düyü yoxdur”, – deyə etiraz edirlər. Əsgərlər belə bir hiylə işlədirlər. Onlardan biri yalandan özünü ələ göstərir ki, dişi ağrıyır. Biri də diş həkimi kimi gəlib deyir ki, ağrıyan dişinə düyü qoymasın dişin ələ ağrıyacaq. Dişi ağrıyan da ev sahibindən xahiş edir ki,

heç olmasa bir dənə də olsa, düyü dənəsi tapsın. Ev sahibi də məcbur olur və ona bir düyü dənəsi verir. Bunu görənlər əsgərlər başlayırlar ev sahibini vəhşicəsinə döyməyə ki, bir düyü dənəsi tapan, deməli, daha çox tapa bilər. Amma Qasım xanın zülmü çox çəkmir, yaxınlaşmaqda olan Mustafa xanın qorxusundan onlar qaçıb Qubaya gedirlər (S:29; T: 2).

NAĞILLAR

Yeki bı, yeki na bı. Ye şohi ye vəzirı təğyiri libos birund rafdund. Zumustun bı. Rafdund dərmorund ə şəhər bə kinor. Bı ye dihi. Ye dəri rə küfdund. Dərə voçərdund, a darun güftürund ki biyend. Uşuniş güfturind ki, umun xudora qunağıyim, dərvişim, in hona əsişuna basdund. Darafdund ba xuna dirund ki, mərdə dəhto eli hıstı. Qunağun xəbər vəyıfdund ki, zani biceyi. Bafan ki, bon bijlə xuna el bə dünyo vordan. Səhib xuna bafan ki, be xordan ye porça xışgə nun və ö hısdı. Nuno ve ö xordund. Ye horgə bədə mərd az un xuna ye gedeyi vord ki pəs ye gedeman bire. Vəzir qedunum bı, dənişi bə el, xandısd. Podşoh səbəbi rə xəbər vəyıfd. Vəzir güfdi ki, in gedərə kəbini ve kiletı san boşı. Vəzirış həmişə çı bafan bı bəbiran bı. Şoh voyəşdan ki, ürə man bö imkon na mutum. Vəzir bafan ki, xudo nöyüşdə rə hiç kəs na mudunu puzmiş soxdan. Səbhini şoh ve vəzir bırafdəni bafan bı səhib xuna ki, man ye tocirum pülməniş qeyi. Tı biyo in nüg birə el tıra ti be man ba guruni yi be tı pül tum. Tı in dəhto el tıra kələh soz mənış bərum un elə kələh sozum. Mərd bafan ki, gi burom ve xuneman məsləhət sozum. Bı zanxışdan bafani, ü bafan ki, mərdlə manqul ye qoş pülmun ımbı, elhonnuna beyi olat musdunim, xunemuna təmir minim. Elə beşdənund bı sər tərozı ba gürüniyi qızıl basdərənund. Şoh ə vəzir vəyıfdənund elə bafdərənund bı rah. Umorənund ə ye sər kühi bə girəşdənund. Şoh bafan bı vəzir ki, tı bafani ki in elə kəbinirə bə kileman nöyüşdond. Man hezım ürə çunun puzmiş sozum ki ... Elə əvvəl bi ye sigəziyi püçündə birun. Elə başundəni el bə ziro parısdəni bə pıçısdən bı ye palutdori bamundan ha bara.

Be tı ə çı güyüm ye qucey ovçıyi bı, eliş nə bı. Ə dür bə di-
 ran ki, bə ye dori ye quşi hi amol nə bəgımısdan. Vəyıfdan sigəzi
 rə beşdan bı xori bə diran ki bı daruni ye eli. Ba xudo döö bı-
 soxdan ki, ben ımırxışdana bı oxiri in ye hədiyyeyi a xudo. Və-
 yıfdan elə bərdan ba xuna. İn hona ye bızışun bə biran ə şiri be el
 bıdoran. Həme camoət bafan ki, ovçı Mursala mərdə bı şasdo
 yeşi ye gedeyi bire. İn sırta ye ovçıyi yekiş zani bısdən bire.
 Gedərəş numirə beşdənund Yusif. İniş ye qəşəngə cavoni bə
 biran. Ye ruz şoh əz in göhon bə girəşdəni. Be şohziyofət dırıst bı
 soxdənund. Dihə kələhi çanto gısbənd ba buriran. Sıfərə vö-
 çərdənund. Amo kənxudo bafan ki, in xuroka bə püşo şoh ki ım-
 bəri. Bafanund ki, Mursala gedeyi Yusif. Yusifş bə sərpögərdi
 bırafdən birə ve pül. Yusifə qiyə bızərənund bafanun ki tı mıduni
 bə püşo şoh xurok bərdan,üyiş rozi bəbiran. Vəyıfdan sinirə ve
 xurok ve şərob bərdan bə püşo şoh, avoz vəzir bədiran Yusifə
 bıxandısdan. Şoh xəbər vəyıfdan ə vəzir ki beş bıxandısdan, vəzir
 bafan ki, bə biyortıyi ki, dəh həş sol əz in püşö ye el ve küh ziro
 şundi. İn gedə un eli. Şoh qiyə bızəran kənxudora bafan ki, in el
 kirə gedeyi ürə qiyə zan dədeyirə. Xəbər vayıfdan a Mursal ki
 tıra çanto yoştı hi? Bafan hafdədi həşd. Bafan ki in gedə az
 antıyı? Mursal bafan ki, bı tan camoət na mudunum güfdiran.
 Yusifə sırrirə bafan bı şoh. Mursal bafan ki, ızım in gedə rə sırrı
 rə tı, man yekiş zanman bısdənım. Şoh məhtəl bamundan ki in
 kiləm bire. Vəzir bafan ki, bə dirəni xudora nöyüşdəyi rə tı na
 muduni puzmiş soxdan. Bafan şoh ba Mursal ki in gedetı ra be sa
 ruz ti be man. Vəyıfdan ye məktubi bı nöyüşdən, bı məktubiş bı
 nöyişdən ki, in məktuba vordəgora səri rə zan. Bafan ki, in mək-
 tuba in bəri miti bə vəzirman bı şəhər. Yusifumoran bı tan saray.
 Amo vomundə bə biran bə həyot saray xo bə gırıfdan baxsiran.
 Məktubiş ba mundan bı dəsi. Şoha kileyiş bə həyot bı gəşdən
 bire. Direki ye qəşəngə gedeyi bərə xısire ye məktubiş bə səri. Bə
 xundan məktuba bə diran ki, nöyüşdə dədeyi ki in məkub tan be
 tı rasiran in gedə rə mikişi. Kilə oşiq bə biran bı gedə vəyıfdan
 məktuba bı nöyişdən dədexışdana ve xətti ki, in məktuba vordə-

gorə bı sa ruz ve kileman ərsiyişuna soz. Vəzir tan məktuba xundan bə diran ki şoh nöyüşde. Kiləm şoh güfdire bı soxdan. Şoh ye solgə bədə voyəşdan. Bədiran ki inə bə pışöyi kileyi umoran ve şüvəri. Şoh xəbər vəyifdan ki in hon kiyi. Vəzir bafan ki in tıra dunbortı, iniş tıra nəvətı. Şoh basdoran nəvərə ba qucoqxışdan bafan bə vəzir ki yə bıra un məktuba biyor yə vinum tı az un yara çı xunde? Bədiran ki, hə üre ve xətti nöyüşdond ki, kileməne ven məktuba vordəgor bı sa ruz ərsiyirə soz. Diyə şoha sıxani na bamundan. Vəzir voyəşdan ki, şoh soğ boşı man na güfdürüm ki, xudora nöyişdeyi ra tı na muduni puzmiş soxdan.

Tərcüməsi:

Biri vardı, biri yoxdu. Bir şahla vəzir təğyiri-libas olub yola düşdülər. Qış idi. Bunlar gedib şəhərin kənarına çıxdılar. Burada bir kənd vardı. Orda bir qapını döydülər. Qapını açdılar və içəridən səs gəldi ki, gəlin. Qonaqlar dedilər ki, biz Allahın qonağıyıq, dərvişik, onların atlarını bağladılar. Evə girəndə qonaqlar gördülər ki, ev sahibinin on uşağı var. Qonaqlar soruşdular ki, arvad hardadır? Kişi cavab verir ki, o balaca otaqdadır, orada uşaq dünyaya gətirir. Ev sahibi deyir ki, yemək üçün bir parça quru çörəyi, içməyə də ancaq su var. Qonaqlar çörəyi yeyəndən sonra yatırlar.

Bir az sonra kişi o biri otaqdan bir oğlan uşağı gətirir və deyir ki, bir oğlum olub. Vəzir çoxbilmiş idi, uşağa baxdı, güldü. Şah səbəbini soruşanda dedi ki, bu oğlanın kəbini sənin qızınla olacaq. Vəzir də həmişə nə desəydi, o da olurdu. Şah da deyir ki, mən də buna imkan verməyəcəyəm. Vəzir deyir, Allah yazan yazını heç kim poza bilməz. Ertəsi gün şahla gedərkən ev sahibinə deyir ki, mən bir tacirəm, pulum da çoxdur, sən gəl bu təzə doğulmuş körpəni mənə ver, sənə çoxlu pul verərəm. Sən bu on uşağı böyüt, mən də aparım bu bir uşağı böyüdüm. Kişi deyir ki, qoy gedim, arvadla məsləhətləşim. Arvada bunu deyəndə razılaşır və deyir ki, bir az pulları olar, uşaqlarına pal-paltar alarlar, evlərini təmir edərlər. Uşağı tərəzinin bir gözünə, qızılı da o biri gözünə qoyurlar, ağırlığı qədər qızıl alırlar. Şahla

vəzir uşağı götürüb yola çıxırlar. Gələndə bir dağın üstü ilə keçirlər. Şah deyir vəzirə ki, sən deyirdin bu oğlanın kəbini mənim qızım ilə kəsiləcək, mən bunu indi elə pozum ki... Uşaq bir kisədə idi, onu kisə qarışıq dağdan atanda kisə dağın döşündəki bir palıd ağacına ilişir, elə qalır ağacda.

Sənə kimdən deyim, bir qoca ovçudan ki, onun da uşağı yox idi. Uzaqdan görür ki, ağacda bir şey var, amma tərپənmir. Yaxına gedir görür ki, bir kisədir içində də bir uşaq. Başlayır Allaha dua etməyə ki, ömrünün bu axır vaxtında ona bir hədiyyə verib Allah. Uşağı götürüb gedir evə. Bunların da bir keçiləri olur, bunun südündən uşağa verirlər. Bütün camaat deyir ki, ovçu Mursəlin altmış yaşında bir oğlu olub. Bu sirri ancaq ovçu, bir də arvadı bilirdi. Oğlanın da adını qoyurlar Yusif. Yusif böyüyür qəşəng bir oğlan olur. Bir gün şah həmin yerlərdən keçirmiş. Şah üçün ziyafət düzəldirlər. Kəndin böyüyü neçə baş qoyun kəsir. Süfrəni açırlar. Amma kəndxuda deyir ki, bu xörəkləri şahın qabağına kim qoyar? Hamı deyər ki, Mursəl kişinin oğlu Yusif. Yusif də məclislərə gedərdi. Yusifdən soruşurlar ki, o şahın qabağına yemək apara bilər? O da razılaşıır. Yusif yemək və şərab qoyulmuş sinini şahın qabağına gətirəndə vəzir onu görür və yenə gülür. Şah səbəbini vəzirdən soruşanda deyir ki, yadımdadırmı on səkkiz il bundan əvvəl bir uşağı dağdan atdın, bu cavan həmin uşaqdır. Şah kəndxudanı çağırıb soruşur ki, bu uşaq kimindir, onu bura çağır. Mürsəl kişidən soruşur ki, onun neçə yaşı var. O da cavab verir ki, yetmiş səkkiz. Yenə soruşur ki, bu oğlan onundur? Mürsəl deyir ki, camaatın yanında deyə bilmərəm. Axır Yusifin sirrini şaha açır. Mürsəl deyir ki, indi bu sirri sən, mən və bir də arvadım bilirik. Şah məəttəl qalır bu işə. Vəzir deyir ki, görürsən Allahın yazdığını heç kim poza bilməz. Şah Mürsəl kişiyyə deyir ki, bu oğlunu 3 günlüyə ver mənə. Götürür bir məktub yazır verir Yusifə, məktubda da yazır ki, bu məktubu gətirən adamın başını vurun. Deyir Yusifə ki, bu məktubu aparıb verir sən şəhərdə vəzirimə. Yusif gəlir saraya. Yusif bura gələndə yorğun olduğundan oturur bir yerdə yuxu

tudur. Məktub da qalır əlində. Şahın qızı da həyətdə gəzirmiş . Görür ki, qəşəng bir oğlan həyətdə yatıb əlində də məktub. Aşiq olur oğlana. Məktubu açıb oxuyur, götürür atasının xətti ilə yazır ki, bu məktubu gətirən adamın üç gün müddətində qızımın toyunu elə. Vəzir məktubu alır, orda yazılanları oxuyur və şah necə deyirsə elə də edir. Şahın da səfəri uzun çəkir və bir ildən sonra qayıdır. Qayıdarkən görür ki, qızı qucağında uşaq yanında əri onu qarşılıyır. Şah soruşur ki, bunlar kimdir. Cavab verir ki, bu kürəkənin, bu da nəvən. Şah nəvəni qucağına alır və vəzirə deyir ki, get o məktubu gətir görüm ordan nə oxumusan? Şah görür ki, öz xətti ilə yazılıb ki, qızımı bu məktubu gətirən adamla 3 gün müddətində toyunu elə. Daha şahın deməyə sözü olmur. Vəzir qayıdır ki, şah sağ olsun, mən demədimmi ki, Allahın yazdığını heç kəs poza bilməz (S: 29; T: 2).

* * *

Bir ovçu olur. Çıxır ova. Görür ki, bir hündür yerə bir ceyran gəlir. Götürür ki, ceyranı vursun, vurammeyir. Ceyran qaçır. Axşam olur, ovçu çıxır gedir. Bı gecə evində der ki, sabah gedim görüm o ceyran hara getdi. Gəlir görür ki, həmə ceyran o hündür yerdən gedir, əmcəhlərindən də süd axır. Ceyran qaçır. Gəlir yaxın, görür ki, bırdə bir illik uşağ var. Demə, gəlir, Allah tərəfi bı uşağı əmizdirir (uşağın əynində də qırmızı paltar). Uşağı götürüb aparır. Bilməmiş ki, bı uşağ, qız, padşahın qızı olub. Bı uşaq yeriəndə sumırğ quşu var, mını alır caynağına, aparır o dağın başına. Uşağı aparır ki yesin, salır caynağınan. Orda bilməmiş ki, bir at ölüb. Gönü qalıb qabırğalarının içində. (Qurduş atın ətini yemişdi). Qız düşür həmin gönün içinə, ölmür. Sora da ceyrana ras gəlir. O qız anadan olanda bir naxırçı olub. Deib ki padşaha, sənın qızu oğluma alacağam. Padşah da deb ki, qızımı sənə vermərəm. Bilməmiş ki, Allah mına qismət edib. Naxırçının oğlu yuxu görüb. Deb, həmə ovçunun qızını alacağam. Yuxuda mənə bada (buta) veriblər. Durub, gedib ovçunun yanına. Verib qızı oğlana. Həmə ovçunun dostu olub padşah. Padşahı dəvət eliyib öz qızının toyuna ki, gəl. Padşah durub gedib

toya. Padşah deyib ki, bəs sənın uşağın yox idi. Bunu hardan almısan? Deb ki, bəs filan dağın başında bunu tapmışam. Padşah soruşur ki, bəs nə vaxt tapmısan? Filan gündə, filan vaxtda. Padşah barmağın dişdəyib ki, bəs mənım qızımđı, yeriyəndə quş tutub, aparıb. İndi də naxırçının oğluna qismət oldu (Naxırçı deb ki, Allah yazı yazıbsa, sən neylərsən? Demişdi ki, mən yazımı pozaram). Yazıya pozu yoxdu (**S: 21; T: 1**).

ŞƏBƏDƏLƏR

Deyir, özünən böyüyün gözəttə yolun, salam vər, soruş halın, amanət istəsə ver dünya malın, qonşusuna var istəmiyən özü varrı olmaz. Deyir, əriştə aşı turşulu, kələmli, isti-isti içər, ağzı yanar kasıbın. Bazara gedər söydəsin bilməz, aldadallar, beli sınar kasıbın.

Deyir, aş bişirər dadı yox, ləzzəti yox, beş kişinin arasında adı yox, cibində beş şayı qara pılı yox, nöytə versin, ləmpiyə töhsün. Əvvəl axşamnan sənər lampası kasıbın, ölənətən diyər, Xuda Kərimdi.

Ustad şəbədəni bir demiyib, iki deyib. Der, qaşdarı qələm kimi, kağıza yazmağ olar. Gözzəri əlvən bılağı, suunnan içməy olar. Bırını Şəki fındığı, sındırıb yeməy olar. Dodağı qayım-qaymağ siyirib yeməy olar. Dişdəri sədəf kimi, könnəyə qoymağ olar. İzzəti ki, hörməti, eldə işi, varı gərək. Çayı süzüb qonağlara vermək üçün məcməyisi, kişinin malı gərək.

Ustad şəbədəni iki demiyib, üç deyib. Der, hayladım, huyladım çıxdı qəmişdən, elə bildim karvan gəldi yemişdən. Der, su gəldi yetişdi atam nəzərə. Yığdı kül-külfətin töhdü məzara. Hər il yemiş gətirirdi bazara. Bu il baş tutmadı, xiyar da gətirə bilmədi. Arpadan, buğdadan əlim üzüldü, umudum sənə qaldı, ey dadi-bidad, dari tayası. Ustad şəbədəni üç tamam elədi.

Öküz diyər, dağdan əndirün məni, ustad gətirib boyunduruğ ipi boynuma. Ağır-ağır zəmilərim var mənım. Hərənkı kota-na yetməsəm, cəllad çağırıb vurdurun boynumu. Qoyun diyər,

yaz olanda güllər başı qoymaram, qış olanda çör-çöp başı qoymaram. O öydə ki, mən olsam yoxsullux qoymaram. Güllü-güllü balalarım var mənim, əlvanlı-güllü xaliçələrım var mənim. Keçi deyər, mənim adım Əbdül Kərimdi, dərim qavallara çəkiləndi. Qannı-qannı qayalarım var mənim, şeytan-şeytan balalarım var mənim. Üç ay qış, deer, bu quri dağlar mənim yerim, Xuda Kərimdi (**S: 25; T: 1**).

LƏTİFƏLƏR

Bəhlul Danəndə

Bi kişi var idi. Bu kasıblığa düşmüşdü. Getdi dedi: Danəndeyi Bəhlul, uşaqlar acından ölür. Deer, get duz al. Duz da adəti var, töküldüyü yerdə torpağı da duz eliyir. Bir dəfə də deyir: divanə Bəhlul, nə alım? Dedi: Soğan al. Kişi getdi soğanı doldurdu evinə. Soğan cöcərdi, çürüdü.

* * *

Bir gün Harun-ər-Rəşid vəzirənə gedirdi. Getdilər bir qə-dər, gördü ki, Danəndə üş dənə torpaq təpə yığıb oturub. Getdi der, tərənə düşüb, aşıdılar. Yaxın gəldi, düz Danəndədi (Bəhlulun yanına). Dedi: Bılar nədi? Dedi: Sözdü. Dedi: Nə söz? Dedi: pılın ver, satım sənə. Dedi: Neçiyə? Dedi: 100 tımənə (1 tımən 6 manat eliyər) Dedi: Bax bı torpax o adamın tərəsinə ki, yadı tutar, qohumu buraxar. Bu torpax da o adamın başına ki, arvadına sir vərər. Bu torpax da o adamın başına ki, səbrsiz olar. Bı 300 tımən aldı bınnan. Getdi. Günnərin bir günü Şah vəzirə bir qoç vermişdi ki, saxla kampaniya (məclis A. Ə.) eliyəcik. Qoçu, deer, gətirdi saxladı. Arvada dedi ki, bir dənə qoç gətirmişəm ki, arvad hey! Qoçu yiyəcih (kəsəcik). Bı qoçi kəsdi. Der, arvadnan sözdəri qəsdən çəpləşdi. Durdu der, arvadın döydü. Arvad der, talağın götürüb bir baş der, şahın yanına ki, pəs qoçu kəsdi, yedi! Bı səfər Şah qəzəbnak dedi: Vəziri gətirin, boğazınnan asacix (qoçdan ötəri). Bı səfər der, kəndir asıldı bəs, gətirin vəziri boğazınnan asacix. Gördü, vəzir, der, yaddar

var. Hamısı qırmızı geyinib (elligi). Nə qədər qohum var, olar hamısı qara geyinüb. Dedi hə, bu da belə. Dedi: Səbr elə, şah! Çağırdı vəkili. Vəzir dedi, get filan yerdən qoçu aç, gətir. Açdı gətirdi. Dedi: Onda dedi, (vəzir dedi ki,) mən dahi sənə vəzirlik eləmirəm. Baş götürdü vəzir arvadın da üzünən çıxdı, der şəhərdən (20 il çıxdı şəhərdən). Qayıtdı şəhərə. Çiyində, der, tufəngi var idi. Gəldi qapısına. Gördü ki, arvadı bir cavan oğlan-yatıb. Çəkdi tufəngi ki, ikisin də vursun. Danəndənin sözü yadına düşdü. Dedi: Nəhlət şeytana, qoy səbr eliyim. Bı elə durdu pəncərənin qənşərində. Bir az gözdüyənnən sora uşax çörüldü ki, mama (ana A.Ə.). Mını elə bil cin vurdu. Dedi hə, mənim bir yaşında oğlum var idi, axı. Bı yağın odı. Qapın döydü. Gördü həməən uşağı, həməən arvadı. Dedi: Allah sənə rəhmət eləsin, Danəndə, bı səbri sən mənə öyrətdin (**S: 3; T: 1**).

* * *

Bəhlul Danəndə, doğrudan da, Bəhlul Danəndə olub. Bir gün görür ki, iki nəfər qonşu bir-birinən savaşı. Gedir görür ki, torpaq üssündədi. Bı qonşu deyir ki, bıra mənimdi, bı biri qonşu deyir ki, bıra mənimdi. Az qala bunlar bir-birini vırıb öldürsünər. Yaxınlaşır, der, mən tən (ayırd) edərəm sizün davuzu. Qulağın qoyur torpağın üssünə. Qalxır, der, torpax mənə dedi ki, onlara deginən ki, onlar mənim üssümdə vuruşmasınar. Mən onlarını dörəm, onlar mənimkidi (**S: 30; T: 1**).

QULU ŞEYDA

(lahicca)

Ye ruz Quli doyi ə Əhən umorən bire, dire ki, ba rukərə Cəfələ Quləli ve duto ödəmin sanq vəyifdənun. İn honiş bı xosdənund ki, Quli dayi iş ben hon dəs rasunu. Quli doyi xəbər vəyifdən ki, in sanq be ançıyi. Uşuniş bafan ki, pəs İzzətulla mərd mırde beyi bərdənim bı sər məzor. Quli doyi zü umoran, kümək bısoxdan ben hon. Quli doyi varasdə bədə umoran bı Löyij. Bı darun dih bə diran ki, İzzətullo nişde bə bışo xune xışdan. Diyə

hiç çiyi na bafan, voyəşdən ki, Ə İzzətullo vax yə bira bı sər məzor be qəbır tı sanq vordən Quləli, ürə təhvil vəy

Tərcüməsi:

Bir gün Qulu Əhəndən gəlirmiş. Yolu Kəfələdən keçirmiş. Baxır ki, Quləli adında kişi və iki nəfər də onunla birlikdə maşına daş yükləyirlər. Qulu da soruşur ki, nə xəbərdir? Onlar da cavab verirlər ki, bəs İzzətulla kişi ölüb, onun qəbri üçün daş aparırıq. Qulu da tez yaxınlaşır, onlara kömək edir. Bundan sonra Qulu kəndə gəlir, yolda görür ki, İzzətulla kişi oturub öz qapılarında. Başa düşür ki, buna daşla bağlı yalan deyiblər. Tez İzzətulla kişiyə deyir ki, Ə, İzzətulla dur get qəbiristanlığa, qəbrin üçün daş gətirirlər, onu təhvil al. (S: 37; T: 2).

* * *

Orta məktəb direktoru çağırır ona der ki, ay Qulu dayı sənin uşaxların dərşini oxumur. Der, oxuyur. Der, oxumur! Qayıdır məktəb direktoruna der ki, oğlannarımı çox danniram ki, niyə dərşə fikir vermirsən? Onlar da der ki, ay ata, çox oxuyurux, ancaq bir pismillah sözü olmadığı üçün yadda qalmır. Oxuduqlarının bərəkəti yoxdu¹.

* * *

Quli şələynən gedib gələrdi kətdərə – Əhənə. Şey-şüy gətirərdi. Bir dəfə mən ona dedim ki, ay Quli dayı, elə camatın arasınan gedib-gəlsənə. Der, ayə şələ belimdə, hərəsi də beş dəqiqə saxliyacax, mən ona davam gətirə bilərəm? Elə sizün əlüzdən qaçıram mən. Qoy elə sizdən uzax gəzim.

* * *

Yaxşı hazırcavab kişi olub. Onun atası da elə olub. Çarux tikən olub. Çarığı tikillər, sora aparıllar Bakıya satmağa. Karvansarada lotilər düşüllər bınnarın üssünə. Ötürüllər, ay əmi, bı bının tayı dör. Demə, tay-tay lotilər ötürüllər bir-birinə. Axırda

---

¹ Adları qeyd olunmayan lətifə mətnləri bir qədər fərqli variantda “Qulu Şeydanın lətifələri (Toplayıb tərtib edən İ.Kərimli)” kitabında nəşr olunmuşdur. Bax: (Ə: 8)

kişi baxıb görür çarıxlardan bir xeylisi (100-150) yoxdı. Qayıdır oğlına, Quliyə der, a bala, qırx ildi çarix tikirih, ançax cütdəməyin bilməmişih, heç olmasa bırdə gəlib öyrəndih. Hazırcavablıx nəsilliyən olub olarda.

* * *

Pambığa aparıllar işdətməyə. Mühəribə dövrüdü. Der ki, ə kişi gedəh pambığ yığmağa. Der, o pambığı əkəndə mənə məsləhət eləmişdin, adamua görə əkəydin də. Bəlkə heç Quli Şeyda yox idi dünyada.

* * *

Qulini aparıllar zavoda. Hə, dellər ki, bı dəmiri göttür, o dəmiri qoy, o dəmiri göttür, bı dəmiri qoy. Der, nə? Ə, mən pəhlivan dörəm ki?! Pəhlivan olsam, elə kətdə pəhlivannıx eliyərdim də! İşdəmir.

* * *

Quli Şeyda çox hazırcawab adam idi. O söz üçün mətəl qalan adam dördü. Onun lətifələri hələ yüz ildən sora da deyiləcəh. Bı dəfə bıra işiğ çəkiləndə Quli dayıya dellər ki, bütün qapılar işiğ çəhdirir, sən niyə çəhmirsən? Der, a bala, 124 min Peyğəmbəri elə bı lampə öldirmiyib?! Qoy elə məni də öldürsün (yəni indiyədək bütün aləm bu lampadan istifadə edib ömrünü başa vurub¹). Der, ay Quli dayı, olmaz, gərəh evdə işiğ olsun. Der, o nə tər lampadı ki, özü bırdadı, xodı Mingəçevirdə? Bəlkə gecə yarısı söndü, mən havaxt ora çatım, oni yandırım, evdə işiğ olsun (**S: 30; T: 1**)

Bu qardan gələn il də yağacaq

Hazırda Bakıda yaşayan əslən İsmayılı rayonunun Ximran kəndindən olan metro mühəndisi Qəhrəmanov Ziyadxan Qulu Şeydadan belə bir lətifə danışdı:

Bir gün qış vaxtı Qulu dayının bizim həyəətə qəfildən girdiyini gördüm. O, bizim həyəətə ancaq nəsə satmaq üçün gələrdi.

---

¹ Səhifəaltı izahlar fil.ü.f.d. A.Əhmədlinindir.

Bir də nisyəsini almağa. Qulu dayının kişi olan həyətdə alveri olmazdı. Birdən atamı eyvanda oturmuş görəndə bir az çaşan kimi oldu və elə o dəqiqə həyətdən çıxmaq istədi. Atam onu çay içməyə çağırırdı,amma o getməyə tələsdə. Atam soruşdu ki, bəs belə tələsik nə işin vardı ki? Qulu dayı cavabında :”Heç, gəldim ki, deyəm gələn il builki qardan biri də yağacaq” (S: 23; T: 2).

Südünü özün içərsən

Balakərim adlı bir nəfərdən eşşək alır. Yiyəsi eşşəyini o qədər tərifləyir ki, Qulu az qalır çalib oynasın.

Qulu ertəsi gün dəyirmanı buğda aparır. Qayıdanda arxıdan keçməli olur. Arxın ortasında eşşək birdən suya oturur. Qulu nə qədər əlləşirsə, uzunqulağı sudan çıxara bilmir. Un xəmirə dönür. Cin atına minən Qulu eşşəyi qabağına qatıb döyə-döyə Balakərimgilə gəlir.

– Ay kişi, mənə camış lazım deyil. Haramla da aram yoxdur. Gətirdim ki, sagıb südünü özün içərsən.

Vay halına, Hitler

Qulunu ordu sıralarına çağırırlar. Hərbi paltarını qoltuğuna vurub evə gəlir. Geyinib güzgünn qabağına keçir. Bir özünə baxır, bir əynindəki paltara, deyir:

– Dədən ölsün, Hitler, gör üstünə kim gəlir.

Əsa

Qulu Şeydanm tez-tez üzlü və hədsiz dərəcədə pinti qonağı olurmuş?.

Qonağın da bir şəkəri vardı. Hər dəfə yuxarı kəndlərdən enib Lahıca qalanda əvvəlcə Qulunun qapısını dğyüb əlindəki əsanı Qulugildə qoyar, alverini qurtarandan onar özünü verərmiş Qulugilə ki, bəs əsanın dalınca qalmışam. Dəvət gözləmədən evə qalxanda Qulu da qalırmiş içi qırıla-qırıla. Yağışlı günlərin birində Qulunun qapısı döyülür. Qulu çıxıb görür ki, zəh-

ləsi getmiş kəsdirib qapını. Qonaq deyir:

– Qoy əsam qalsın sizdə, qayıdanda götürərəm .

Qulu özünü saxlaya bilmir:

– Bilirsən, qardaş, yağış yağır, kuçələr də sürüşkəndir, yıxılıb eləyərsən, əsan qalar yiyəsiz. Allah xatirinə, ağacını da özünlə götür.

Qonaq o gedən, bu gedən, bir də Qulunun həyətinə yaxın düşmür ...

Bəxtimiz gətirib

Rayon partiya komitəsinin birinci katibinin qəbuluna gələn Qulu kənədə su çəkmək üçün pul ayrılmasını xahiş edir.

“Nə pul, – deyə katib hirsələnir. – Sizin olan-qalan suyunuza da kəsmək lazımdır”.

Qulu başlayır şükür etməyə. Katib bunun səbəbini soruşur:

Qulu cavabında deyir:

- Bəxtimiz gətirib ki, birinci katibsən. Gücün de yalnız suya çatır. Allah eləməmiş, bir az böyüsəydin çorəyimizi də kəsərdin

Erkəkdir, yoxsa dişi?

Qulu Şeyda eşşəyin belində yol gedir. Bir sürücü onu ələ salmaq məqsədi ilə soruşur:

- Ay Qulu, ayıb olmasın, eşşəyin erkəkdir, yoxsa dişi?

Qulu sürücünün ona sataşmaq istədiyini başa düşüb deyir:

- Vallah, düz sözümdür, onu altı ildir saxlayıram Amma erkək ya dişi olduğu ilə maraqlanmamışam.Sənə belə çox lazımdırsa, əziyyətinə də özün çək. Hər halda tayını sən məndən yaxşı tanıyırsan.

Yaxşı ki, aran yoxdur

Qulu Şeyda satmaq üçün Ximran kəndinə bir az qənd, bir az çay aparır. Lakin güclü qar yağdığından Lahıca qayıda bilmir. Gecə balabançı Əsgərgildə qalası olur. Əsgərin anası bir qazan hədik bişirir. Qonşuları Hacıbaba da, arvadı Gülgöz də qonaq gəlirlər. Uzun qış gecəsi söhbət edə-edə başlayırlar hədik

yeməyə. Mənim hədiklə aram yoxdur – deyə əvvəlcə naz edən Hacıbaba hədiyyə necə daraşırsa, heç nə qalmır. Hədiyyin qurtardığını görən Qulu dözə bilməyib deyir.

- Hələ hədiklə aran yoxdur, beş kasa aşırmısan. İşdir aran olsa, nə qədər yeyərsən ?

Qazancımdan keçirəm

Cavanlığında Qulu Girdiman çayını keçmək istəyənlərə kömək edir, aldığı qəpik-quruşla dolanır. Yerlilərindən biri bir dəfə başlayır Qulunun qeybətini qılmağa. Deyir Quluçox xəsis adamdır. Öldürsən də qəpiyindən keçən deyil. Bu sözlər Qulunun qulağına çatır. İş elə gətirir ki, həmin adamı çaydan keçirməli olur. Qulu onu çayın gur yerinə qədər aparır və Girdimanın tən ortasında dayanıb deyir ki, indi əlimi buraxacağam. Həmkəndlisi başlayır yalvarmağa. Qulu hirsli-hirsli deyir:

- Sənə nə olub? Abbasını mənə verməyəcəksən ?

Keçirəm ondan!

Əziyyət çəkəcəksən

Quşçulu aşıq Hacılı Lahıca toya gəlir. Qulu Şeyda da toyda imiş. Aşığın məlahətli səsi, məclis aparması Quluya nə qədər xoş gəlsə də iri, yöndəmsiz gövdəsi onu bir o qədər açmır. Toy qurtarır, aşığı yola salırlar. Maşın yoluna qədər atla getmək lazım gəlir. Arınma aşığı ata mindirmək müşkül işə çevrilir. Nəhayət, 3-4 nəfər qoluzorlu birtəhər ayağı qaldırıb atın belinə qoyur. Sagollaşarkən Hacılı üzünü Quluya tutub soruşur:

- Ağsaqqal, mən necə aşığam?

Qulu cavabında deyir:

- Səsinə və ustalığına sözüm yoxdur. Amma nə qədər ki, o gövdənin yiyəsisən, sən də əziyyət çəkəcəksən, biz də.

Dəli səndən ağıllıdır

Bir sürücü hüzürlü məclisində mollalıq edən Quluya sataşmaq məqsədilə soruşur ki, Allah var, ya yox? Qulu da cavab verir ki, Allah var, şər iki yox. Lakin sürücü bu cavabla razılaşmır

ve başlayır mübahisə etməyə. Hamının ağıldan kəm saydığı bir nəfər Quludan icazə istəyib üzünü sürücüyə tutur:

- Sürücü işləyirsən, elə deyilmi? Atan behiştlik. Yaxşı, sən maşının sükanı arxasında niyə oturursan? Oturursan ki, maşını idarə edəsən, idarə edəsən ki, qəza törətməsin, elədir?

- Bəli.

- Bəs, onda niyə qanmazlığına salmısan. Sən o maşını idarə etdiyini kimi demək, bu kainatın da sükanı arxasında oturub onu idarə edən bir kişi var da...

Qulu “dəliyə” təşəkkür edib üzünü sürücüyə tutur:

- Mən heç bilməzdim. Dəli səndən ağıllı imiş!

Əlo deyil

Qulu evinə telefon çəkdirir. Az keçmir ki, telefon zəng gəlir. Dəstəyi Qulu götürür. Zəng edən qızı “Alo”, “Alo”, – deyər qışqırır. Qulu cavabında:

– Əlo deyil, dədəndir, – deyir Qulu hirslə dəstəyi yerinə qoyur. Sonra arvadına deyir:

- Sən bilirsən, qızım adıma niyə səhv salıb?

Hələlik pis deyillər

Bir günün arvadı Quluya yalvar-yaxar edir ki, qızlarından xəbər-ətər yoxdur. Onlara baş çəkib, hal-əhval tutsun.

Qulu əvvəlcə böyük qızıgilə gedir. Salam-kəlamdan sonra güzəranı ilə maraqlanır. Qızı deyir:

- Ərim dulmuşluqla məşğul olmağa başlayıb. Xeyli palçıq yoğurub. Qab-qacaq düzəldəcək, qoyacaq günə, quruyacaq, satacaq, bir sözlə, pulumuz çox, keyfimiz kök olacaq.

Qulu oradan kiçik qızıgilə gəlir. Dolanışığı ilə maraqlanan da qızı deyir ki, tütün əkməmişik. Yağış yagsa, işimiz əla gedəcək.

Qulu evə qayıdır. Arvadı qızlarını soruşur. Qulu deyir:

– Hələlik pis deyillər. Amma yağış yağsa, vay böyüyün, yağmasa vay kiçiyin halına.

Hamıya bir gözlə

Bir gözü şikəst satıcı kiçikdən böyüyə hamını çəkiddə eyni miqdarda aldadırməş. Ona irad tutanda da deyirmiş ki, mənim üçün fərqi yoxdur, hamıya bir gözlə baxıram.

Qulu Şeyda mağazadan ərzaq almağa gəlir. Adətkərdə olan satıcı ona əskik verir və başlayır şirin dilini işə salmağa :

– Qulu, məni öldürsən də camaat arasında fərq qoya bilmərəm. Mən hamıya bir gözlə baxıram.

Qulu təşəkkür edir:

– Hörmətin artıq olsun. Amma yaxşı olar ki, hamıya bir gözlə baxırsan. İki gözlə baxsaydın, onda görərdin in camaatın şivənini.

Cəhənnəmdə yeri qır qazanıdır

Köhnə cibkəsənlərdən biri yasda mollalıq edən Quludan soruşur:

– Qulu dayı, siz yasin oxuyanda belə bir kəlmə işlətdiniz: «Cibillən kəsirən.» Nə deməkdir?

Oxuduğunun mənasını başa düşməyən Qulu özünü itirmir:

Bu o deməkdir ki, o dünyada cibkəsənlərin yeri cəhənnəmdə qır qazanıdır.

Harda yazıb

Lahıca təxminən uç yüz il əvvəl tikilən məscidin günbəzini külək dağıdır. Kənd camaatı məscidi bərpa etmək üçün bir yerə toplaşır məsləhətləşir . Qəsəbə sovetinin sədri bu xeyirxah təşəbbüsə etiraz edir:

– Ay canım, böyük Lenin bizi dini qalıqlara qarşı mubariyəyə çağırır. Siz isə düşmüşüz ortalığa ki, nə var, nə var, məscidin günbəzi dağılıb.

Bunu eşidən Qulu cin atına minir:

– Ə, nə Lenin, Lenin salmışan. Lenin harda yazıb ki, Lahıcın məscidini təmir etməyin ki, Şeyda oğlu Qulu da quran oxuya bilməsin.

Yəqin boylanmaqdadır

Qulu Şeyda hər səhər qonşunun bağının yanından keçəndə alma dərərmiş. Bu dəfə də əli dinc durmayanda qonşu görür.

– Rəhmətliyin oğlu, əziyyət çəkib mənimlə bağ salmışan ki, hər o başa-bu başa keçəndə meyvəsini dərirsən ?

Qulu and-aman edir ki, almaların heç dadına baxmır, hamısını yetim-yesirə paylayır.

Qonşu daha üstünü vurmur, sonra nə fikirləşirsə, Quludan soruşur:

– Sən bilməmiş olmazsan, de görüm mənim boyum niyə uzundur?

Qulu cavabında:

– Yəqin boylanıb ağaclara baxmaqdadır. O qədər boylanmışan ki, boyunda uzanı, boynun da.

Hələ gülür də

Qulu xəstə uşağını həkimə aparır. Həkim körpənin hərərətini ölçmək istəyir. Lakin yaxın duran kimi uşaq başlayır ağlamağa. Nəhayət, bir təhər müayinə edib, dərmanlar yazır. Qulu evə gəlir. Uşağı oxşaya-oxşaya hasasını qoltuğuna dürtür. Uşaq gülərək hasa ilə oynayır. Arvadı təəccüblə soruşur:

– A kişi, nə edirsən ?

– Barmaq uzunlugunda termometri qoltuğuna qoyanda bu it oğlunun anqirtisi goya qalxirdi. İndi bu boyda hasam qoltuğuna basiram, hir-hir hirildəyir.

Ağızlarını bağlasan da

Qulu zurna çalmaq eşqinə düşür. Balabançı Səməndərə yalvar-yaxar edir ki, ona zurna çalmağı öyrətsin. Səməndər etiraz etmir, zurnasını Quluya verib deyir ki,üfürsün.

Qulu zurnanı agzına qoyub ordunu şişirdir, gücü çatdıqca üfürür. Başa düşür ki, o girən kol deyil. Səməndərə deyir:

– Yox, qardaş, mən bu fikrimdən vaz keçdim. Başım zurnaya qarışib, çox şey yaddan çıxacaqsa, sonra öz dalımca da zurn-

na çalan çox olacaq. Lap tutaq ki, camaatın agzını bağladım, burnunu bağlayan deyiləm ki!...

Dördüncü katib

Rayon partiya komitəsində gözetçi işləyən Qulu gecələr vurulan telefon zənglərinə cavab verməli olur. Bir dəfə gecədən xeyli keçmiş Mərkəzi Komitədən zəng vururlar.

– Danışan kimdir? – deyə soruşurlar.

– Dördüncü katib, – deyə Qulu cavab verir. Məgər rayon partiya komitəsində dördüncü katib də olur?

– Gecə saat 4-də zəng edənə dördüncü katibdən başqa hansı axmaq cavab verər? – deyə Qulu dəstəyi yerə qoyur.

Tənbəki yox, tütün

Qulu rayon partiya komitəsində gözetçi işləyəndə zəng edirlər. Dəstəyi götürür:

– Eşidirəm.

– Sizi Mərkəzi Komitədən narahat edirlər. Xahiş edirik ki, tənbəki planı barədə məlumat verəsiniz?

– Biz ki, tənbəki əkmirik.

– Nə vaxtdan?

– Böyük Oktyabr Sosialist inqilabından onar.

– Yaxşı, bəs nə əkirsiniz?

– Tütün

– Hə?! Yaxşı, deyin görüm, tütün planını neçə faiz yerinə yetirmisiniz?

– Baş iistə. Yazın ki, tütün planını 99 faiz, Zərnəva kəndində tənbəki planı isə 500 faiz yerinə yetirilib.

– Zəhmət olmasa, deyin, kimlə danışırım?

– Gecə katibi Qulu Şeyda ilə. Amma mirzə, yaddan çıxarmayın ha, tənbəki yox, tütün .

Ver dədənə

Zootexnik kolxozun danalarını axtalaymış. Bu vaxt Qulu Şeyda yoldan keçir.. Salam verir. Zootexnik yarızarafat, yarı-

ciddi Quluya təklif edir ki, könlü istəyirsə, danaların xayalarını götürsün. Kabab bişirib yeyər. Qulu cin atına minir:

– Apar, ver dədənə ! Belə şeyləri o xoşlayandır.

Bakı yaxşı şəhərdir

Coxdan Bakıda olmayan Qulu şəhərə gəlir və yolunu bir vaxtlar çarıq satdığı Kömürçü bazarına salır. Könlünə əncir düşür. Kiloqramı 2 manata xeyli əncir alıb yeyir. Az sonra qarnı ağrıyır Qulu ha axtarırsa, rahatxana tapa bilmir. Yoldan keçənlərdən soruşur. Bir nəfər rahatxanamın yerini göstərmək üçün 6 manat istəyir. Qulu razılaşıır. Evə gələndə arvadı soruşur:

– A kişi, sən Allah, de gürüm, Bakı necə şəhərdir?

Qulu:

– Arvad, Bakı yaxşı şəhərdir. Amma əncir yemək ənciriniz qiymətindən iki dəfə bahadır.

Çox ətirlənir

Qulu eşşəyin belində yol gedir. Çər dəymiş də harda pəyin görürsə, xeyli iyləyir. Qulu axırda təngə gəlib başlayır uzunqulağı vurmağa. Uşaqlar soruşurlar:

– Qulu dayı, yazıq heyvanı niyə döyürsən ?

– Günahkar özüdür, bu qədər də ətirlənərlər ?!

Ən şirin şey

Bir məclisdə dünyada ən şirin şeyin nə olduğu haqqında mübahisə düşür. Biri deyir baldan şirin heç nə yoxdur, digəri deyir şərbət şirindir. Başqa biri deyir övlad. Xülasə mübahisə uzanır. Qulunun fikrini bilmək istəyirdilər. Qulu deyir:

– Əsəllə şitə kərə canına xəst olsun, (yəni şit kərə canıma yayılsın) əgər yalan danışırımsa. Bu dünyada ən şirin şey əsəldir ki, əsəldir.

Hələ qurtarmamışam

– Qulu Şeyda bir ximranlı ilə yol yoldaşı olur. Çənədən boş olan yol yoldaşı şamaxıdan Lahıca qədər təxminən 4 kilometr yolda ancaq üzü danışır. Quluya ağzını açmağa imkan vermir.

– Üstündən xeyli keçəndən sonra onlar yenə birgə yol gedəsi olurlar. Bu dəfə Qulu onu salır çənəsinin altına . Lahıcın yaxınlığındakı Dəyirman bulağına çatanda Qulu su içmək istəyir. Qulunun əyilib su içdiyini görən yoldaşı fürsəti fota verməyərək nə isə demək istəyir. Amma ağzını açması ilə Qulunun onu təpiklə vurması bir olur. Ayağı ilə işarə edir ki, adam kəmhövsələ olmaz. Mən sözümlü qurtarmamışam.

Gələndə lüt deyildim

1946-cı ilin əvvəllərində Qaradağ daş karxanasında müqavilə ilə işləmək üçün xeyli adam səfərbər edilir. Müqavilənin şərtlərinə görə karxanadan qaçan və ya vaxtından tez çıxıb gədən şəxs məsuliyyətə cəlb edilirdi. İşin ağır olduğunu görən Qulu Şeyda Lahıca qayıdır. Onu məsuliyyətə cəlb edirlər. Məhkəmədə hakim soruşur:

– Karxanadan niyə qaçmısan ?

Qulu suala sualla cavab verir:

– Möhtərəm hakim, zəhmət olmasa, deyin, mənim sirsifətimdən pəhləvanlıq yağır?

– Bu nə sözdür ? Necə yəni pəhləvanlıq?

– Möhtərəm hakim! Dədə-babadan belə eşitmişik ki, pəhləvan daş qaldırır. Mən ki, pəhləvan deyiləm.

Hakimi gülmək tutur:

– Yaxşı, pəhləvan deyilsən, bəs karxananın paltarı ilə niyə qaçmısan?

Qulu deyir:

– Möhtərəm hakim, mən karxanaya lüt getməmişdim ki, üt qayıdam. Zəng edib, soruşun. Mən deyən olmasa, saat soyunmağa hazırım. Qulunun hazırcavablığı hakimin xoşuna gəlir və onu buraxırlar.

Bircə çolaq çatışmır

Qulu Şeyda bir vaxtlar çox kasıb yaşayırmış. Acından gü-norta durduğu günlərin birində şam vaxtı qapıları döyülür. Qulu təşvişlə – Biabır olduq, yəqin qonaqdır. Yeməyə isə heç nəyi-

miz yoxdur – deyə düşünür.

Gələn arvadının qardaşları imiş. Qulu bir qayınlarına, bir də arvadına baxıb deyir:

– Deyəsən, bu axşam “Kar, kor, çolaq və lüt” nagılını tamaşaya qoyacağım axı. Birgə çolağımız əksikdir. Nəslinizdə çolaq da varsa, xəbər göndər, o da gəlsin.

O qədər rahat idi ki...

Soyuq qış günlərinin birində Qulu Şeyda Qoydan kəndinin sakini Ağahüseyn kişinin qonağı olur. Gecə Qulunu buz kimi soyuq otaqda yatızdırırlar. Səhərə kimi tir-tir əsən və diş dişinə dəyən Qulu xəşətələnir. Səhər ev yiyəsi Quludan soruşur:

– Yerin narahat deyildi ki?

Qulu dişləri bir-birinə dəyə-dəyə :

– Dişlərim olmasaydı, lap yaxşı yatardım.

Yağı yağdır, köpüyü qazanc

Qulu Şeydadan soruşurlar ki, nehrə yaği yaxşıdır yoxsa mal-qaramn piyi-yağı?

Qulu cavabında:

– Ətsiz xörək bişirirsənsə, əlbəttə piy. Ondan heç olmazsa, ət iyi gəlir.

Həmin Qulu, həmin şələ

– Qulu uzun müddət xırda alverlə dolanır. Günlərlə əhəlinin Əhən, Ximran, Qoydan, Həftəsiyab, Varna kəndlərini dolaşır sac halvəsi, qənd, çay, meyvə satarmış. Elə buna görə də təkcə Lahıca deyil, ətraf kəndlərdə də Qulunu yaxşı tanıyırlarmış. Köhnə dostlarından biri bir dəfə Qulu ilə rastlaşır. Güzəranı ilə maraqlanır. Qulu deyir:

– Necə olacağam?! Qulu da həmin Quludur, şələ də həmin şələ.

Əl çək

Misgərlik artelinin sədri Qulu Şeydaya iş təklif edir. Qulu ertəsi gün tezdən artelə gəlir. Misgərlik sexində nəhəng bir kö-

rüyü ona göstərən sədr deyir:

– İşin körük basmaq olacaq. İşə səhər səkkizdə gəlib, beşdə gedəcəksən. Ayda 30 manat əmək haqqı alacaqsan.

Ömründə belə ağır iş görməyən Qulu bir neçə gün birtəhər dözüür. Sonra başlayır vaxt öldürməyə. Sədr ona irad tutur. Qulu deyir:

– Sənə ayda 30 manat verəcəyəm. Heç işləmə, gəl, dayan körüyün yanında. Görüm dayana bilirsən?!

Qulu və komissar

Bir miiddət Bakıda yaşayan Qulu 1941-ci ildə Lahıca qayıdır. Qeydiyyatda düşmək üçün İsmayilli rayon hərbi komissyarlığına gəlir. Komissarın otağına girəndə sağ gözünü yumur. Komissar adını, familiyasını, atasının adını, təvəllüdünü soruşub anketdə həmçinin sağ gözünün kor olduğunu qeyd edir. Bunu görən Qulu dərhal sağ gözünü açıb, sol gözünü yumur. Komissar başını qaldırıb üzünə baxanda Qulunun sol gözünün yumulu olduğunu görür. Anketdə “sağ” sözünü pozub, yerinə “sol” sözünü yazır. Bu dəfə Qulu təzadən sol gözünü açıb, sağ gözünü yumur. Komissar yenə pozana əl atır. Bu minvalla Qulu komissarı boğaza yığır. Təngə gələn komissar Qulunu qovur və bir də komissarlığa çağırır.

Günah kitabda deyil

Hədsiz dərəcədə lovga bir müəllim Quluya oğlundan şikayət edir:

– Hüseynağa çox pis oxuyur. Niyə onunla məşğul olmur-sunuz?

Qulu:

– Mən bircə Qurani-Kərimi oxuyub kamil oldum. Oğlum üçün 52 kitab almışam. Deyirsən, yəni sənin qədər də bilmir?!

Ən çətin iş

Bir kişi məclislərdə yersiz sualları ilə Qulunun zəhləsini töküürmüş. Bir dəfə də Quludan soruşur:

– Molla, bəlkə sən biləsən, dünyada ən çətin şey nədir?

Qulu: Bunu bilməyə nə var ki? Bu dünyada ən çətin şey sənin kimi qanmazı qandırmaqdır.

Saatda yüzlə

Əllinci illərdə Qulu avtomobil təkərlərinin kamerindən çarıq tikib satırmış. Bir kişi almaq istəyir. Başlayıb Qulunu sorğu-sual etməyə ki, çarıq necə çarıqdır, almağa dəyəirmi? Qulu da deyir:

– Bu çarığı geyinsən, canın üçün, saatda azı yüzlə gedərsən.

Qulu və şələli köpək əhvalatı

Qonşu kənddən evə qayıdarkən Qulu Şeyda yol kənarında kəndin yaxınlığında yenicə köç düşmüş qoyun fermasının köpəkləri ilə qəflətən üz-üzə gəlir. Köpəklər Qulunun üstünə cumurlar. Qulu əlindəki ağacla özünü köpəklərdən müdafiə edir. Çoban alaçığının lap yaxınlığında ardıc koluna bağlanmış bəd bir köpək isə hürə-hürə var-qüvvəsilə dartınırdı. Az sonra kolu kötüyündən qoparıb zəncir qarışıq Qulunun üstünə hücum edir. Bayaqdan özünü köpəklərdən məharətlə müdafiə edən Qulu ardıc kolunu çəkib gətirən köpəyi görəndə bərk qorxur və yerə oturub ağlamağa başlayır. Xoşbəxtlikdən fermanın çobanı Əvəzخان özünü yetirib köpəkləri qovur. Çoban Qulunun ağladığını görüb deyir:

- Ay Qulu, əvvəllər itlərdən qəti qorxmadığını söyləyərdin, indi isə ağlayırsan !

- Mən it demişdim, deməmişdim ki, bir şələ kolu da belinə götürüb üstümə hücum çəksin, – deyə Qulu gözünün yaşını silə-silə çobana cavab verir.

Sən Tahirəni çağırırdın

Qulu Şeydanın arvadı ağır eşidirmiş. Bir gün kolxozun briqadiri Əliqulu həyət qapısından vacib bir işdən ötrü ucadan Tahirəni çağırır. Lakin nə qədər çağırırsa da, hay verən olmur. Əlacsız qalıb yuxarı qalxır. Qulu ilə Tahirəni evdə görür:

– Ay Qulu, bayaqdan bogazımı yırtıram, niyə cavab vermirsən?

Qulu:

– Qəribə adamsan e... Sən məni çağırırdın, yoxsa arvadı?!

Onlar yaxşı tay-keş edir

Uzun müddət atası Şeyda kişi ilə birlikdə Bakının Bülbülə kəndində yaşayan çarıq tikib satmaqla dolanan Qulu atası ilə Kömürçü bazarına xeyli çarıq gətirirlər. Lotular çarıq almaq bəhanəsilə Qulugilə yaxınlaşıb çarıqları tay-keş eləməyə başlayırlar və bir neçə cüt çırpışdırırlar. Qulu lotuların çarıq oğruladıqlarını görür, lakin qorxudan səsini çıxarmır.

Bir neçə cüt çarıq satdıqdan sonra ata-bala evə qayıdırlar. Şeyda kişi evdə çarıqalrı tay-keş etməyə başlayır. Bir neçə cüt əksik çıxır. Atasının şübhələndiyini görən Qulu deyir:

– Ay dədə, sən tay-keş etməyi bacarmırsan. Apar Kömürçü bazarına, ordakı əmilər, dayılar yaxşı tay-keş edirlər.

Arpanı al, oğluna göndər

Bir nəfər Qulu Şeydaya müraciətedir edir ki, 5-6 kilo yaxşı alma gətirsin, əsgərlikdə olan oğlu üçün bağlama göndərəcəyəm.

Qulu almanı gətirir.

– Almanın kilosunu neçəyə deyirsən?

– Üç manata

– Üç manata bahadır, 3 manata eşşək üçün bir pud arpa almaq olar.

– Onda get, bir pud arpa al, bağlama elə, oğluna göndər.

Dədənin qəbrini ziyarətə getmişdim

Qonşu kənddə biri ölüləri üçün yasin oxumaq məqsədi ilə Qulunu evinə dəvət edir. Axşam Qulu rahatxanaya girmək üçün həyətdə düşür. Həyətdəki yekəpər bəd it dərhal onun qapısı ağzını kəsir. Qulu qorxusundan səsini çıxarmır. İsti peç qırağında onar ev yiyəsinin başı qonşularla söhbətə qarışır və molla yaddan çıxır. Şaxtalı havada Qulu bir saatdan çox həyətdə qalır. Haçandan-haçana ev yiyəsinin uşağı rahatxanaya gəlir və Qulunu evə gətirir. Ev yiyəsi Qulunu görcək soruşur:

- Hardasan, ay kişi?

Soyuqdan dişləri bir-birinə dəyən Qulu titrəyə-titrəyə :

– Də...də...dədəvin qə...qə...qəbrini ziyarətə getmişdim.

Qeyrəti olsa ...

- Qulu Şeyda qonşu kəndə toya gedirmiş. Girdiman çayına çatanda bir dəstə dəliqanlı onun yolunu kəsir ki, bəs, Qulu dayı, toya getdiyən kənddə qaydadı: saqqalı olanın toya-mağara yaxın qoymurlar. Qulu başa düşür ki, bu, cavanların tələsidir, amma nə qədər fikirləşirsə, çıxış yolu tapa bilmir. Deyir, neynək, gərək, saqqalı tərəş eləyək .

- Söz ağzından çıxan kimi cavanlar Qulunun saqqalını Girdmanın suyu ilə isladıb küt kərəntiyə xarta-xartla qırırırlar. Qulu səsinə çıxartmayıb bu zülmə birtəhər dözüür. Axırda biri güzgü tutub Quludan soruşur ki, saqqalı xoşuna gəlir, ya yox?

Qulu əlini üzünə çəkib candərdi qayıdır ki, pis deyil, amma, bala, qeyrəti olsa, gərək ora bir də tük çıxmasın.

Qaç, öküz gəlir

Günlərin birində Qulu öküz ilə Mişgəmir kəndinə gedəsi olur. Dar dağ cığırlarından keçmək asan olmur. Ayağı sürüşüb yığılmasından qorxan Qulu «Ya Əli, sən kömək ol» deyir. Birdən öküzünün ayağı sürüşüb qaya ilə üzəsağı diyirlənməyə başlayır. İşi belə görünən Qulu qışqırır:

– Əli, qaç, öküz gəlir.

Yenə beş-altısı olsaydı

Qonşu kənddə bir nəfər rəhmətə gedir. Qulunun dalınca adam göndərilər. Qulu soruşur:

– Rəhmətə gedən peçə nəfərdir?

– Bir.

Qulu başını oynada-oynada:

– Yox, qardaş, getməyə dəyməz. Yenə beş-altısı olsaydı, dərd yarı idi.

Sən əziyyət çəkmə

Qulu Şeyda bir müddət süd satmaqla dolanır. Onu mömin və təmiz adam kimi tanıyan papaqçı Əbdül süd alanda Qulu soruşur:

- Əbdül kişi, sirr deyilsə, nə bişirəcəksən?
- Urəyim yayma istəyir.
- Lap yaxşı, amma bişirəndə su qatma, nə qədər lazımdırsa özüm əlavə etmişəm.

Həngamə

Qonşunun iti Qulugilin qatığını içir. Arvadı da iki ayağını bir başmaga dirəyir ki, gərək iti öldürəsən. Qulu görür ki, arvad yaman yerdə haqlayəb. Deyir:

- Arvad, bu uzun həngamədir. Tutaq ki, gecənin bir ələmində qatığı içməyə gələn iti güllə ilə vurdum. İtin yiyəsi de tufənglə yüyüdü üstümə ki, it oğlu, it, mənim itimi niyə öldürməsən? Tənbəllik eləməyib qoşalelənin o biri güzünü də boşaltdım kişinin kəlləsinə, o da canını tapşırırdı sənə! Səsə camaat gələcək. Mən qaçaçağam meşəyə. İndi təsəvvür et ki, mən meşədə, burada da camaat hayıfımı səndən alır. Vur ki, vurasan. Hə, bu boyda həngaməyə razısansa, iti bu saat o dünyəliq eləyim.

Qulun danışığından qorxuya düşən arvad:

– Yox, ay kişi, allah eləməsin, sen nə danışırsan ?!

Qulu dərindən nəfəs alıb razılıqla deyir:

– Dedim axı, arvad, bu uzun həngamədir.

Qulu Şeydanm tez-tez üzlü və hədsiz dərəcədə pinti qonağı olurmuş?.

Qonağın da bir şəkəri vardı. Hər dəfə yuxarı kəndlərdən enib Lahıca qalanda əvvəlcə Qulunun qapısını dğyüb əlindəki əsanı Qulugildə qoyar, alverini qurtarandan onar özünü verəmiş Qulugilə ki, bəs əsanın dalınca gəlmişəm. Dəvət gözləmədən evə qalxanda Qulu da qalırmiş içi qırıla-qırıla,

Yağışlı günlərin birində Qulunun qapısı döyülür. Qulu çıxıb görür ki, zəhləsi getmiş kəsdirib qapını. Qonaq deyir:

- Qoy əsam qalsın sizdə, qayıdanda götürərəm.

Qulu özünü saxlaya bilmir:

- Bilirsən, qardaş, yağış yağır, kuçələr də sürüşkəndir, yıxılıb eləyərsən, əsan qalar yiyəsiz. Allah xatirinə, ağacını da özünlə götür.

Qonaq o gedən, bu gedən, bir də Qulunun həyətinə yaxın düşür...

Fərqi bilmirsənsə...

Qulu satmaq üçün bazara xoruz aparırmış. Yolda kimya müəllimi ilə rastlaşır. Salam-kələmdən sonra müəllim Quludan xoruzu necəyə satdığını soruşur. Qulu qiymət deyir. Müəllim dodaq büzür:

- Nə danışırısan, Qulu. Bu pula iki kilo camış əti alaram.

- Heyf cibindəki diplomdan, – deyə Qulu təəssüflənir. – Sən ki, xoruz əti ilə camış əti arasındakı fərqi bilmirsən, onda mislə qızılı necə ayırd edirsən?

Kim əkib, o da yığsın

Rayon partiya komitəsi birinci katibinin göstərişi ilə dağ kəndlərinin sakinləri Ağsu, Kürdəmir, Göyçay və Ucar rayonlarında pambıq yığımına səfərbər edilir. Ömründə pambıq yığmayan Qulunun da adı siyahıya düşür. Qulu “Məndən pambıq yığan olmaz” – deyib yaxasını kənara çəkir. Söz-söhbət böyüyür r, birinci katib Qulunu yanına çağırır, niyə boyun qaçırdığını soruşur.

Qulu deyir:

- Xahiş edirəm ki, bircə sualıma cavab verəsən. Pambığı əkəndə mənimlə məsləhətləşmişdiniz?

Katib təkəbbürlə :

- Sən kimsən ki, səninlə məsləhətləşəydik .

Qulu:

- Tanımırsan Şeyda oğlu Quluyam! Bir halda ki, mənimlə məsləhətləşməyi şəninə sığdırmırsan, onda get özün yığ.

Hamam oğrusu

İsmayilli rayon partiya komitəsinin birinci katibi işdən çıxarılanda yaşadığı dövlət evinin hamamının kaşısını da sökdürüb Dəvəçiyə apardır. Bunu eşidən Qulu deyir:

- Vallah, bu vaxta kimi çox oğru görmüşəm, hamam oğrusuna ilk dəfə rast gəlirəm.

Bir qoduğum artıqdır

Partiya komitəsinin katibi Lahıca galir və klubda camaat qarşısında çıxış edir. Uzun-uzadı nitqdən sonra hədə-qorxu ilə deyir ki, kimin normadan artıq heyvanı varsa hamısını dövlətə təhvil verməlidir.

Danışan çox olur, hamı birinci katibin bu fikrini alqışlayır. Qulu dözməyib söz istəyir. Üzünü katibə tutub deyir:

- Yoldaş katib, mənim vur-tut bir uzunqulağım var. Bəxtimizdən o onar yaxınlarda bala doğub. Qoduq karınıza gələrsə, sözüm yox, günü bu gün təhvil verim.

Günah toyuqdadır

Qəsəbə sovetinin sədri bir gün Qulu Şeydanı yanına çağırtdırıb narazı-narazı deyir:

- Belə olmaz axı, ay Qulu. Dövlətə altmış yumurta borclusan. Niyə vermirsən?

Qulu deyir:

- Hörmətli sədr, cəmi bir toyuğum var, o da özünü öldürsə gündə bir dənədən artıq yumurtlaya bilməz. İndi sözün nədir, toyuğun işini mən görməliyəm ?

Bəxtimiz gətirib.

Rayon partiya komitəsinin birinci katibinin qəbuluna gələn Qulu kənədə su çəkmək üçün n pul ayrılmasını xahiş edir.

“Nə pul, – deyə katib hirsələnir. – Sizin olan-qalan suyunuzu da kəsmək lazımdır”.

Qulu başlayır şükür etməyə. Katib bunun səbəbini soruşur:

Qulu cavabında deyir:

- Bəxtimiz gətirib ki, birinci katibsən. Gücün de yalnız suya çatır. Allah eləməmiş, bir az böyüsəydin çorəyimizi də kəsərdin

Əzrayılın nənnisi

1956-cı ildə Şamaxının Dəmirçi kəndindən Lahıca avtomobil yolu çəkilir. Avtomobil bu yolla ilk dəfə Lahıca gələndə hamı şənnik edir. Avtomobildə gəzintiyə çıxmağı Quluya təklif edirlər. “Mənim Əzrayılın nənnisində nə işim?” – deyir.

Bu necə lampadır ?

Altmışıncı illərdə Lahıca elektrik işığı çəkirlər. Növbə Qulugilə çatır. Lakin Qulu etiraz edir. Nə qədər dilə tuturlarsa, Qulu “Vallah, mən Mingəçevirə gedə bilmərəm”, deyir. Elektriklər başa salırlar ki, işığı yandımaq üçün Mingəçevirə getmək lazım deyil. Lakin Qulu inadından dönmür. Deyir:

- Bir lampanın ki, özü burda, xodu Mingəçevirdə ola, ona etibar yoxdur.

Yunu qazanc

Qulu ximranlı Şirinbəyimdən motal şoru alır. Dəri yaxşı aşılınmadığı üçün şor tükü olur. Bir neçə gün sonra Şirinbəyimlə rastlaşan Qulu başlayır dil-ağız etməyə:

– Allah ömrünü uzun eləsin, Şirinbəyim bacı, Bundan sonra motal şorunu anacaq səndən alacağam, çünki səndən aldığım şoru uşaqlar yedi, yunundan da yorğan sırdıq.

Allah vergisi

Qonşusu Məcid iri bir qazı soyutma bişirir, amma ailə üzvləri arasında bölüşdürməkdə çətinlik çəkir. Qulunu çağırır. Qulu agzı sulana-sulana başlayır qazı bölməyə. Başını boynu ilə bir yerdə qoparıb Məcidə uzadır. Ayaqlarının hərəsini bir oğluna verir. Qanadları qizlarındır, – deyir. Bölə-bələ yumşaq tikələrdən də əz ağzına atır. Axırda qalır qazın quru qafası, onu da Məcidin arvadına verir. Bu bölgüdən ev sahibinin narazı qaldığını görüb deyir:

Mısmırığını niyə sallamısan? Bundan ədalətli bölgü olar?! De görüm, bu evin başçısı kimdir? Sən! Demək qazın başı sənindir. Ayaqlarını oğlanlarına verdim ki, arxayın ol, sən gözünü yuman kimi onlar da qaçlarını qatlayıb oturacaqlar evdə. Evinə yiyəlik edəcəklər. Paylarına qanad düşən qızların qu quşu kimi uçub gedəcəklər ər evinə Qafası da arvadına ona görə məsləhət gördüm ki, arvad quru qafəs kimi şeydir. İstədiyən vaxt qol-qabırğasını sındırıb dədəsigilə yola sal.

Məciddin qaşqabağı açılır :

- Afərin, Qulu. Vallah, mən mühasibliyimlə qazı bölə bilməzdim. Bu məharət səndə hardan?

Qulu fəxrlə :

- Allah vergisidir, – deyir.

Demədim ki, çimizdir.

Qulu Şeyda çörək pulu qazanmaq üçün Ağsunun Pirhəsənli kəndinə gəlir. Ömründə taxıl biçmədiyi üçün günortaya-dək cəmi bir neçə dərz bağlaya bilir. Bir yandan səriştəsizlik, bir yandan da isti dağ adamı Qulunun nəfəsini kəsir. Başlayır, allaha yalvarmağı: «Ulu tanrım, böyüklüyün xatirinə bir az meh əsdir».

Cox keçmir ki, goy guruldayır, Şimşək çaxır, leysan yağmağa başlayır. Qulu təpədən-dırnağa qədər islanır. Dişləri soyuqdan bir-birinə dəyəndə üzünü göyə tutub deyir: «Ay allah, bir balaca meh istədim, demədim ki, məni çimizdir. Kərəmətinə qurban olum, kranın agzını bağla!».

Saqqallılar qənd yeməsin?

– Qulu növbəsiz qənd almaq istəyir. Növbədəkilərdən biri Quluya irad tutur:

– Ay kişi, saqqalından utanmırsan?

– Nə saqqal, saqqal salmısan? Məgər saqqalı olanlar qənd yeməməlidir? – deyər Qulu da suala cavab verir.

Rəqs etməyi öyrən

Qulu Şeyda hər dəfə Ximran kəndinə gələndə kəndin cavanları zarafatla onu dövrəyə alıb heydən düşənədək oynamağa məcbur edirlərmiş. Qulu bir dəfə Ximrandan Lahıca qayıdanda yolda bir nəfər soruşur ki, Ximrana necə getmək olar. Qulu kəndi tanımadığı üçün nəbələd adamı o ki var məzəmmətləyir .
Sonra məsləhətlə :

- Getməsən, daha yaxşıdır. Yox, belə vacibdirsə, onda kəndə çatana kimi mütləq rəqs etməyi öyrən

Allah kərimdir

İnəyi naxırdan qayıtmadığı üçün Qulu narahat olur. Axtarmağa getmək istəyəndə arvadı qoymur:

- Ay kişi, işdən gəlmisən, yorğunsan, getmə. İnəyi tapşırıram allaha, allah kərimdir, allaha pənah, allaha şükür. Təvəkkül və xaliq, allah rəhimdir, inəyə heç nə olmaz.

Qulu arvadının sözünə baxır və inək qalır çöldə.

Səhər inəyi axtarmağa gedir. Kəndin yaxınlığındakı dərədə canavarların inəyi parçalayıb yediğini görür və evə qayıdır.

Arvad soruşur:

- Ay Qulu, inəyi tapdın?

- Bəs necə? Kərim, Şükür, Təvəkkül, Rəhim, Pənah, Xaliq da onun yanında.

Pivənin faydası

Gününü sərxoşluqda keçirən bir nəfər Qulu Şeydadan soruşur:

- Ay Qulu, pivənin faydası var?

Qulu:

- Əlbəttə, Pul verib köpük alırsan, pivəsi da qalır sənə qazanc.

Minə dözən min birə də dözər

1941-ci ildə Qulu atası Şeyda ilə Bakıdan qayıdarkən Şamaxıdan Lahıcadək piyada getməli olurlar. Yolda atası möhkəm

xəstələnir. Məlhəm kəndindəki Nənə bulağına çatanda vəziyyəti tamam pisləşir. Ölüm ayağında Şeyda kişi oğlundan üzünü qibləyə çevirib yasin oxumasını xahiş edir.

Qulu yasin oxuyur və çox keçmir ki, atası dünyasını dəyişir. Camaat yığışib Şeydanı el adəti ilə Məlhəm kəndində dəfn edir. Amma kənd sovetinin sədri yapışır Qulunun yaxasından ki, bəs atan Şeyda öz əcəli ilə ölənə oxşamırdı. Qulu nə qədər andaman edirsə, sədri inandıra bilmir. Əzazillikdə ad çıxaran sədr Qulunu çox incidir. Camaatın Quluya yazığı gəlir, bir təhər sədri dilə tuturlar ki, Qulunu buraxsın. Gözü sədrdən qorxan Qulu bir daha yolunu həmin kənddən salmır. Və təbii ki, atasının da məzarını ziyarət edə bilmir. Qulu onu məzəmmət edənlərə isə deyir:

- Yox, nə qədər ki, Teymurləng sağdır, mənim Məlhəmdə işim ola bilməz.

Teymurləng deyəndə Qulu kənd sovetinin sədrini nəzərdə tutmuş. Demə, sədr də axsayırmış.

Bu minvalla neçə il keçir. Sədr öləndən sonra camaat Qulunu məcbur edir ki, barı indi gedib atasının məzarını ziyarət etsin. Qulu deyir:

- Minə dözən, min birə də dözər. Onsuz da bir ayağım burda, bir ayagım gordadır. Allah qoysa, o dünyada atamla da, Teymurlənglə də görüşüb hər şeyi ayırd edərik.

Bundan böyük hörmət?

Günlərin birində əhənlə Əmiraslan kişi oğluna toy edir. Bütün kənd camaatını toya çağırır. Toyu Aşıq Şakir aparırmış. Aşığın oxuması adamlara o qədər xoş gəlir ki, pulu yarpaq kimi başına tökürlər. Toy sahibi də ona yaxşı hörmət edib yola salır.

Üstündən bir müddət keçəndən onar Əmiraslan kişi dünyasını dəyişir. Yasdan onar oğlu Mollaya 2 min manat pul verir. Molla pulun azlığından gileyənir:

- Bu nədir? Yəni Aşıq Şakir qədər olmadıq.

Bunu eşidən Qulu hirsənib deyir: “Salamaleyküm, Rəhmətullah və bərəkətuhu ...” Yəni Allah bərəkət versin.

Amma bu sözləri mollaya kar eləmir. Qulu cin atına minir:

- Əşi, Aşiq Şakir məclis aparanda mən boyda xəsis də ixtiyarsız əlimi cibimə salırdı. Sən isə yasinin qol-qabırğasını elə sındırdım ki, az qalırdı.

- Yediklərimiz mədəmizdə qıçqırsın. Camaat səsin onlara xoş getdiyini üçün yox, ölü yiyəsinə hörmət xatirinə Məclisi qoyub qaçmırdı .

Üzüm halaldır, yoxsa haram?

Bazarda molla üzüm aldığı görən Qulu soruşur: – Molla əmi, sən bilən üzüm halaldır, yoxsa haram? Molla deyir ki, halaldır. Niyə haram olsun ki...

- Yaxşı, əgər üzüm halaldırsa, bəs suyu niyə haram sayılsın?

Molla nə cavab verəcəyini bilmir. Onun gözünü döydüyünü görən Qulu:

- Molla əmi, icazə ver, mən deyim.

- Buyur!

- Mənə elə gəlir ki, suyunu içib ayaq üstə durana kimi halaldır. Yıxılandan sonra haram (**Bax: Ə: 8**).

Möytab¹

Nəcəfali Möytob qe tənbelə ödömin bire. Ba xuba havo mıxısd. Bı vorışı mı güfdi ki, in havoyış nə beşdan ki kosibimuna sozim

Sıxana ba ru güfdürəgor bire. Bı Löyij Ə, Höc Dadaşlıhon yeki bire numi Höci bire. Bafanund ki qe əsboz bire. Ye səri be yi, ə Qərəboğ, ə Qazax xüsusi əs uvordən birun. Hə yəhəri rə qiyməti çan sato əsə bə qiyməti bı. Ve küçə bə əs bənişdəni hiç kəsə nə midi. Güzət mısoxd ki, həmmeyi vaxsı ben salom tı, sər ləmunu. Yo yiş ki, çunun əsə ve küçə col mısoxd ki, həmeyı ə tərsi ba xuna mıdarafd. Ye ruz Nəcəfali Möytob bə küçə bəbiran. Bə diran ki, Hoci avoz umoran ve təkəbbüri. Nəcəfali Möy-

---

¹ Tat dilində tənbel deməkdir. Əlavə edək ki, vaxtilə Lahıcın Hümmət Bəşir və Nəzər Əliheydar kimi də məzə açan söz sahibləri olub.

tobeş bə zir qultuği ye gılımı bə birən. Umoran pöyisdan bə mingəh küçə və gılmeş vodoran bə püşö əs. Voyəşdan bafan bı Hoci ki, tı cığbacığ bırafdəni. Man bı tərsi rənum ki, cığ mire ye tiketi bı dəs nə miyo. Firo hə ben sər gılım cığ bıra .

Un Höci Savet hükuməti umora bədə, hər çiyişuna ə dəsişun usdorund. Kosib birund. Höci rafd bı nəziki Löyij ye dihi bı numi Nonüc. A bareyiş ə kisneyi mırd, bafanund.

Tərcüməsi:

Nəcəfali Məhtab çox tənbel bir adam olub. Yaxşı havada uzanıb yatar, yağış yağanda da deyərdi ki, bu hava da qoymur ki, gedək kasıbcılığımızı eləyək.

Məytab sözü üzə deyən idi. Hacı Dadaşlılardan Hacı adında biri vardı, çox atbaz idi. Birbaş Qarabağdan, Qazaxdan at gətizdirərdi. Elə üstündəki yəhər üç atın qiymətinə idi. Küçədə at çapanda heç kəsi görməzdi. Küçə ilə elə at çapardı ki, camaat qorxudan evlərə çəkilərdi. Özü də gedəndə gözləyərdi ki, hamı ona salam versin. Bir gün Məytab küçədə imiş. Görür ki, Hacı gəlir. Məytabın qoltuğunda bir kilim varmış. Məytab gəlib dayanır düz küçənin ortasında və sərir xalçanı düz Hacıya atının qabağına və qayıdır Hacıya ki, sən çox “cırılırsan”, elə qorxuram ki, tikən ələ gəlməz, yaxşısı budur ki, atdan düş elə xalçanın üstündə “cırıl” ki, tikələrin ələ gəlsin.

Həmin Hacıya hər şeyi Sovet hakimiyyəti gələndə əlindən alındı və Lahıcın yaxınlığında Nanıç adında kənd vardı, orda acından öldü (**S: 10; T: 2**).

* * *

Möytab hərdən meşəyə gedib, odun gətirib satardı. Der, o çox tənbel olub, yuxudan qalxmırdı. Bir dəfə atası gəlir, bir təpiy qoyur mına, der, ay bala dur get bir şələ odun gəti sat, çörəh pılı alağ da. Durur çıxır çölə. Baxır görür ki, hərdən bir, bir damcı, iki damcı yağır. Deyir, bı hava da qoymiyacax bizi, gedəh bir şələ odun gətirəh, dolanağ (**S: 30; T: 1**).

Maraqılı əhvalatlar

Bir basqallı lahıca deyir ki, deyirlər sizdən hər yeddi nəfərdən biri dəlidir, lahic da qayıdır deyir ki, düzdür, amma necə ki, Basqalda hər yeddi nəfərdən biri ağıllıdır, bizdə hər yeddi nəfərdən biri dəlidir (**S: 11; T: 2**).

* * *

Ye ruz Qurbon doyi ve xışrunhon bə soha bırafdanund. Əzişun yeki köhili bısoxdan. Bə pişinə bı məhəl nohor, un ödəmin söhbət bı soxdan ki, umruz tə bə pişin əz in rah sato 3 əslı,4 xərli, panc-şəş nəfəriş piyoda girəşd raft. Qurbon doyiş diyə nə pöyısdan bafan ki, Ay mərd tı ki, in qədəne in rah girəşdərəgora şımərde, tı xubo korsozi həm şımərde, həm xış runde (**S:37; T:2**).

Tərcüməsi : Bir gün Qurban dayı və xış sürənlər sahəyə gedirlər. Bunlardan biri yaman tənbel olur. Günorta nahara çıxanda həmin kişi söhbət eləyir ki, bu gün yolnan 3 atlı, 4 eşşəkli və 5-6 nəfər də piyada keçdi. Qurban dayı qayıdır ki, a kişi sən ki yoldan keçənləri belə saymısan, sən hamıdan yaxşı işləyənsən. Həm saymısan, həm də xış sürmüşən.

* * *

Ye ruz bı məçid həc Nağı nümoz bə gizordən bire. Üröş bə pəhliyi ye mərdiş pöyüsdə bire. Numoz varasdan. A numoz bədə un mərd bafan bı həc Nağı ki, tı numoz gizordi, ba numoz qunut na gırıfdi. Həc Nağıiş bafan ki, ay mərd tı əgər numoz bəgizordən biri, əgə diri ki, man qunut gırıfdum yo na. Numoz-gizor əgə mudunu ki, üzgəsi qunut gırıfd yo na.

Tərcüməsi:

Bir gün Hacı Nağı məsciddə namaz qılırmış. Orada namaz qılan bir kişi ona irad tutur ki, sən niyə qunut tutmadın (qunut –namaz vaxtı əlləri ağız səviyyəsində tutmaqla oxunan dua) Hacı Nağı qayıdır ki, əgər sən namaz qılırdınsa, hardan gördün ki, mən qunut tutdum, ya yox (**S: 13; T: 2**).

* * *

Lahıca Hacı Dadaş addı çox varrı adam olub. İki nəfər onun yanına gəlib, hərəsi 100 kiloqrammış, bir at yükü, bir aylıq borc alıb gedillər başqa şəhərə alverə. Mahaçxalada aparıb qumara qoyullar. Gəlib Hacıya xəbər verillər ki, mis də getdi, at da. (Hacının 500 ticarət atı olub. Lahıca misgərlik sənəti çox inkişaf edib. Buna çarvadar ticarətçiliyi deyilirdi). Hacı der, mən olara bir ay vaxt vermişəm. Ay tamam olanda gətirib borcumu verəllər. Bılar ay tamam olannan sora gəllər. Hacı bılara deyir ki, mayanı verin, qazanc sizin olsun. Bılar da Hacıya dellər ki, uduzmuşux, yoxdı. Hacın üç mərtəbəli binası var idi. Birinci mərtəbə dussaxxana idi. Hacı adamlarına der, tutun, aparın oları salın o otağa (dustağa). Evin qabağında (dussaxlar olan tərəfdən) Hacın yaxşı bir bağı var idi. Hər dəfə bı bağa çıxardı. Bir dəfə də bağa çıxmışdı (İndi həməən ev muzey tərəfindən mühafizə olunur. Əvvəli balnisa olub). Baxıb göör ki, dussaxlar oxıyıllar. Qulaq asır göör ki, oların biri bı başda, biri də o başda bir-birinə der. Birincisi: Ey qaşı kəman əbry, çox çərxi fırlatma. İkincisi der: Kimlər ki fırlatdı, axırda cırıldıtdı.

Xeyli təkrar eləyillər. Hacı bı söhbətdən öz payın götürür. Çıxır yuxarı. Hacının bir piseri (uçot edəni) olur (Hacının ikiqat mühasibət kitabı var idi. Ticarəti xeyli geniş olub). Der ki, həriflərə deginən gəlsin. Dedi, sizə bir aylıq icazə vermişdim, bir ay ötür. Verin, sizə verdiyim mayanı. Bılar bir-birlərinə baxıllar. Dellər, Hacı, dediy axı pıl yoxdı, uduzmuşux. Der, bəs səhərdən axşama kimi nə dersuz bir- birüvüzə, o baş, bu baş? Dellər, heş nə demirik, boyınnarına almıllar. Hacı çox deyənnən sora bılar der ki, Hacı, söz ver ki, bizə heç nə eləməsən, deyək! Hacı söz verir. Deəllər, sənə deerdik ki, nə tutub salmısan bizi bıra, səni kimilər çox gəlib bı dünyaya. Hacı qayıdıb piserə der ki, xət çək oların borcuun üssünnən. Hacı bılara yenidən borc verir, deer gedin alveruzu edin (**S: 16; T: 1**).

* * *

Aşıq Şakirin bir bibisi qızı olub. Qonşunun da bir oğlu var idi. Bı qız oğlan anasına deb ki, ay ana, məni oğluna al. Ana da qızı oğluna tərif edir. Gədə der, ana o bizə lazım dör. Der, yox, gərək alasan. Nəysə, ana qızı alır oğluna. Axşam gördü ki, yuxarı evdə qiyamatdı. Durdu baxdı. Arvad dedi: Niyə savaşırsuz? Qız dayı da qızıdır. Birin oğluna vuranda, beşin də arvada vırır.

Bir başua, beş anua,
Kəllə-bokus vurdu gəlin.
Şəmsiz evdə nurdu gəlin.
Qab-qaşığı yığdı gəlin.
Qulluğa buyurdu gəlin.
Mərifətdə yoxdu tayı,
Laldı, kardı, kordı gəlin.
Dindirirsən şıllağ atır,
Elə bil ayğırdı gəlin.
Oğlan getdi məhkəməyə.
Gəlin qaldı dəyə-döyə (S: 17; T: 1).

* * *

Ye rah Seyfulla Nəcim numlu ye mısfürüş bırafıdan ba qul Şamoxirə dihani. Bi ye dihi Seyfullomərd xışdana vese seyidhon ruşunbıdoran. Rah dür bebıran görəsi şəngum ba mundan bı Dəmirçi. Şəngüm səhibxuna bafan bə Seyfulla Nəcim ki, pəs ərüsün homileyi, amo bıxosdənim dunim ki, eli gedeyi yo kileyi. Seyfulla Nəcimiş bamundan ki, çı güyü. Bafan ki, gü bə ərüs biyo ve püşömun ye rah burö biyo. Homilə ərüs umoran bəgirəşdan. Seyfulla Nəcim fikir bı soxdan, bafan ki, valloh a umoran bı gedə xunöyi, a rafdan bə kilə. Səbhini Seyfulla Nəcim bı dər moran bırafıdan bə üzgə dih. Əz in hodisə 5-6 moh bəgirəşdan. Seyfulla Nəcim əsər bə nüg umoran bon dih. Bon xuna ki, Seyfulla Nəcim munda bire, səhibi təcili umoran ki, pəs ağa seyid be tı umun qurbun boşim. Bısdəni çı bire: ərüsünə əkizə eli bı – ye gedeyi ye kile. Diyə bə Seyfulla Nəcim

çı hırmət çı izzət, çı poy, çı baxış. Özömiş bon dih Seyfulla Nəcimə ə biyor nədərordond (S: 37; T: 2).

Tərcüməsi:

Bir gün Seyfulla Nəcim adlı missatan Şamaxının kəndlərinə gedir, bir kənddə özünü seyid kimi qələmə verir. Yol uzaq olduğuna görə Dəmirçi kəndində qalmalı olur. Qaldıqları evdə onu seyid kimi qəbul edirlər. Bu evdəki gəlin də hamilə imiş. Ondan xahiş edirlər ki, desin görək bu gəlinin oğlu yoxsa qızımı olacaq? Seyfulla kişi deyir ki, qoy gəlin gəlsin bir otağın bu başına bir də o başına getsin. Seyfulla kişi vəziyyətdən çıxmaq üçün deyir ki, gəlməyindən oğlana oxşayır, getməyindən qıza. Seyfulla kişi səhərisi gün qayıdır Lahıca və bir də 5-6 ay sonra həmin kəndə yolları düşür. Kəndə gələn klmi bir il əvvəl qonaq qaldığı həmin evin sahibi gəlib onun ayağına düşür ki, seyid, cəddinə qurban olaq. Sən gedəndən sonra gəlinimizin əkiz uşaqları oldu – bir qız və bir oğlan. Gələn Seyfulla kişiyə pay, bəxş gətirir. Bu gün də həmin kənddə Seyfulla kişini xatırlayırlar.

* * *

Bı Löyij xeyirxoha mərdun qe bire. Əz üşun yeki Höc Məлло Hüseyn bı. Ye rah bə diran ki, ve küçə ye mərd bırafdan. Mərdeş cavan bəbiran. Nəzik bəbiran bı Höc Məлло Hüseyn, bafan ki, əgər fələ koriyi hısdı, sozi. Çəm məhəli kori ni, ba xuneyiş nuni nısdı. Höc Məлло Hüseyn bərdan inə ba xuna. Bə həyotə bi ye tərəfi ızım bəbiran, bafan ki, vəy un ızım biyor vəki ben sər həyot. Un cavoniş çiləm ki, Höc Məлло Hüseyn güfdire vəkiran ızımə. Varasdə bədə Höc Məлло Hüseyn qiyə bızəran pülirə bıdoran. Səbhini avoz Höc Məлло Hüseyn bə diran ki un deyini cavon qe pəjmürdə bırafdan, bısdan ki, kori nısdı. Qiyə bızəran avoz ürə bafan ki, pəs un deyini ızımhona göyi xub ni, vəy hə vəki bə əvvəlin göyi. Cavon fikir bısoxdan ki, çora ni, püliš na tı in kora soxdəni. Vəyıfdan Höc Məлло Hüseyn kiləm güfdire çunun bısoxdan. Höc Məлло Hüseyn ə sər bənüg bərdandan mərdə pülirə bıdoran. Cavon məhtəl bamundan ben kor, səbəbirə xəbər vəyıfdan ə Höc Məлло Hüseyn. Üyiş bafan ki, bıs-

dəni man un pülə hə çininiş mı dorum be tı. Amo man xosdum ki, tı zəhmət kəşi. Pülə ve həlola raha vö bı dəs biyonu.

Tərcüməsi:

Lahıca xeyirxah kişilər çox idi. Bunlardan biri də Hacı Molla Hüseyn idi. Bir gün o görür ki, küçə ilə cavan bir oğlan dilxor halda keçir. Həmin cavan yaxınlaşır Hacıya və ondan fəhlə işi istəyir və deyir ki, ailəsi acdır. Hacı onu həyətinə gətirir, bir qalaq odunu bu başdan o başa daşmasını istəyir. Cavan işi görüb qurtarır və pulunu alıb gedir. Səhərisi yenə həmin cavanı küçədən keçərkən həyəətə çağırır, ona odunları əvvəlki yerinə daşmasını tapşırır. Bununla Hacı demək istəyir ki, pul ancaq zəhmət çəkib qazananda halal olur. (S: 10; T: 2).

Pəhləvan Qulu

Hazırda İsmayılı rayonunun Əhən kəndinin bulağının üstündə bir neçə yekə çay daşı qoyulub. Deyilənə görə, bu daşlar əhənlə pəhləvan Qulu tərəfindən bura gətirilib. Həmin daşları 10-12 adam zorla qaldıra bilər.

Birinci əhvalat

1916-cı ildə Şuşa qalasına bir erməni pəhləvan gəlir ki, ya 400 qızıl onluq verin, ya da mənimlə güləşməyə bir pəhləvan verməlisiniz. Şuşa bəylərindən olan Soltan bəy deyir ki, adam tapaq, tapmasaq pulu verərik. Bu xəbər bütün Qarabağa yayılır. O vaxt Şuşada yaşayan Abdul adlı bir lahıç gəlib Soltan bəyə deyir, mən bir pəhləvan gətirərəm ki, bu gavurun qabağına çıxar və qalib gələr. Onda Soltan bəy çarıqçı Abdula deyir ki, getsin gətirsin. Abdul gəlir Lahıcın yaxınlığındakı Əhən kəndinə, pəhləvan Qulunu, zurnaçı Heydəri və təbilçi Paşanı götürüb Şuşaya aparır. Gəlib çıxırlar Soltan bəyin yanına. O, pəhləvan Qulunu görəndə deyir ki, bu çəlimsiz adam o erməni dığası ilə necə bacaracaq? Bu bizi pərt edəcək. Abdul deyir ki, onun ayağında çarıq, üzü saqqallı və özü də yorğun olduğuna baxmayın, Allah qoysa, qalib gələcək, verəcək erməninin qoltuğuna xoruzunu. Onda de-

yərsən ki, bu bir şiri-xudadır. Soltan bəy razılaşır və tapşır ki, Qulunu hamama aparsınlar, yaxşıca geyindirsinlər və yedirtsinlər. Udsa da, uduzsa da ona yaxşı baxın. O, Abdula pul da verir. Nə isə Qulunu yaxşıca hamamladıb geyindirəndən sonra şəhərə çıxarırlar, gəlib çıxırlar bazara. Zurnaçı Heydər çalır, Qulu da oynayır. Erməni pəhləvan da gəlib bunlara baxır. Bunu görəndə Heydər Quluya deyir ki, bu pəhləvan köpəyoğlu qəvi bir şeydir. Qulu da deyir ki inşallah sabah hər şey məlum olacaq. Bəli, səhər hamı Cıdır düzünə – bir tərəfdə ermənilər, o biri tərəfdə müsəlmanlar yığışırlar. Heydər zurnanı çalır, Paşa təbili döyəcəyir, meydanın da bir başında Qulu, o biri başında erməni pəhləvan durub bir-birinə baxırlar. Erməni pəhləvan gərmişdir, atılıb düşür, pəhləvan Qulu isə alınının ətinə gözlərinin üstünə tökür, əvvəlcə boynunu, sonra isə qollarını və sinəsini motal kimi şişirdir. Hamı mat-məəttəl qalır, elə bil meydanda bir kərgədan dayanıb-mış. Pəhləvanlar yaxınlaşıb əl-ələ görüşürlər. Bu vaxt Heydər zurna dili ilə Quludan soruşur ki, necədir, ay Qulu? Qulu cavab verir ki, bu bir çürük qozdur. İkinci dəfə tutaşanda pəhləvan Qulu sağ ayağını yerə dirəyib sol ayağı ilə meydanda bir şırım açır. Erməni pəhləvana deyir ki, gəl o 400 qızılı verək, güləşməyə, sən çıx get. Erməniyə elə gəlir ki, Qulu qorxur. Odur ki, deyir, səni çürümüş qovuna döndərəcəyəm. Və yenə başlayırlar güləşməyə. Pəhləvan Qulu bir əli ilə erməninin qarnından, o biri əli ilə isə çənəsindən yapışıb elə əlləri üstə aparıb qoyur onu Soltan bəyin qabağına ki, bunu sənə hədiyyə gətirmişəm. Onun bu hərəkəti hər kəsin xoşuna gəlir və ona xələt verirlər. Qarabağ bəyləri ona puldan əlavə 10 inək, 5 camış, iki at bağışlayırlar. Bir dəstə adam pəhləvan Qulunu düz Əhənə qədər ötürüb qayıdırlar. Bununla da Qulu kasıblıqdan çıxır və özünə yaxşı ev-eşik edir.

İkinci əhvalat

Pəhləvan Qulu bir dəfə də kəndçiləri ilə bir yerdə ayı ovuna gedirlər, birdən qəfildən ayı adamlardan birini yaxalayır və boğmağa başlayır. Bu məqamda Qulu qorxmada ayıya yaxınlaşır, gətirdiyi kəndiri başına salıb bağlayır və kəndə gətirir.

Hətta deyilənə görə, ayını ayaq tərəfdən başlayaraq onu iki yerə saqqalayır. Qulunun həmkəndlisi də xilas olur.

Üçüncü əhvalat

Bir pəhləvan Əhən kəndinə gəlir ki, pəhləvan Qulu ilə güləşsin və əgər udsa, 100 manat alacaq, uduzsa, 100 manat verəcəkdir. Təsadüfən ona rast gələn pəhləvan Qulu tanışlıq vermədən onu evinə aparır. Axşam onlarda qalan pəhləvan səhər durub başmaqlarını axtarır. Evdəkilər damın altındakı tirin altına qoyulmuş başmaqları göstərirlər. Qonaq soruşur ki, bunu kim qoyub bura? Arvad deyir ki, ərim. Onda pəhləvan deyir ki, get ərinə de ki, gəlib başmaqlarımı versin. Bu vaxt pəhləvan Qulu girir içəri. Pəhləvan təklif edir ki, bir güc versin, özü götürsün. O da cavab verir ki, bu, onun pəhləvan işi deyil. Pəhləvan Qulu əlini atıb onun ayaqqabılarını verir və deyir ki, mən hələ heç pəhləvan deyiləm, gör indi pəhləvan Quluda nə qədər güc olar?! Amma sonra Qulu özünü tanıdır, gələn pəhləvan 100 manatı ona uzadır və söz verir ki, bir daha onu narahat etməyəcək. Qulu bu pulu qəbul etmir, onu qucaqlayıb yola salır.

Dördüncü əhvalat

Müdrü kəndində Məhəmməd adlı bir pəhləvan olubmuş. Bu, ucaboylu, enlikürəkli və çox güclü bir pəhləvan imiş. Həmişə bayramlarda Lahıca gələr, daş oynadar, bir –iki adamla güləşər, sonra qayıdıb gedərdi. Yenə bir Novruz bayramında kəndə gələn Məhəmməd deyir ki, indi o, kəndə qayıdacaq. Girdimançayı keçəndə qabağına kim çıxsa, onunla güləşəcək, uduzsa, atını və sür papağını ona verəcək. Yox, əgər udsa, kim olsa, onu lüt eləyib yola salacaq. Həmin gün pəhləvan Qulu da Bağəli kəndinə ot gətirməyə gedibmiş. Məhəmmədi də Lahıca bir az yubadırlar ki, çayın qırağında pəhləvan Qulu ilə üz-üzə gəlsin, onunla güləşsin. Pəhləvan Qulunun da qoca vaxtları imiş. Məhəmməd onu tanımır və ona deyir ki, mən and içmişəm ki, kim çayı keçəndə qarşıma çıxsa, onunla güləşəcəm,

uduzsam, atımı və sür papağımı ona verəcəm, yox, əgər udsam, kim olsa, onu lüt eləyib yola salacağam. Qulu deyir :

– Ay oğul, mən qocalıb əldən-ayaqdan düşmüşəm, get özünə tay tap, gülüş. Belə hətərən-pətərən danışıb məni qorxutma. Qocalığımdan istifadə edib məni rüsvay etmə.

Məhəmməd razı olmur və sözündən dönməyəcəyini bildirir:

– A kişi, mən sözümdən dönən deyiləm, qorxma, səni elə yıxacağam ki, heç tükün də inciməyəcək. Elə bu öküzlərini aparacağam.

Pəhləvan Qulu əlini ona uzadır və deyir ki, ona ayağa qalxmaqda kömək eləsin. Məhəmməd əlini ona verəndə Qulu onun əlini barmaqları sınına qədər elə sıxır ki, Məhəmməd qışqırır və ağrıdan qıç olub yerə sərilir. Pəhləvan Qulu onun papağını qoyur başına və atını da minib gedir. Haçandan-haçana özünə gələn Məhəmməd yanında olan dostu lahıc Novruzdan soruşur ki, bu qoca kimdir? Novruz cavab verir ki, əhənlı Pəhləvan Qulu. Bunu eşidən Məhəmməd başlayır çay boyu pəhləvan Qulunun dalınca qaçmağa. Ona çatır və başlayır ondan üzrxahlıq etməyə:

– Mən sənın sağ olduğunu bilmirdim, atım da, papağım da sənə halaldır, amma məni bu hərəkətimə görə bağışla.

Pəhləvan Qulu cavab verir ki, oğul, heç vaxt unutma ki, əl əldən üstün olar. İndi bu atın, bu da papağın, götür get!

Məhəmməd əvvəl qəbul etmək istəmir, amma pəhləvan Qulu deyir ki, qəbul etməsə, onu bağışlamaz. Məhəmməd o gündən söz verir ki, bir daha pəhləvanlıq etməyəcək (**S: 8; T: 2**).

VÜCUDNAMƏ

Beş yaşında qız gözəlləşir, gözəl bir qız olur. On yaşına çatanda gözəlliyə çatır. On birdə türmə örtər başına. On ikidə siqəl verər qaşına. On üçdə şəmamələr düzülər. On dördə qoyma qonşiyə, o da söz olar. On beşdə elçilərə satılar. On altıda şirin toyt tutular. On yeddədə tapar əndamını. On səkkizdə açılar qızıl-gül kimi. On doqquzda gələr dəminə, igirmidə sərvnaz olar. Otuzda bir oğul, qız yetirər. Qırxdə ər zülmü götürər. Əllidə

utanmaq bilməz, üz-üzə oturur. Atmışda taqət gəlməz dizinə. Yetmişdə tor çəkilər gözünə. Həşdatda oğul-qız baxmaz sözünə. Doxsanda bel bükülər, diş tökülər, zülf ağarar. Yüz yaşında ağaclar başında yalquz qalar bı gözəl gəlin (**S: 24; T: 1**).

PIYƏRUNA SIXANI ATALAR SÖZÜ¹

A hərfi

A duhuni bü şir umoran
– Ağzından süd iyi gəlir

A xoya çərg mü vəçiran
– Yumurtadan tük qırxır.

Astori a ruyi bohoyi
– Astarı üzündən bahadır.

A suxda gö düvə midəro
– Yanan yerdən tüstü çıxar.

A xubi bı xərobi
– Yaxşını pisə yozür.

A havo ve zənbil umore
– Göydən zənbillə gəlib.

A cavoni be quceyiti dor
– Cavanlığından qocalığın üçün saxla.

Arxa bigirər bədə bərəkalloh gü
– Arxı keç, sonra barəkallah de.

---

¹ Təqdim olunan bu atalar sözlərinin böyük bir qismi A.Bağrılınnın “Zuhun-muniş hi... Duhunmuniş hi...”; “Xuta birom bə tati” kitablarında geniş yer almışdır (**Bax: Ə: 2– 3**).

Ağılı na, kamoli na
– Ağlı yox, kamalı yox.

Aqıl (ağıllı)umuna nə miyofu, gij ə tō miyo
– Ağıllı bizi tapmaz, dəli bacadan düşər.

Afto dərmə, oləm di.
– Gün çıxdı, aləm gördü.

Ağıl ə ağıl zəvəri (üstüni)
– Ağıl ağıldan üstündür.

Ağıllı tan fikir soxdan gij rukara ra zə girəşt.
– Ağıllı fikirləşincə dəlivürdü çayı keçdi.

Atasa kişte ve xokıstər vozi bısoxdan
– Odu söndürüb külü ilə oynayır.

A ataş xokıstər
– Oddan kül qalıb.

Ağeyiş manum, ağaconiş man
– Ağa da mənəm, Ağacan da.

Ağıl bə yoş nıstı – bə səri.
– Ağıl yaşda deyil, başdadır.

B hərfi

Bərə siyə qəloğ nünə nə minı
– Burada qara qarğa yuva qurmaz.

Be man rost umora keçələ müyi ve xori bıraftan
– Bizə rast gələn keçəlin saçı dabanından keçər

Bijlərə bijlə göyi hi, kələhə kələ göyi hi.
– Balacanın balaca, böyüyün böyük yeri olar

Ba xune kilə ərsiyi, xune gedə rə xəbəri na
– Qız evində toydur, oğlan evinin xəbəri yox

Ba ruyi dəniş, həli rə xəbər vəy
– Üzünə bax halını bil

Bərə məniş gö dədeməni, bərə məniş gö dədeməni
– Orda oturma atamın yeridir, burda oturma atamındır

Bə quca nəmıxandund
– Qocaya gülməzlər

Ba zumustun əzü nə ımbı vərf ustoran
– Qışda ondan qar ala bilməzsən

Bə kilə mügüyünd ki, ərüs büşünöyü
– Qıza deyərlər ki, gəlin də eşitsin

Ba ru mohiş ləkə hi.
– Ayın üzündə də ləkə olur.

Bı havə zə gurinə,
Bı xori rixd pürinə.
– Göydə ıldırım çaxdı
Yerə yarpız töküldü

Beman rasi, ösvö xısı.
– Mənə çatanda dəyirman yatdı.

Band, xand.
– Bağla, gül

Bə ki üzgəsi çım makor
– Özgə malına göz dikmə

Bə düzi zavol ni
– Düzə zaval yoxdur

Bə elçi zavol ni
– Elçiyə zaval yoxdur

Bozora dədə-məmə nə imbı
– Bazarda ata-ana olmaz

Bon xuna ki el hi, bara qiybət nə imbı
– Uşaq olan evdə qeybət olmaz.

Bə zir sıxan na umunı
– Söz altında qalmaz.

Bı ye arx ki ö umo, ümid hi ki ye rahiş biyo
– Bir arxa ki su gəldi, ümid var ki, bir də gələ.

Biran bire, rafda rafde
– Olan olub, gedən gedib

Bə kiseyi siçon bıgəşdan
– Cibində siçanlar oynayır

Bıçə qiyə zərund bara bıra
– Çağırılan yerə get

Bı ye mırdani çora ni
– Bircə ölümə çarə yoxdur.

Bijlə bı kələh sıxan na imvoyərdunı

– Balaca böyüyə söz qaytarmaz
Bədünyo etibor ni
– Dünyaya etibar yoxdur

Bədinyo xə r umore, san xəriş buro
– Dünyaya eşşək gəlib, eşşək də gedəcək.

Bədinyo duto çi bamundan : yeki xubi, yeki xərobi
– Bu dünyada iki şey qalır: biri pislik və biri yaxşılıq.

Bə çi dinyo etibor ni
– Dünya malına etibar yoxdur

Bəbiyor gij sanq vəngəsdan
– Dəlinin yadına daşı salır.

Biyə zan ba xuna nə minişi.
– Dul arvad evdə oturmaz.

Bəpöyi sanq bufdunı əzman mudunı
– Ayağına dəyə n daşı da məndən bilir

Bə həmmey səy müröyü, be man çaqqol.
– Həmiyə it hürər, mənə də çaqqal.

Bıra zürnötü ra zan
– Get zurnanı çal

Be sanq ba rukara buro sanq nə mıyofi.
– Çaya daş üçün getsə, daş tapmaz

Bı səri keynə havo munde.
– Başında köhnə hava qalıb.

Bı ödömin, ödömin qiymət mıtı
– Adama adam qiymət qoyur

Bı kəm kəm mıgüyünd, bı qe qe
– Aza az, çoxa çox deyərlər.

Bı dəftər səyiş numi ni.
– İt dəftərində də adı yoxdur.

Bı səyiş qərsuni
– İtə də borcu var.

Bı dər nadora sərtı şol maband.
– Ağrımayan başına şal bağlama.

Bı dərzan xorda səy xunöyi.
– İynə udmuş itə oxşayır

Bı ye cöyi biniş ki bə zirtı ö nəvəro
– Bir yerdə otur ki, altına su çıxmasın.

Ba are çorto duvor mundom
– Dörd divar arasında qalıb.

Bı rasirə mırası, na rasire ye sanqi muşunu
– Çatana çatar, çatmadığına daş atar.

Bə çişmə ösüz muro, ösüz miyo.
– Bulağa susuz gedər, susuz qayıdar.

Bə çişmə təşnə muro gısnə miyo
– Bulağa susuz gedər, ac qayıdar.

Bə gəmi nişde ve gəmiçi dəvo bısoxdan.
– Gəmidə oturub gəmiçi ilə dava edir.

Bıza quturi əsərəbənd ö mıxorı.
– Keçinin qoturu suyun mənbəyindən içər.

Bə ni çora ni.
– Yoxa çarə yoxdur.

Bə parısa dor təvər zərəgor qe ımbı.
– Yıxılan ağaca balta vuran çox olar.

Bə havo astareyi nısti.
– Göydə ulduzu belə yoxdur.

Bə yamona gö şəngüm soxdum.
– Yaman yerdə axşamladım

Bə darun ruğan bə zısdan
– Yağın içində üzür

Bə cavoni hay-hay, bə quceyi vay-vay.
– Cavanlıqda hay-hay, qocalıqda vay-vay.

Bə cəhənnəm rafdagor hamrah bıgəşdan
– Cəhənəmə gedən özünə yoldaş axtarar.

Bə hər qiyə göyi nəmurond.
– Hər çağırılan yerə getməzlər.

Bə dəryə parı, xışg mıdəro.
– Dənizə düşər, quru çıxar.

Bə pöyisdə göman bı kor ufdorum.
– Dayandığım yerdə işə düşdüm.

Bə xər zıhri nabırasıran navor-palona bəküfdan.
– Eşşəyə gücü çatmayanda palanını döyəcləyir.

Bı gözəl dənışiran savobi.
– Gözələ baxmaq savabdır.

Bə qajqun bırışdə çərgə xandeyi umoran.
– Qazanda bişmiş toyuğun da gülməyi gəlir.

Bə qəpik güllə başundan.
– Qəpiyə güllə atır.

Bə kol o vedəkərdan bı kol ö nə imbı.
– Quyuya su tökməklə orda su olmaz.

Be loğərə əs dimiş bori.
– Arıq ata quyruğu da yükdür.

Be rış rafd, birğəş noho umo.
– Saqqal üçün getdi, qaşını da qoydu gəldi.

Be birə çi çora ni.
– Olmuş işə çarə yoxdur.

Be xışdan xısire be üzgəsi xo bədiran.
– Özü üçün yatıb başqası üçün yuxu görür.

Be sıxan məhtəl nabamundan.
– Söz üçün məəttəl qalmaz.

Bə ödəmin sıxana ye rah mığüyünd
– Sözü adama bir dəfə deyərlər

Bə ki hirmət bısoxdəni bafan ki, əz man bitərsiran.
– Kimə hörmət edirsən, elə bilir ki, ondan qorxursan.

Bə nədəmora cun ümid qeyi
– Çıxmayan cana ümid çoxdur

Bə vaxt əli əli, bə vaxt təli təli
– Alçanın öz vaxtı, tikanın da öz vaxtı var.

Be şeytun papux midüzi, ə təppeyiş sulo mihli
– Şeytana papaq tikər, başında da deşik qoyar.

Bə hələlə moltı hərüm mədəni.
– Halal malına haram qatma.

Bə səyiş qərsundi
– İtə də borcu var.

Bə çımtı ö ti
– Gözünə su ver

Bə əs üzgəsinışdəgor zü imfiro
– Özgə atına minən tez düşər.

Burorim kisemun cüröyi.
– Qardaşiq, amma cibimiz ayrıdır.

Bivaxt umora qunaq ə kise xışdan mıxorı.
– Vaxtsiz qonaq cibindən yeyər.

Bə qiyə zərə gö şərti nəyö, qiyə nəzərə görə təng mənı!
– Çağırılan yerə utanma, çağırılmamış yeri daraltma.

Bala şori, dədə bı kori.
– Balası sevinir ki, atası işdədir.

Be hər quşu nunəyi əzizi.
– Hər quşa yuvası əzizdir.

Bə tərsirə çim çip imparı.
– Qorxan gözə çöp düşər.

Bı vaxtı nəsoxta kor pənço soli imuni.
– Vaxtında görülməyən iş əlli il qalar.

Bılındə xunara bö mədəniş bijlə xunarə
mədağarun.
– Uca evə baxıb alçaq evləri yıxma.

Birun kəy, darun xuruz.
– Çöldə toyuq, evdə xoruz.

Bə küh dənişi vərff nişd
– Dağına baxıb qar yağar.

Bu boğ dənişi boğ umbı, nədənişi küh umbı.
– Bağa baxsan bağ, baxmasan dağ olar.

Biran bire.– Olan olub.

Bı sər gij paluddor çör na ımbı .
– Dəlinin başında palıd ağacı bitməz.

C hərfi

Cun antı, cəhənnəm an xudo.
– Can sənin cəhənnəm allahın.

Camoət bı cə tiyiş bara.
– Camaat hara siz də ora.

Cığış sozi dulmeməni, bığış sozi dulmeməni.
– Cığ da etsən, dolma mənimdir, bığ da etsən.

Ç hərfi

Çığındır seyrək, bineyi gında.
– Çuğundur seyrəkdir, kökü isə yoğundur.

Çəlxora qaşuğı bə kiseyi in bı
– Zibil yeyənin qaşığı cibində olar.

Çı mıçori ürə mıduruni.
– Nə əkərsən, onu biçərsən.

Çı xubi,çıyış xərobi ödəminə əbiyori nə bıdərmoran.
– Nə pislik, nə də yaxşılığı insan unutmaz.

D hərfi

Danduntı tij, sərtı gij.
– Dişlərin iti, başın gic.

Dər ənki, bun ənki vəlvələ bı sər cun ənki.
– Qapı kimin, dam kimin, vəlvələ kimi canına.

Dədə nə dire, bı Şoqqulıyi dədə bafan.
– Ata görməyib, Şahquluya da ata deyir.

Dumbor dər vakande, dər nə dəşunde.
– Kürəkən qapı qoymaz, onu qopardar.

Dıroza nımasuz dəs na musuzunı.
– Uzun odun əl yandırmaz.

Duhunu rə qeytuni ni.
– Ağzının qaytanı yoxdur.

Dürü gü rə ruyi siyəh bəbiran .
– Yalançının üzü qara olar.

Dılı a sanqi.
– Ürəyi daşdandır.

Dərə rə səhibi nə bəbirani xug bı təpeyi in vəro.
– Dərə sahıbsız olanda donuz təpəyə çıxar.

Döyüsdəgor bı parısdan nə bıdənişiran.
– Qaçan yıxılmağa baxmaz.

Dili bolıǵ xosdəgor xışdana bı dəryo mı zəni.
– Könlü balıq istəyən dənizə girərlər.

Dımbe gısband bə gısband guruni nə mitı.
– Quyruq qoyuna yük deyil.

Dürüğü rə ta bə xuneyi pişd mutund.
– Yalançını evinə qədər qovarlar.

Dürürə oxiri ni.
– Yalanın axırı yoxdur

Duhuntı ra bı xeyr voçı.
– Ağzını xeyirliyə aç.

Dım dəvə bıxori bırasirəni.
– Dəvənin quyruğu yerə dəyəndə.

Dəvə ə çım dərzan bə girəşdəni.
– Dəvə iynənin gözündən keçəndə.

Dor-duvora güşi hi.
– Divarın da qulağı var.

Dərdi birəgor dərmun mığərdı.
– Dərdi olan dərman axtarar.

Duto toǵlırə səri bi ye qajquni nə ımbırıjı.
– İki toǵlunun başı bir qazanda qaynamaz.

Dutoyi yekirə nə ım vərzi yekiyiş hiç çıra.
– İkisi birinə, biri də heç nəyə dəyməz.

Darun dəsmana bü nasoxdom.
– Ovcumun içini iyələməmişəm.

Duroza ağıli bıdaboni.
– Uzun adamın ağıli dabanındadır.

Dım xurus pöydöyi.
– Xoruzun quyruğu görünür.

Dəsman ruğanın (duroz) boşı bısərman mıkəşum.
– Əlim yağlı olsaydı, başıma çəkərdim.

Dılman gəşde baxun.
– Ürəyim qana dönüb.

Duto düstə bı araeyi namıdarond.
– İki dostun arasına girməzlər.

Duhundıra duhundəreyi, vay be sımerdun bireyi.
– Əsnəyin əsnək, vay samanlıqdakının halına.

Dəs xışdana ə siyəh bə isbihi nə zərə.
– Əlini ağadan qaraya vurmayıb.

Dəs be valağundan nə im vərzi.
– Əl bulaşdırmağa dəyməz.

Dünyo çinin na umunu.
– Dünya belə qalmaz.

Deydi çı xordom ə biyorman dərmore.
– Dünən yediyim yadımdan çıxıb.

Düstirə areyi pok imbı.
– Dost arası pak olmalıdır.

Dərdə dorəgor dərmunireş mıtı.

– Dərđi verən dərmanını da verər.

Dunuste xışdana bı dədexışdaniş nə müğüyü.

– Bildiyini atasına deməz.

Dərd ə sər dərd umoran.

– Dərd üstündən dərd gəlir.

Dərd zuhuna sər nəmikəşi, an tihiyə sərə pö mıkəşi.

– Dilin əzabını baş yox, boş başın dərđini ayaq çəkər.

Dədeti sərmısoğ, məmeti piyoz ə gə ve tı in qəmzə noz.

– Atan sarımsaq, anan soğan, səndə hardan qəmzə-naz.

Döyüstəgor ı parıstan nə bıdənişiran.

– Qaçan yıxılmağa baxmır.

Dunbor dər nə bıdəşundan.

– Kürəkən qapı düzəltməz.

Dora a darun kır mızəni.

– Ağacı içindən qurd yeyər.

Dürü müğüyü pö mıgırı ancaq namuro..

– Yalan deyərsən, ayaq açar, amma yeriməz.

Dürüyiş ve pül nisti ki.

– Yalan pulnan deyil.

E hərfi

Eltıra ə sıfre tı sir soz.

– Uşağını süfrəndən doydur.

Ə hərfi

Ə kise Hənifə şəbböş.

– Hənifənin cibindən şabaş.

Əs qətir zənde, nəslə qarış birə.

– At qatır doğub, nəslə qarışib.

Ə sıst yeki mı dəro, a saxt duto.

– Boşdan bir çıxar, bərkdən ikisi.

Əz in be Foti şalvor na in bı.

– Bundan Fatiyə şalvar olmaz.

Ə təhnoyə dəş səs nə mıdərənı.

– Tək əldən səs çıxmaz.

Əziyyət nəkəşirəgor xuba ruzi nəimvinı.

– Əziyyət çəkməyən yaxşı ruzi görməz.

Ə əs əs ımbı, ə xəş quduq.

– Atdan at olar, eşşəkdən qoduq.

Ə kısıneyi bı ösvö nə bıpöyisdən, a qurboğozı şohid nə vəyifdən.

– Aclıqdan dəyirməndə dayanmır, lovğalıqdan şahada almır.

F hərfi

Ih-ıh soz – kosa tihisoz..

– Ih-ıh dedi, kasanı boşaltdı

G hərfi

Gömiş boşı, qəmiş boşı,

– Nə dirə boşı, həvələ boşı.

Camış olsun, qamış olsun
Görməmiş olsun, üstünə cumsun.

– Gül tələsiz nəmbi.
Gül tikansız olmaz.

Güvö ye rah bı sər rah köyr in bı,ye rah bə zir rah.
– Ot gah yolun üst, gah da alt tərəfində bitər.

Güvö bı sər kök xıştən kör ımbı.
– Ot kökü üstə bitər.

H hərfi

Hə xər vord, hə xər xord.
– Eşşək gətirdi, eşşək yedi.

Hər kəs bale xışdana bə pir ıbərdan.
– Hər kəş uşağını pİRə aparır.

Hürmət bə hürmət bəndi.
– Hörmət hörmətə bağlıdır.

Hər kəsə qible xune xışdana xub bİstan.
– Hər kəs evinin qİbləsini yaxşı tanıyır.

X hərfi

Xöleyi dunust,oləm dunust.
– Xalası bildi, aləm bildi.

Xudo hiç kəsə şeyi rə bı tərSi çİğ natı.
– Allah heç kəsin köynəyini tərSinə cırmasın.

Xər Xudo, gö Mıstafo.
– Eşşək Allahın, öküz də Mustafanın.

Xər əcə, maxmar əcə?

– Eşşək hara, məxmər hara?

Xərəvuna xəri vir bire, pəs tıra çitı vir bire?

– Eşşək saxlayanın eşşəyi itib, sənin nəyin itib?

Xırsa vinum, xuca vinum, ürə nə vinum.

– Ayını görüm, donuzu görüm, onu görməyim.

Xəbər veiftəgor küyhona imvərə,

Xəbər nəvəyiftəgor bı hamori raha vir minı.

– Soruşan dağları da aşar, soruşmayan düz yerdə də yolu
itirər.

Xorum xıştənə xıştən xordəgor şələ xıştanış imbəri.

– Yeməyini özü yeyən şələsini də özü aparar.

Xoyinə ödəmin həmişə mıtərsı.

– Xain adam həmişə qorxar.

Xudo dərdə bı dorəni dərmunireş bı doran.

– Allah dərd verəndə dərmanını da verər.

Xok bafan ki bıçış mənə zındə sozum tıra.

– Torpaq deyər ki, öldür məni, dirildim səni.

I hərfi

Işqam be sər bələyi.

– Qarın başa bələdir.

Işqam a buror bışöyi.

Qarın qardaşdan irəlidir.

İ hərfi

İnson xuma şir xorde.

– İnsan çiy süd içib.

İnson xohı kühə bə sər küh milı.

İnsan istəsə dağı dağ üstə qoyar.

K hərfi

Kuriman kuri, keçəliməniş sər ziyoda.

– Əziyyətimiz yerində, keçəlliyim də əlavə.

Q hərfi

Qozi ba xune qozi-qozi bə dingilə vozi.

– Qazı qazinin evində, qazi də öz oyununda.

Qiybət xuna mıdağarunı.

– Qeybət ev yıxar.

Qəhre tı umoran ö xon.

– Acığın tutursa, su iç.

Qunaqlığa xubi, yeruz ba xunemun ye ruz baxuneişmun.

– Qonaqlıq yaxşıdır, bir gün bizdə, o biri gün sizdə.

Qərt ə sərman vərmore bərixdan.

– Borcum başımdan aşır.

Qe bısdəni kəm sıxan soz.

– Çox bilirsən az danış.

Qədir xışdənə na dunusdəgor qədir üzgəsi reiş na mudunı.

– Öz qədrini bilməyən başqasının da qədrini bilməz.

Quduğ kələh ımbı xə r ımbı.

– Qoduq böyüyər eşşək olar.

Güşoni zəng bızəran.
– Qulağına səs gəlir.

Qursoğ səy ruğan nə vəynı.
– İt qursağı yağ götürməz.

Qul zə xışdana kişd ki, bil ba ağəman ziyon boşı.
– Qul özünü öldürdü ki, qoy ağama ziyan olsun.

Kı muköri,ürə imvəçəni.
– Nə əkərsən, onu da biçərsən.

Kilə bə şüvər bırafdəni, bə zir zuhuni qənd dəni.
– Qızı ərə verəndə dilinin altına qənd qoy.

Qe xostagər ə kəmiş imunı.
– Çoxistəyən azdan olar.

L hərfi

Ləmpə bə bine xışdan rışını nə mızəni.
– Lampa dibinə işıq salmaz.

M hərfi

Mə küf xalqa çüyüna dəri rə, mıküfund ohununa darvozetira.

– Xalqın taxta qapısını döymə, döyərlər dəmir darvazanı.

Məmə bısərəkör elxıştan xıştana bə ataş muşunu.
– Ana övladına görə özünü oda atar.

Mərd bə davo məlum mitı.
– Kişi döyüşdə bilinər.
Mən mırdə, tı zındə.
– Mən ölü, sən diri.

Mərd quca bı xuna ra xə, zan quca bı səy lozım ni.
– Kişi qocalanda evə eşşək, arvad qocalanda it lazım deyil.

Mundom – bı şəhr bırom, bə dih voyərdum.
– Qalmışam şəhərə gedim, ya da kəndə qayıdım.

N hərfi

Nuna virsoxtəgor, nun nəmiyofi.
– Çörək itirən çörək tapmaz.

Nihreyirə löyistom, qədər ruğanirə bıstənum.
– Nehrəsini çalxalamışam, yağının qədərini bilirəm.

Nə mırd, nə mırd, imo mırd şö kələ id.
– Ölmədi, ölmədi, gəldi bayram gecəsi öldü.

Narasire dəyəsi.
– Çatmamış alışıdı.

Nə idi, nə ərsi, dunbora səri vomosi.
– Nə toydu, nə bayram, kürəkənin başı şişib.

Nun xor, nımık dızd.
– Çörəyi yeyib, duzu itirib.

Nun cılın, cızdak pihın.
– Çörək arpadan, cızdaq quyruqdan.
Ye ruz şe ve şalvor, ye ruz ha .....bı şalvor.
– Bir gün köynək və şalvar, bir gün isə çılpaq.

O hərfi

Oh bı xori nə umunı.
– Ah yerdə qalmaz.

P hərfi

Rosta sıxan təhl bə biran.

– Düz söz acı olar.

Pötirə bı ləhifı görə duroz soz.

– Ayağını yorğanına görə uzat.

Pancto əngiş bı ye boy ni

– Beş barmaq bir boyda olmaz.

R hərfi

Rafdum dirum Qərçə rə, Qərçə bire xərçərə.

– Getdim gördüm Qərçəni, Qərçə olub eşşək örüşü.

Rükərə həmişə kütük nə miyori.

– Çay həmişə kütük gətirməz.

S hərfi

Sanq bı sanqalun.

– Daş daşlıqda.

Sanq bı pö ləng.

– Daş axsağın ayağına dəyər.

Siyə səy ə dəsi nun namusdunı.

– İt itin əlindən çörəyini qapmaz.

Sulo qe, pənbə kəm.

– Deşik çox, pambıq az.

T hərfi

... kənum, tıreş zənum.

...eləyim, hələ səni də vurum.

Tərsirəgor hər çiyərə çorto invini.

– Qorxaq hər şeyi dörd görər.

U hərfi

Üzgəsirə bə əsi niştəgör zü imfirö.

– Özgə atına minən tez düşər.

V hərfi

Ve xordan sir nəbirəgor, ve vəlişdaniş sir nə imbı.

– Yeməklə doymayan yalamaqla heç doymaz.

Ve dəstı ti,ve pötı büdö.

– Əlinlə ver, ayağınla qaç.

Ve dəst xışdan bə pö xışdan bı zəran.

– Əlilə ayağına vurur.

Ven güş basdoran von güş bıdoran.

– Bir qulağından alır, o birisindən verir.

Ve qalbol ö uvordan.

– Xəlbirlə su daşıyır.

Vese dəvə kindori.

– Dəvə kimi kin saxlayır.

Ve gırg bə qiyomət san munı.

– Qurdnan qiyamətə qalacaqsan.

Ve doyi bə küh bıra ve əmi bı boğ na.

– Dayı ilə dağa get amma əmi ilə bağa yo

Ve afto dəro, ve afto fıraq.

– Günəşlə evdən çıx, günəşlə qayıt.

Ve pancto əngişman əsəliş tum san güyünd zəhəri.

– Beş barmağımla ona bal da versəm, deyəcəklər zəhərdir.

Verız qe gəşdəgor, ə kəmiş ımını.
– Çox axtaran azdan da olar.

Ve ye dəsi duto zumustuni nə migirund.
– Bir əldə iki qarpız tutmaq olmaz.

Vese siyəh saqız vəyəsire.
– Qara saqqız kimi yapışıb.

Ve pişim-pişim xug ə gəndım nə mıdəro.
– Pişim-pişimlə donuz buğdadan çıxmaz.

Vese xə r zıra bızəran.
– Eşşək kimi anqırır.

Vese gö püsti gındeyi.
– Öküz kimi gönü qalıdır.

Vese xə r kor bısoxdan.
– Eşşək kimi işləyir.

Vese çi nədireyi.
– Görməmiş kimidir.

Vozi nəbısdan bafan göman təngi.
– Oynamaq bilmir, deyir ki, yer dardır.

Ve ataş vozi nəminund.
– Odlə oynamazlar.

Vəngire tı bı qaşuğtı san biyo.
– Doğradığım qaşığına gəlir.

Və... kəndan gur fı rəh nə bəbiran.
– .....ilə gor genəlmir.

Vırxdagora pişd na mıtund.

– Qaçanı qovmazlar.

Y hərfi

Ye şöhi sərə pö, dı şöhi küro pö.

– Baş-ayaq bir şahı, ayağın kirəsi isə iki şahı(şahı=5 qəpik)

Ye süri gö, ye los güvo.

– Bir sürü öküz, bir yaba ot.

Ye pöyi bərə, ye pöyi ba gur.

– Bir ayağı burda, bir ayağı gorda.

Z hərfi

Zurnaçı rə çım be çı.

– Zurnaçıya göz nə lazım?

Zəranəş bısdan, darafdaneş.

– Çalmağı da bilir, oynamağı da.

Zana ve mərd xoki ə ye göyi vəyıfdənund.

– Kişi ilə arvadın torpağı bir yerdə götürülüb.

Zuhuni şırın, sıxani təhl.

– Dili şirin, sözü acı.

Zana oxiri biciyi giresdani.

– Arvadın axırını biciyi ağlamaqdır.

Zuhunmuniş hi, duhunmuniş.

– Dilimiz də var, ağızımız da.

Ziyoda təmäh sər paramını.

– Artıq tamah baş yarar (**S: 11, 22; T: 2**).

ATALAR SÖZÜ (Azərbaycan dilində)

1. Dellər ki,dam buzounnan öküz olmaz.
2. Qeynatam deyərdi: Qarğalar laçın oldu, laçınlar qarğa.
3. El qədrini bilməyən öz qədrini də bilməz.
4. El məsəli – söz məsəli.
5. Elnən gələn qəm, toy-bayram olar.
6. Torpağın qədrini bilmiyən torpağa inamsız gedər.
7. Böyük sözünə baxmiyan axırda dizinə döyər.
8. Paxılın yeri cəhənnəmdi (**S: 15; T: 1**).

Yof vinum – Tapmacalar

1. Müyi, müyi, müyiş ni,
Çorto pöyi dımiş ni... (**bağ**)
Tükləri yox, dörd ayağı var, quyruğu da yox. (qurbağa)

2. Əloməti, əlomət,
Ye çol ataş salomət.
Tar zərüm, xişg vakandum (**nun, tənür**).
– *Bir əlamətdir: bir topa od,yaş vurdum, quru çıxartdım.
(təndir və çörək).*

3. Rasireyi püsire (**xiyor**).
– *Yetişməmiş yetişib, yetişmiş isə çürüyüb (xiyar).*

4. Həsdum, hısdum,
Duhunirə basdum.
Bı are poçeman vəngəsdum,
Şat bonsər, şıt bensər,
Hamrahiyi bəxtəvər (**nıhrə**).
– *Ağzını yumdum,ayaqlarımla tutdum,gah o başa,gah da
bu başa yelltdim, yoldaşı da sərnıcdır(nehrə).*

5. Tihi məhil çimirə,
Gi bı dəstı dımırə (**dərzan**).
– Gözüni boş qoyma, Quyruğunu da əlində saxla (**iyənə**).
6. Dımı munde hə bı dəs,
Səri rafde bı tan səs (**qaşuq**).
Quyruğu əlində, başı səs gələn tərəfə (qaşuq).
7. Sər firəh pişd tənginə,
Xişg bireyi ənginə.
Köyrihoni zərd mitı,
Qe mixori dərd mitı (**əmürü**).
– *Başı yekə, arxası incə, qurusu qax.*
Göyləri saralar, çox yeyərsən dərd verər (armud).
8. Ə mö birum ü nabı,
Ə çü saxt bı, çü na bı.
Yeki-yeki dərmorınd,
Bı sərişun mü nabı (**dəndun**).
– *Anadan olanda yox idi,*
Bərk idi, amma ağac deyildi.
Bir-bir çıxdı, amma başında tük yox idi (diş).
9. Kinorhoni çapar hi,
Bı dəryohi lapar hi.
Dire tıra, gırıfde,
Mərdgəri söz na pari (**çım**).
– *Kənarında çəpəri,*
Dənizində dalğası,
Səni gördü və tutdu (göz).
10. A rafd – umo xəbərüm,
Ə sər yeqoş zəvərüm.
Dirum qe səs bısəxdan,
Bı pöyi ruğan zərüm (**dər**).

*Gedib gələndən xəbərdaram,
Başdan bir az ucayam.
Gördüm ki çox səs edir,
Ayağımı yağladım (qapı).*

11. Toriki bə bineyi,
Histi bı hər xuneyi.
Ha bı afto xünoyi,
Ve toriki düşməni (**ləmpə**).
– *Dibi qaranlıq,
Hər evdə var.
Günəşə oxşarı var,
Qaranlığa düşməndir (lampa).*

12. Bı dəs vəyni şünərə,
Bı dəs ü mivəynı şünə.
Çiyi ü, numirə gü? (**öginə**).
– *Əlimə daraq alardım,
O da əlinə güzgiünü alar.
O nədir, adını de (güzgü)?*

13. Çətin vinum ürə man,
Vö bıstənum bürə man (**vini**).
– *Onu çətin görə bilərəm,
Onunla mən hər bir iyi bilərəm (burun). (S: 9; T: 2).*

14. Ziri bıxordan, səri vəşundan (**rında**).
– *Altı yeyir, üstü qusur (rəndə).*

15. Ye qətırman hi, ə dımi nə giri bı geydun na mı daro
(**qaşuq**).
– *Bir qatırım var, quyruğundan tutmasan, tövləyə girməz
(qaşuq).*

16. Tıra tənürtı ye nuna,mənə tənürman dı nuna
(**xoçəməz,findıq**).

– *Sənin təndirin bir, mənim təndirim iki çörək tutur (qoz və findıq).*

17. Ustorum yeki, bı hazor yeki (**ənor**).

– *Bir dənə aldım, min dənə oldu (nar).*

18. Ü kiyi möyi isbih, baleyi zərd (**şir ve ruğan**).

– *O nədi ki, anası ağ, balası sarıdır (süd və yağ).*

19. Əzoni hi,numozi na (**xuruz**).

– *Azanı var,namazı yox (xoruz).*

20. Zani hi,kəbini na (**xuruz**).

– *Arvadı var, kəbini yox (xoruz).*

21. Rah bırafdan nə səri hi,nə pöyi (**çarx**).

– *Yol gedir, nə başı var, nə ayağı (təkər).*

22. Bı dəs vəyni migireyı,bı xori mili ım pöyi (**zincir**).

– *Ələ götürsə, ağlayır, yerə qoyur, dayanır (zəncir).*

23. Vay papuxman mund bı dor (**xoçəməz**).

– *Vay papağım ağacda qaldı (qoz).*

24. Səböh-səböh bə giresdan, şəngüm bı xandısdan (**gülxıs**).

– *Səhər ağlayır, axşam gülür (qızılgül).*

25. Duto vini,çılto çım (**tirox**).

– *İki burnu var, qırx gözü (çarıq) (S: 29; T: 2).*

26. Havoyi hıstı,cuni na (**dam**).

– *Nəfəsi var, canı yox (kөрük) (S: 14; T: 2).*

TAPMACALAR (Azərbaycan dilində)

27. Bırdan vırdım qılincı,
Dərbətdən çıxdı ucu (**ıldırım**).
28. Gedib gəzər dünyanı, gəlib tutar bir abbasılıq yeri (**əsa**).
29. Açılarda saralır, dəyəndə qızarır (**zoğal**).
30. Məmmədbağır bağında,
Gül bitər budağında,
Yel vırar, yelləndirər,
Sırğası qulağında (**gilas**).
31. Hənir, hünür,
Vur başına, otur gəmir (**qoz**).
32. Araz qırağı düzdü,
Sanasan əlli, yüzdü,
Oğlu bazara gedir,
Anası hələ qızdı (**arı ailəsi, ana, qız, oğul**).
33. Qara atı yağlaram,
Qaya dibinə bağlaram (**tapança**).
34. Hazar hazara gedər, (**hazar – min-min barıt**)
Mehdi bazara gedər, (**lülədən atılan güllə**)
Anası üç yaşında, (**qundaq¹**)
Oğlu bazara gedər (**atılan güllə**).
35. Anası yayma xatun, (**tənək, qol-budaq**)
Atası həprim qoca, (**ağacın özü**)
Qızı ellər gözəli, (**üzüm salxımı**)
Oğlu ellər dəlisi (**şərab**).

---

¹ Üçillik qoz ağacından hazırlanır

36. Açdım qazan, saldım quyruq,
Əridi qazan, qaldı quyruq (**ayaq, ayaqqabı**).
37. Zülfün ucu yemişdi,
Sal boynuva gümüşdü.
Yarpaqsız, budaqsız,
Tap görüm nə yemişdi (**göbələk**).
38. Dostum mənə nar göndərdi,
Yox deməmiş var göndərdi,
Çalxanmamış süd, qatıqdan,
Çalxalanmış yağ göndərdi (**qoyun quyruğu**).
39. Başına kələm bağliyar,
Ürəyi vərəm bağliyar,
Oğul-uşağın yığır,
Dəsmal alıb ağliyar (**samovar, stəkan, nəlbəki, qaşiq,
dəsmal – çay dəstgahı**).
40. Bu günün adı nədi,
Şənbə günün adı nədi,
Sümühsüz sümüh yiyər,
Tap görüm, adı nədi? (**daş qurdu**)
41. Ağac başında nohur,
Onu tapbiyan gavır (**ayna¹**).
42. Hacılar haca gedər,
Cəhd eylər, gecə gedər,
Bir yumurtanın içində,
Yüz əlli cücə gedər (**nar**).
43. Dağdan gəlir dağ kimi,
Qolları budağ kimi,

---

¹ Dörd tərəfli ağac çərçivəyə salınmış güzgü

Əyilir su içməyə,
Anqırır ulağ kimi (**palıd qozası**).

44. Gələndə xan kimi,
Oturanda sultan kimi,
Döşənəndə həsir kimi,
Gedəndə əsir kimi (**qar**).

45. Min milid, ağzı kilid (**qəbir**).

46. Ağara-ağara, girdi mağara (**ölü**).

47. Ahani, hani, hani,
Çaxmax hani, qo hani,
Səksən səkkiz dəgirman,
Doxsan doqquz qo hani? (**dəyirman**).

48. Həstədi, ha həstədi,
Nənəm kitab üstədi,
Yemişdərdən hansının
Çərdəyi lap üstədi (**əzgil**).

49. A kişi, kişi,
Əlində işi,
Mənə bir at ver,
Nə erkək olsun, nə dişi (**nənni**).

50. Əba əbası var bunun,
Çitdən qəbaşı var bunun,
Xəncərilən dilim-dilim
Gör nə səfası var bunun (**limon**).

51. Ərsin əyağ, yastı yapalağ (**dəvə**).

52. Bir təndirim var, iki dənə çörəy tutur (**qoz**).

53. Bizim öydə dörd qardaş var,
Dördü də bir boyda (**evin küncələri**).
54. Hopi-hopi, dəmir qapı,
İlan yolu, şah ölkəsi (**ağız, dişlər, bağırsağ, mədə**).
55. Quyuğunnan tutmasan töyliyə girmir (**qaşığı**).
56. Saqqalınnan tutmasan yuxarı qalxmır (**asma tərəzi**).
57. Bir qutum var çanaqlı, qıraqları saçaqlı (**göz, kirpik**).
58. Yuvası ağacdən, yumurtası daşdan (**asma tərəzi**).
59. Hadiyabanı, hudiyabanı, altı ayağı, iki dabanı (**asma tərəzi**).
60. Sevilər, seçmillər (**ana**).
61. Hürü hürünü dindirər,
Hürü pərini dindirər.
Bizim evdə üç pəri var,
Biri birini dindirər (**tar, kamança, qaval**).
62. Aləmi doydurar, özü doymaz (**dəyirman**).
63. Hələmət a hələmət,
Dibi qızıl qiyamət.
Sallam yaş, çıxar quru,
Vər Məhəmmədə səlavət (**çörək**).
64. Bu baba, yaxşı baba, ləşgərpərəst,
Dörd əli, dörd ayağı, qarnı gəvəz¹ (**kürsü**).

---

¹ enli

65. Gəlin gedər, izi yox,
Şındılı atar, dizi yox.
Zirzəmidə böyüyər,
Damağı var, tükü yox (**balıq**).
66. Yemiş vaxtı yemişdin,
Yeməseydin, ölmüşdin.
İndi yeməsən, ölmərsən (**ana südü**).
67. Sərçə döör, sərin verim, toyuq döör, budun verim,
Yeddi gomuşdan səə nə verim?! (**balaca div¹**) (**S: 24; T: 1**).
68. Hədirbanı-hüdirbanı,
Altı ayağı, iki dabanı (**asma tərəzi**).
69. Səlam məleyk, ey qəssab başı,
Məni göndərdi yüzbaşı.
Get o ətdən bir çərək al gəti,
Nə erkək olsun, nə dişi (**göbələk**).
70. Qocaca kişi quyi qazır (**damcı su**).
71. Qocaca kişi ilək əndərir (**ülgüclə baş qırmaq**).
72. Qocaca kişi çəpər eliyir (**gön çarix**).
73. O nədi ki, ayağı yoxdı, yügürür (**ilan**).
74. Mili-millicə, dalı qıllicə (**əzgil**).
75. Göydən gəlir dağ kimi,
Qolları budağ kimi,
Əyilir su içməyə,
Bağırır oğlağ kimi (**araba, çarx**).

---

¹ Tatca: vəkədo

76. O nədi ki, yerdən göyə baxayı (**uşaq**).

77. O nədi ki, yerdən göyə çıxayı (**çoban**).

78. O nədi ki, nərdivannan nə nəhri (**qoca**).

79. Göydən gəlir dağ kimi,
Qolları budağ kimi.
Cülfə toxar nəzik bezi,
Kimsə onu geydiyi yox (**vələnd¹**).

80. Qırx hicrə, bir otaq (**nar**).

81. Hop-hopi,
Kərki sapı,
Bir budağı,
İki yarpağı (**İnsanın başı, qulaqları**).

82. Çullayıram, çulun salır,
Çullamıram çulun salır (**alaçıq²**) (S: 2; T: 1).

83. Tat qızı tatda gördüm,
Əcəb sifətdə gördüm.
İgirmi dörd ulduzu,
Dörd ayın altıda gördüm (**atın 4 nalı, 24 mıxı olur**)
(S: 20; T: 1).

84. Sürü-sürü quşdar,
Sürməli quşdar,
Nə ağzı var, nə dişi,
Adamı dişdər (**gicitkən**).

---

¹ Lahıcca: hürümçək toru

² Bu tapmaca çox cavablıdır. Digər cavabı saçdır.

85. Aşıq bir nəsnə gördü,
Quyruğun dəstə gördü,
Yeddi canı bir quru başda gördü (**ana quşun altı balası
ilə bir kəlləyə qonması**).

86. Ərəbə gedər, irizi yox,
Yurğun yanar, közü yox,
Ağzı qara, gözü yox (**zəli**).

87. O hansı quşdur ki, ildə bir yumurta salır,
Onun yumurtası qar üstə qalır,
Anası ölən zaman balası sağalır? (**siyamurğ quşu**¹)
(**S: 17; T: 1**).

---

¹ simurq quşu

BAYATI VƏ AĞILAR

Nərgizdər, ay nərgizdər,
Top-top bitər nərgizdər.
Hayıf, mənim canımdan
Torpaq örtər, yer gizdər.

Bu dağın o yüzündə,
Ceyran otlar düzündə.
Mən balamı tanıram,
Qoşa xalı var üzündə.

Kür daşdı deyəllər,
Suyu bulaşdı deyəllər.
Burda bir qərib ölüb,
Qələm qaşdıdı deyəllər.

Qardaşlar ay qardaşlar,
Yağış gələr, qar başlar.
Ölsə ölsün bacılar,
Heç ölməsin qardaşlar.

Dərya səndən kim keçdi,
Kim qərq oldu, kim keçdi.
Əzrayıl canu alanda,
Xəyalından kim keçdi.

Yolçular yola gedər,
Yol çəkər, yola gedər.
Öylülər öz öyünə,
Qəriblər hara gedər.

Duman dağdan belə gəl,
Belə dolan, belə gəl.

Qardaş dərdi yamandı,
Oğul dərdi belə gəl.

Qələmdi qaşın ördək,
Yaşıldı başın ördək.
Həmişə cüt gəzərdin,
Hanı yoldaşın ördək.

Əzizim naçar ağlama,
Əlində açar ağlama.
Qapını bağlayan fələk,
Bir gün açar ağlama.

Mixəy əkdim ləyəndə,
Mixəy boynun əyəndə.
Ruhum bədəndən oynar,
Yadıma sən düşəndə.

Mən aşığ olmayaydım,
Sarılıb solmayaydım.
Bir ölümlə, bir ayrılıq
Heç birisi olmayaydı.

Mən aşıq Vətən yaxşı,
Köynəyi kətan yaxşı.
Gəzməyə qərrib ölkə,
Ölməyə Vətən yaxşı.

Əziziyəm keç məndən,
İncimə gəl, keç məndən.
Dedim vəfalı dost ol,
Demədim inci məndən.

Şirvanın şirin narı.
Şirindən şirin narı.
Qoruyun bu torpağı,
Ay vətən övladları.

Bakıdan qoşun getdi.
Bilmirəm nöşün getdi.
Aləmdən bircə-bircə,
Bizdən bir qoşun getdi.

Göydə gedən quşa bax,
Qaynağında daşa bax.
Aləmə yaz gəlibdi,
Bizə gələn qışa bax.

Əziziyəm yaz məndən,
Kağız məndən, yaz məndən.
Açım ürək sandığın,
Nə istəsən yaz məndən

Şirvana, Milə gəlləm,
Gedərəm, yenə gəlləm.
Bilsəm hansı yoldan gəlirsən,
Onda imana, dinə gəlləm.

Əziziyəm bılar imiş,
Canalan bılar imiş.
Əzrayıl öz yerində
Canalan bılar imiş.

Şirvan adımdı mənim,
Torpağı ləlimdi mənim.
Vermərəm onu düşməne
O vətənimdi mənim.

Şirvan vətənimdi mənim,
İmanım, dinimdi mənim.
Əgər ölsəm bu torpaqda
Torpağı Kəbə, türbətimdi mənim.

Meşələr qələm olsa,
Dəryalar mürəkkəb.
Dünya tutduqca
Dərdim var hələ.

Bu görünən Savalan dağıdı,
Şamda yanan ürəyimin yağıdı.
Dindirmə, qan ağlaram,
Ovqatımın yaman çağıdı.

Əziziyəm bəyan oldu mənə,
Bir dost bəyan oldu mənə.
Düşməni öz baxtım imiş
İndi bəyan oldu mənə.

Bu dağdan maral keşdi,
Tükləri saral keşdi.
Düşməni güllə vurubdu,
Gör nə halınən keşdi.

Şirvanın yastı yolu,
Su gəlib basdı yolu.
İstədim durub gələm,
Əzrayıl kəsdi yolu

Tabutu aldı bunun.
Örtüyü şaldı bunun.
Hərə bir ağı desin,
Məclisi laldı bunun.

Mən aşıq tağım ağlar,
Basma, yarpağım ağlar.
Sağkən özüm ağlaram,
Ölsəm bostanım ağlar (S: 15; T:1).

Əziziyəm yüz il gəz,
Yuz il dolan, yüz il gəz.
Bafalı yardan ötrü
Heç olmasa yüz il gəz.

Yollara daş qoymuşam,
Daş üstə baş qoymuşam.
Sözümdən gələn qandı,
Adını yaş qoymuşam.

Bir gəlin dəvəyə minmişdi,
çox göyçək olmuşdu.
İssir ki, üzünü gizlətsin.
Əri deb ki, örtmə. Dedi.

Aşix bu dala gəzər,
Göyçək bu dala gəzər.
Çil-çil özünü gizzər,
Göyçək bu dala gəzər.

Aşix aşılı¹ yandı,
Mən tər bənöşəli yandım.
Hamı bir dəfə yansa,
Mən dönə-dönə yandım (S: 21; T: 1).

Şirvanın şirin narı,
Turş narı, şirin narı.
Sovqatlar sizin olsun,
Göndərin bizim yarı.

Fələki dindireydim,
Bilməzin bildireydim.
Mənə yazı yazanda
Qələmin sındireydim.

---

¹ Alovun şiddət dərəcəsi

Əzizinəm görüm səni,
Dolanım görüm səni.
Əlacım onda qalıb,
Yuxuda görüm səni.

Ağlaram ağlar kimi,
Dərdim var dağlar kimi.
Xəzan olub tökülləm,
Viranə tağlar kimi.

Ana məni yaz ağla,
Ağ kağızda yaz ağla.
Dost-tanışın içində
Cox gülginən, az ağla.

Ağlaram öz günümə,
Gülərəm öz günümə.
Fələk əlimə düşsə,
Salaram öz günümə (S: 35; T: 1).

Bostanda tağım ağlar,
Basma, yarpağım ağlar.
Aləm yalannan ağlar,
Anan gerçəkdən ağlar.

Karvan gecədən gedər,
Yüklənib gecədən gedər.
Düşmənlə başımızın yanın alanda
Zəhləmiz gecədən gedər (S: 19; T: 1)

Mən aşix balabanı,
Asta çal balabanı.
Hamı balasının,
Bəs mənim balam hanı?

Lərgə əkdim ləgəndə,
Lərgə boynun əgəndə.
On iki qurban demişəm
Qardaş əli əlimə dəgəndə.

Bu qala daşdı qala,
Torpağı daşdı qala.
Qorxuram düşəm öləm,
Balalarımın gözü yaşdı qala (S: 18; T: 1)

Əziziyəm gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən.
Gəldi əcəl peymanası
Yazıldım başda mən.

Əzizim çəkənə ver,
Qəlyanı çəkənə ver.
Bu dərd yaman dərd imiş,
Onu da çəkənə ver.

Mən aşiq xan divanı,
Xan eylər xan divanının.
İki yumruq bir başa,
Kim eylər bu divanı.

Marala bax, marala,
Maral dağda qarala.
Yeddi bacun gərəkdi,
Yeddi anun gərəkdi,

Dərdüvi çəkə, sarala.
Əzizim qara bağlar,
Gəzməyə Qarabağlar.
Dərdüvə anan ağlar,

Özgələr qara bağlar.

Mən aşiq meşələrdə,
Meh vurub şüşələrdə.
Mən yatdım, yuxum aldım,
Sən qaldın meşələrdə.

Yaylıgım ağ saxlaram,
Yuaram ağ saxlaram.
Bir də öyümə gəlsən,
Səni qonax saxlaram.

Aşiq dərdə nə bağlar,
Günüm gərdənə bağlar.
Gedən dərdün danış, yetim,
Görək dərdə nə bağlar (S: 40; T: 1).

Gedirəm gedən olsa,
Dərdimi bilən olsa.
Ağlamaq dərddən gəlir,
Göz yaşım silən olsa.

Əziziyəm gündə mən,
Kölgədə mən, gündə mən.
Gün getdi, can getdi,
Cavan olmaram bir də mən (S: 24; T: 1)

Bu dağlar, qoşa dağlar,
Nə vərdin baş-başa dağlar.
Ara ver, balam gəlsin,
Döneydin daşa dağlar.

Mən aşiq gülə-gülə,
Gül bitmiş gülə-gülə.
Düşmən öyümü yıxdı
Üzümə gülə-gülə (S: 2; T: 1).

Həndələn, hündələn,
Kür yaxası köndələn.
Xan sənsən, bəy mənəm,
Qorxma sənə dəymərəm.

Bülbül mənəm, bilmərəm,
Bülbül dilin bilmərəm.
Hər dildən bir dil bilsəm,
Yetimin dilin bilmərəm.

Gəlin, dur çıx pərdədən,
Nazım, dur çıx pərdədən.
Al geydin, yaraşmadı,
Qara gey, çıx pərdədən (S: 17; T: 1)

Fələkin qəhri mənə,
Gəlmədi rəhmi mənə.
Doldurub qəm piyaləsin
İşdirdi zəhri mənə.

Bu yola yol saleydım,
Karvana yol saleydım.
Bilsəydim ki, gəlirsən,
Boynuva qol saleydım (S: 34; T: 1).

Digər janrdan olan bir nümunə

Bir ovçunun ovu getsə yaralı,
Necə gələr onun səbri-qərarı.
Bu dağlarda itirmişəm maralı
Dalısınca mən şikara gedirəm (S: 21; T: 1).

MÜƏLLİFLİ BAYATILAR¹

Daçorşöyə mohi tı,
Şö-ruz beman ohi tı.
Bəxtəvər un ruzum ki,
Bı sərməni sohi tı.

Sadto boşı yeki tı,
Bı qəd yekhon yeki tı.
Bəxtəvərhon dutoyi –
Yeki mənum, yeki tı.

Pöyiste ba duhun dər,
Ə dərdhonman bixəbər.
Çı güyi soxtagorum,
Tı ağeyi, man nükər.

Vəssi soxti noza tı,
Bil ə dəstı soza tı.
Kəş dərdtıra, beş xosti
Un sineyi voza tı?

Kühə səri üşeyi,
Xırdi dilə şüşeyi.
Di ben dinyoh cənnətə
Un kilərə ruşeyi.

Ola günə si biri,
Bicə raftı, çı biri?
Bı boğhonmun si qeyi
Tı göyçəyi, çibiri.

---

¹ Bax: (Ə: 5).

Dəstira hineyiyum,
Kühhona sineyiyum.
Tı mənə bı pö məzan,
Sərtıra şüneyiyum.

Bı zəvər zirö mə gü,
Qərxundi kürö, mə gü.
Num Leylirə kəşiri,
Məcnuna cürö mə gü.

Günəhontı ənori,
Ə dərdhonman kinori.
Ə diltı ataş girəşt,
Bı sər dılman vənori.

Biyo, voki dərmənə,
Gi ə dəsman, bər mənə.
Rozi boş bihlum ye gəş,
Bı sər diltı sərmənə.

Duto çımman nəm munde,
Hüşman rafte, qəm munde.
Fikir məni, dərd mə kəş,
Bı ərsimun kəm munde.

Günəhoni gırdi tı,
Dilmənə kəm tır ti tı.
Ha bafani, mırdum man,
Yərə gü ki, mırdi tı.

Güvörə zərüm sö-sö,
Suxt cigərman, xordum ö.
Be ümüşö imkan ni,
Dərö bı boğ fərdəşö.

Vasol ımo, sol girəşt,
Güftirum: vasol girəşt.
Dılı beman suxtagor,
Ə pəhliman lol girəşt.

Şö girəşte, ruzi tı,
A Xudoyi ruzitı.
Betı suxdagor mənüm,
Ataş giri, suzi tı.

Sinetı vozi tıra,
Dara tı vozitıra.
Çı imbı, yərə bihli,
Bə düşman bozitıra.

İn tı koşda bustuni,
Ba bustun zumustuni.
Ba Xudo qe xuş muro,
Cunmənə tı bustuni.

Bə küh ə vər f poki tı,
İn dılmənə voki tı.
Çı sozum, hef nə güyüm,
Əvvəl-oxir xoki tı.

Dəsmənə saxt gi, xonım,
Be şohtı taxt gi, xonım.
Veman təhnö be mundan,
Be ye şö vaxt gi, xonım.

Ə mirvori sofi tı,
Bə dılman ax, ofi tı.
Buftuni bə küh-kəmənd,
Gərdi mənə, yofi tı.

Band bı serti şoltıra,
Xəbər vəynum höltıra.
Vəyəsun bı löhonman,
Bə ru birə xoltıra.

Bə rukara ö biyo,
Ruz biyo, həm şö biyo.
Roziyum ba xunemun,
Mırdanməniş vö biyo.

Man zü dirum, zü tıra,
Qe xub, həmmə di tıra.
Ki bıxostan veseman,
Xıştantı gü, ki tıra?

Dərə puri ö, biyo,
İn örə zan pö, biyo.
Ruz ımöre baxnemun,
Ye rah vaxi, şö biyo.

Bəhlirə küləhoni,
Bə külə giləhoni.
Bı gözəli bicə hi,
Löyijə kiləhoni?

Ə gül şələ bandum man,
Diyə çətin xandum man.
Be löhontı basuxtan,
Dər-duhunman, dandunman.

Rah raftum niştan-niştan,
Cunmənə hiştan-hiştan.
Gəştum tıra, ba numtı,
Boyəti nöştan-nöştan.

Dılmənə bələ gırıft,
Zuhunman ələ gırıft.
Löman bı lötı ufto,
Löhonman ələ gırıft.

Nügə moħa dirum man,
Bı qəd dərdhon virum man.
Zılım məni, rozi boş,
Ə dəshontı girum man.

Günəhontı nor bire,
Betı dılman şor bire.
Düşmən dire umuna,
Bı dərd gırıftor bire.

Büşünö dust-düşməne,
Xanda pur soz güşməne.
Muduni, bəlkan, betı
Beş vir soxdom hüşməne?

İn si oli, pörini
Köyrə sihon kori ni.
Tı na boşı bəçımman,
Ərs dəryohi, şori ni.

Tı mənə ba cun vorde,
Ə giryə çım xun vorde.
Man be lötı gısneyum,
Tı vəyıfte nun vorde.

Numtı əzbər zuhunman,
Bı ataştı ohun man.
Ə löhontı bə dürum,
Xişg bire dər-duhunman.

Dərs usture ə ki tı?
Bı rahman gül dəki tı.
Kiləhon bə dilməni,
Bı qəd kilon təki tı.

Güftirum xandum biyom,
Cunmənə san tum, biyom.
Bıxostəni bı tantı,
Çımmənə bandum, biyom.

Dərö bı boğ şö ye rah,
Bə bın sidor pö ye rah.
Mö-piyərtı lap dunı,
Çı san güyü be ye rah?

Çışməre öyi hıstı,
Öyi hi, nöyi hıstı.
Mənə bı sər sineman,
Sərtıra cöyi hıstı.

Dıl vozi a voz, biyo,
Man kəşum avoz biyo.
Ye rah ımori, raftı,
Çı ımbı, avoz biyo.

Bı rahhon məpö, məpö,
Vax biyo, ve pö, ve pö.
Tı girəşdə cöthona
Man gəşdom ye pö-ye pö.

Siyə çımhon nəm bire,
Kəşireyi qəm bire.
Un kilərə dərdhoni,
Be dılman məlhəm bire.

Astarara moh bəri,
Ruzbaruz, hər moh bəri.
Bı rahtı dəs-pömənə
Vərf bəri, sərmoh bəri.

Hine dəstı oli zə,
Mohi girəşt, soli zə.
Dənişi, rurə çarxund,
Bə dılman ye xoli zə.

Bustuna ələ məni,
Be sərtı bələ məni.
Bı sər cunman ataş boş,
Cunmənə ələ məni.

Tı bə piyoz sir mə gü,
Bı sər cunum, mir mə gü.
Ruhə məti firsətə,
Sıxantıra dir mə gü.

Suxt cigərman, ö timan,
Cun suzundom betı man.
Qe xostum in kühhona,
Vərom, gərdum vetı man.

Vəssi dorim sərbısər,
Hüş girəşt ə sər bı sər.
Rozi boş, dılhonmuna,
Dəyiş sozim sər-bısər.

Çımhontı çım ceyroni,
Həmmə betı heyroni,
Mütı rıxte bə sinə,
Mori, qiron-qironi.

Ö rafte, Lülö munde,
Çım dərzan sulo munde.
Un löhona əsəli
Ben zuhun, bı lö munde.

Hiç çı bivaxt mij nabı,
Hər zuhuni tij nabı.
Bə küh be Leyli ufto,
Məcnun əvvəl gij nabı.

Kühə öyi an dərə,
Kor bı sər rah dəndərə.
Şö-ruz həsirməndiyum,
Veseti nozəndərə.

Ərs çımman dona-dona,
Dılman birə virona.
İd Nöyrizi, tı beman,
Ye moçi ti, idona.

Vəssi soxti noz, biyo,
Vasoli, sərvoz biyo.
Kəm munde bı ərsimun,
Oşıq vəynı soz, biyo.

Əzin ərsi avoz hi,
Sir nə biri a vozi?
Bı boğ biri, nə pöyist,
Bülbülhona avozı.

Siyə çımtı bəğliman,
Biyo, mun bı pəhliman.
Bı lötı, ba zuhuntı,
Hiç nə dirum təhli man.

Dılman dərörd dəhdərə,
Vəy ə mingəh cəhrərə.
İmvəynum nozhontıra,
Məti beman qəhrərə.

Diri bı dərd tobmənə,
Qe dir yoftum bobmənə.
Xişg soxtum ərs çımtıra,
Vəssi in savob mənə.

Bı tantıyi əbotı,
Zər-bofteyi qabotı.
Mö-piyərtı rozıyi,
San çı güyü babotı?

Rang-ruman zuvol mənə,
Tum betı suolmənə –
Vetı çiləm migiri,
Yərə gü, zovol mənə?

Vese gül dəstə biri,
Tı mənə xostəbiri.
Xostum dəş kəşum, burom,
Rahmanə bastabiri.

Gəştə sıxan dürü ni,
Vese löti mürü ni,
Dılman tamom antıyi,
Ni daruni, biruni.

Ə piyorun məsələ –
Ve qeymoq xon əsələ.
Bı noztı be tob doran
Bıce veman həsələ?

Tı hi ba rüyi-zəmin,
Qe antı, əlman kəmin.
Biyo zənim çorzuni
Binişim, bıtanhəmin.

Boğmun hıstı, pur dori,
Dorhoni ba buhori.
Vəy in əngişdənirə,
Tı əzman yodigori.

Gi nəzık əngiştıra,
Di ə dür əngiş tıra.
Bə gırıftan libosa,
Fərəhiş, təngiş tıra.

Bə bine dor nişte tı,
Dəsə bə rü hişte tı.
Ven çım, ven lö, ven duhun.
Mənə çan rah kişde tı?

Voriş biri voristi,
Bə çımman voxoristi.
Ruzi çan rah nəkiştə
Tı mənə daxoristi.

Rütıra vinum tıra,
Numtıra dunum tıra.
Tı beman həri güyi,
Bəxtəvər minum tıra.

Xuneyişmun zir-səri,
Tı ni, ruzman zir-səri.
Mirum, sinettı boşı,
Bə zir sərman zirsəri.

Mö dərör mənə ə sər,
Uftorum tıra bı sər.
Vəs minı sıxan soxtim,
Man vetı ve çım, ve sər.

Vəyi, bihil qədəmə,
Vərö, firö qədəmə.
Ə cənnət ve eşq dərörd
Havvo nənə Odəmə.

Ə rah dər Moran nıstı,
Ben küh vər Moran nıstı.
Vərem gərdim yeyloğa,
Zirö firmoran nıstı.

Kəş kaboba, xum məni,
Bürjün mənə, xum məni.
Bə üzgəsi pişd ma band,
Tı mənə bədnum məni.

Şö möhtöyi, əyozi,
Bı xori vərf bəyozi.
Bə rutı duvoq şundond
Rangi ola – piyozi.

Roziyum, tum cun betı,
Qədirirə dun betı.
Qurbuntıyum mägü tı,
Man boşum qurbun betı.

Hamrahun, beman yodi,
Man şikor, ü səyyodi.
Man betı gırıfdorum,
Ha xub ki, tı ozodi.

Sinetı bođı tıra,
Dıl-cuntı sođı tıra.
Mənə ə dərd bə dür dor,
Man xohum sođıtıra.

Bərə dih – Zanqı bire,
Bı sər sanq sanqı bire.
Bə düştı pura bəstı,
Baxneşmun san qe bire?

Bı damorman xuntıyi,
Bı ösvöman duntıyi.
Gi, məhil bivaxt dərö,
Mənə cunman cuntıyi.

Homini, vaxt xərmoni,
Xurmö dor hi, xurmö ni.
Bı tan fərmontı çıyi,
Podişoha fərmoni?

Koşta gültı voz imo,
Bı tan gül gülboz imo.
İn dılmənə bərdəgor
Raft, voyəşd, avoz imo.

Qe vir məni vaxttıra,
İsbih dirum baxttıra.
Virbirə hisob məni,
Veman birə vaxttıra.

Çı dərđmun hi umuna,
Nəzık məhil gümuna.
Bı ye cöyi birem ki,
Dərd nə yofi cömunu.

Nə miyo girəştə sol,
Ə dərd nomə nöştə sol.
Çan ye ruzi qutəh bı,
Dutoyimun gəştə sol.

Gərd kühə sineyirə,
Dorhona bineyirə.
Dağarun tı ə dılman,
Dərdhona nüneyirə.

Rah na ımbı yesəri,
Numtı be man qe səri.
Fikir məni, qurbuni,
Bon ye cuntı ye səri.

Tıyış kile, dihiyi,
Ruşetı isbihiyi.
Tı bə dılman na boşı,
Dılman taplı-tihiyi.

Diri xinik, sərmoh tı,
Buri noletı, ohtı.
Savobmənə tum betı,
Əlman boşı ginohtı.

Yoft dərdhonman zü mənə,
İsbih soxtum mümənə.
Ə ərs çimi bıstənum,
Qe bıxostan ü mənə.

Bə günetı xol siyəh,
Əloməti ol – siyəh.
Man ki hələm na mırdom,
Tı beş baste şol siyəh?

Bə Girdimon ö Bidi,
Tı biye beman idi.
Dun ki, tıra xostagor,
Bə ihtibor vohidi.

Vetı şö-ruz şorum man,
Tı nısti bikorum man.
Vetı bi dərd muftunı,
Ti cuntıra dorum man.

Bı sər küh dəniş ə zir,
Dərd bı sər, mundom bə zir.
Çən qədə ki, votiyum,
Podişohum, yo vəzir.

Hi bə çımtı şkıılman,
Muro yırğa səkıılman.
Qe noz məni, bil şunum,
İn dərdhona ə küılman.

İn ye taxta, in ye vər,
Qe məni zirö-zəvər.
Vetı bə Niyol vərom,
Bəxtəvərum, bəxtəvər.

Dılman ni ohun mənə,
Hisob soz cuhun mənə.
Sıxanman bə dılməni,
Gırıfte duhunmənə.

Bə dil dərdman hi mənə,
Ki mıxohı, ki mənə?
Ba xudoyış xuş muro,
Məhil parum, gi mənə.

Günəhonman si mənə.
Qe cavonhon di mənə.
Dilmənə betı dorum,
Soz diyə ərsimənə.

İn gavalhon an duni,
Dərdman qeyi, san duni.
Xandıst man xosta kilə,
Mirvoriyi danduni.

Çı güftiri bı həqman,
Çarxıst mənə vərəqman.
Tıra vese xandeti
Nə şinirom bırəq man.

İn əs mənə əsməni,
Xalq vogəhi, səs məni.
Bı gözəli tötı ni,
Bə çım, bə bırg vəsmə ni.

Qələi ti qəbtıra,
Bə rutı güləb tıra.
Mənə güzət qe soxti,
Unca dirum tobtıra.

İmora ruz san buro,
San mərd buro, zan buro.
Rozi boş tıra numtı,
Bı xək bə dılman buro.

Tı düst mə gi qəzirə,
Biyo darem vozirə.
Cunman soğ boşı, vəynum,
İn kilona nozirə.

Cö na mitı nər bı nər,
Mənə soxtə dərbidər.
Ba xudoyiş xuş muro,
Tim dutomun sərbisər.

Tı bı qanqal gül mə gü,
Bı qəloğ bülbül mə gü.
Veman bı ye cö biri,
Bə hiç kor müşkül mə gü.

Ay siyə bırg, siyə çım,
Tı mənəş zan qiyə, çım.
Çunun ö birom mənə,
Çətin vini diyə çım.

Bırghontı mohi tıra,
Qe gəştum sohitıra.
Beman vorde bə dinyoh,
Xudo, İlohi tıra.

Korhonman cəbır mənə,
Buriri səbırmənə.
Mırdum ə dəstı, ve dəs
Tı vakan qəbırmənə.

Nıstı tıra kəmitı,
Bı dəryohi gəmitı.
Betı dilman basuxtan,
Məgü beman əmi tı.

Büsetı məst soxt mənə,
Ə dil şikəst soxt mənə.
Ye ruz zistim bı ye cö,
Un zıstan vəss soxt mənə.

Çımman bire pur mənə,
Giryə minı kur mənə.
Əgər san mənə şuni,
Bıra vakan gurmənə.

Bı sərtı ola şoli,
Günetı a şol oli.
Xordanman bəgırıftan,
Günəhontı qaqoli.

Xundetı dərsi, dərsi,
Bə çımtı ərsi, ərsi.
Vəssi dirim həminə,
Ə həmmə tərsi-tərsi.

Un ru Qərçə Voşeyi,
Boğ Mıdırı üşeyi.
Ve dəstı pül-pül bire,
İn dılmənə şüşeyi.

Vasol raft homin pöyist,
Dıl güfti omin, pöyist.
Vəy xəncəl, zan sərmənə,
Yod betı zomin pöyist.

Cüstan, xostan odəti,
Dıl doran, səodəti.
Çımman tıra ə diran,
Pişeman ibadəti.

Ə dil na suxt ü ye rah,
Gü tı həri, gü ye rah.
Günəhontı gılxısı,
Bil sozum man bü ye rah.

Biyo bı boğ, kor sozim,
Bı ye cö nuhor sozim.
Mömuna, piyərmuna,
Ve ərsimun şor sozim.

Biyo vərem bı sər yol,
Gül koşte bemun vasol.
Arzuman üyi vetı
Xuş girəri sol a sol.

Xunahonmun tapuni,
Ö mıtığı a buni.
Kəm bamundan tı mənə,
Ve çımhontı çapuni.

Raha raftum ve şılı,
Raha dərđi be şılı.
Bə zir sıpsiyəh bırghon
Duto çımtı yoşılı.

Qe dorhon zirkora bı,
Var-döyləthon xora bı.
Leyli be Məcnun cuna
Hiç nə mirdə dorabı.

Mohi nısti şömənə,
Man vir soxtom xömənə.
Çunun ataş gırıftom,
Nə mikişi ö mənə.

Güşt bə bisk kabob ımbı,
Dərd bı dərd cavob ımbı.
Bı dərdman dərmunsoza,
Hər kori savob ımbı.

Ö bı dəryoh bənd bire,
Sıxanhontı qənd bire.
Çımman tıra ə diran,
Cöman küh-kəmənd bire.

Tı na biri kəs əzman,
Zü kəşiri dəs əzman.
Betı cunmənə mutum,
Nə mıdərə səs əzman.

Bof gılmə, gəbərə,
İsbih məhil köbərə.
İmore ve dəs-pöti,
Diyə mara, pö bərə.

Günetıra ol dirum,
Bə günetı xol dirum.
Un qədə betı suxtum,
Dılmənə zuvol dirum.

İn dəsmola şür beman,
Tı pöydöyi nür beman.
Tı mənə aftoməni,
Mə dəniş ə dür beman.

Voriş vorı, ara tı,
Bı vorişi mara tı.
Soxte ve ye sıxani,
Dılmənə çorpara tı.

Afto ba xır vir ımbı,
Xok a voriş sir ımbı.
Beman ızım “həri” gü,
Bədə güyi, dir ımbı.

Məyo mə bər ö təhnö,
Gi bə dılman cö təhnö.
Mənə şuni imırtı,
Bigirəri şö təhnö.

Dirum tıra man avoz,
Bı lö xanda, sinə voz.
Tıra noztı, xandetı,
Cunmənə do bə gidoz.

Xostagortı hazori,
Çinin zistan ozori.
Man cunmənə tum betı,
Tı a cuntı bizori.

Kilə, ti əloməti,
Cuntı soğ-saloməti.
Tıra xostan sevdoyı,
Naxsotan məloməti.

Vəssi raftı vollo tı,
Qismətməni vallo tı.
Alxışmuna mö-piyər,
Kəbinmuna mallo tı.

Çı kor sozi, ve mızdı,
Çı mıdərə ə dızdı?
Çımhonman çımhontıra,
Ve xanda di, ösüz di.

Qe bəniştan noz betı,
Dərman-bunman voz betı.
Tı güş dor, sıxanmənə,
Man güyum ve soz betı.

Beş pöyiste dür əzman,
Na barıxtan nür əzman.
Mənə xostagor qeyi,
Tı dəstıra şür əzman.

Bine kühhon ögəhi,
Bı ösvöman ö dəhi.
Ə dəş noztı cavunhon,
Na baxsiran, vogəhi.

Mundom əssız, piyoda,
Nə vinı çımman yoda.
Tıra man bıxostənum,
Dun, a cunman ziyoda.

Man sərüm, binə nıstum,
Bı dəstı hinə nıstum.
Bı gəştənum verüzti,
Man betı pinə nıstum.

Gözələ nozi ımbı,
Oşığa sozi ımbı.
Tıra beman be doran
Xudoyiş rozi ımbı.

Vir məni şünetıra,
Moç sozum günetıra.
Aftoyiş ba ruzməni,
Nə dire sinetıra.

Bı sər sacaq soc hiştum,
Mundum noəloc, hiştum.
Tı mənə şö dunusti,
Man bı sərtı toc hiştum.

Man əsmənə gol sozum,
Vətı höl-əhvöl sozum.
Gü, in dılman antıyı,
Beş fikir, xəyöl sozum.

Təhnö bastı törə tı,
Zəri ve əs örə tı.
Çiləm san səböh sozi,
Ben durozi şörə tı?

Xolinçərə bof vinum,
Bə dıltı insof vinum.
Ə dılman girəştərə,
Tı bıstəni, yof vinum.

Nəye xoman vir imbı,
Bədə biye, dir imbı.
Mənə dərdtı bikişi,
Hə beman taxsır imbı.

Tiroxontı şırozi,
Şol-boftetı durozi.
Zü sozind ərsimuna,
Man roziyum, ü rozi.

Vozirə ve səs dara,
Ma voki man bastara.
Torıka şö, vetiyum,
Nə moh hi, nə astara.

Hiç kəs əzman bətər ni,
Əztı xəbər-ətər ni.
Tı dərd kəşi, dərdməni,
Man dərd kəşum xətər ni.

Xuşa ruza yos məni,
Ziyoda kor rös məni.
Be yod bı çol parıstom,
Tı mənə xilos məni.

Betı çı gül korum man,
Şö-ruz əzobxorum man.
Əzröyil imo, voyəşt,
Cuna betı dorum man.

Bıce tıra heybetı,
Hiç na munde hey betı.
Əzman nişonə xosti,
İn dılmənə vəy betı.

Tocirhona moli hi,
Porçeyi hi, şoli hi.
Mənə xosta kilərə,
Bə güneyi xoli hi.

ƏMƏK NƏĞMƏLƏRİ

Sağın nəğməsi

İnəgim, ay inəgim,
Ceyran inək sağ olsun.
Üst-başını bulama,
İnəgim, ay inəgim.

Sən gəzdiyin yerlərdə,
Qurdlar, quşlar yox olsun.
İnəgim, ay inəgim,
Ceyran inək sağ olsun (S: 21; T: 1)

Misgər nəğməsi

Man misgərum dırüst minum çı güyi
Tava,ğajqun, kəfgir, bəsdı ye söyi
A xudoman rozi birom man doim
Ruzimənə vorde bı dər ü doim

Tərcüməsi:

Mən misgərəm,nə desən düzəldərəm
Tava, qazan, kəfkir, güyüm və sovça.
Mən daim allahımdan razıyam,
Çünki ruzimi daim qarıma gətirib (S: 14; T: 2).

NƏĞMƏLƏR

Tacir nəğməsi

Man tocirum mığərdum, ay mığərdum
Mundom bı səhr burom,mundom voyərdum
Şalvorman zərxora, borman obgərdum
Mənə in dih be çı, şəhrə mığərdum

Tərcüməsi:

Mən tacirəm, gəzərəm, hey gəzərəm
Bilmirəm şəhərə gedim, yoxsa qayıdım
Şalvarım zərxdaradan, yüküm abgərdən
Mən kəndi neynirəm, şəhəri gəzərəm (S:14; T:2).

Mahnılar

Çimnoz xanım çiləməni
Mohməniş, astare məni
Əgər xudo güfdirə boşı,
Xuşbəxt imbi çiləməni

Ə çilə,çilə, tı çı hısti
Mənə diri xandısdı

Biyo bəra bı ötı
Mara ma gü bı mötı (S: 14; T: 2).

Tərcüməsi:

Çimnaz xanım, qızım mənim,
O, Ayım, ulduzum mənim
Əgər Allah deyən olsa,
Xoşbəxt olar qızım mənim.

Ay qız, ay qız, sən kimsən,
Məni görüb gülürsən.
Gəl, get sən öz suyuna
Gedib demə anana.

* * *

Bon yekin dih hısti mənə xosteman,
Ürə be man bəgən soxde məmeman,
Güfdire san xohum be tı baleman,
Rafte həri ustore məmeman.

Tıra man qe bixosdənum, ay kilə,
Burjun zü boş be man tı oşveşirə,
Vəy bı dəstı un kələ kəfgirə,
Dəki be man oş veşirə, ay kilə.

Homin biyo san man sözüm ərsirə,
San camoət bışınöyü səsirə,
Ve nəneman san qeyə vozi darom,
Nənərə san buburum nəfəsirə.

Bə ərsiman qiyə zanum Cabbora,
San biyonu həm kamança həm tora,
San xunu ü ə zil xəminxora,
Məniş rozi san vəncanum Cabbora (S: 29; T: 2).

DÜZGÜLƏR

Lahic dilində:

Rafdum ba buni qozi
Duto qələğ bı vozi
Ye sanq şundum na rasi
Dı sanq şundum na rasi
Numasuz şundum dəyəsi
Döyüsdum, parısdum
Ə viniman xun umo
Xuno dorum bı xori
Xori be man güvö do
Güvorə dorum bə gısband
Gısband e man dımbə do
Dımbə rə dorum bı qari
Qari be man fatil do
Fatilə dorum bə məllö
Məllö be man kitob do
Kitoba dorum bə xudo
Xudo be man ımır do.

Tərcüməsi:

Getdim məscid damına,
İki qarğa oyununa.
Bir daş atdım çatmadı.
İki daş atdım çatmadı.
Kösövü atdım alışdı.
Yüyürdüm və yıxıldım.
Burnumdan qan açıldı.
Qanı verdim mən yerə,
Yer mənə otu verdi.
Otu verdim qoyuna,
Quyruğu qoyun verdi.
Quyruğu verdim qarıya,
Fətiri qarı verdi.
Fətiri verdim mollaya,
Kitabı molla verdi.
Kitabı verdim Allaha,
Ömürü Allah verdi.

* * *

Mənə xiniki
Tanman tıniki
Baxne Məlik
Ye bər nimiki

Mınəvvər
Vərhəvər
Dımtəvər (S: 14; T: 2).

* * *

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşıldım.
Almacığı aldılar.
Mənə zülüm verdilər.
Mən zülümdən bezaram.
Dərin quyu qazaram.
Dərin quyu beş keçİ,

Hanı bunun erkəci?
Erkəc qaya başında,
Ha eylədim gəlmədi.
Çiyid verdim yemədi.
Çiyid qazanda qaynar.
Qənbər bucaqda oynar.
Qənbər getdi oduna.

Qarğı batdı buduna.
Qarğı döyür, qamışdı,
Beş barmağım gümüşdü.
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi.

Qanadlandım uçmağa,
Haqq qapısını açmağa.
Haqq qapısı bağlıdı.
Qapıçı qapı toxur.
İçində bülbül oxur
(S: 24; T:1).

LAHICLARIN MƏRASİM FOLKLORU¹

Mərasimlər mövsüm və məişət olmaqla iki növə bölünür. Bu baxımdan qış və yaz fəsli mərasimlərlə zəngin olur. Qonşuların çillə ərəfəsində bir-birinin evlərinə yığılması, müxtəlif çərçələr və yeməklərin (hədik, qovurğa, qara halva, təndirdə boranı külləməsi, boranın dilimlənərək bişirilməsi, nəzirlik səməninin bişirilməsi, ət və buğdadan hazırlanan həlisə yeməyi və s.) hazırlanması, maraqlı nağıl və məzəli əhvalatların söylənilməsi qış mərasimlərinin əsas əməllərindən idi.

Xıdır Nəbi bayramı geniş şəkildə keçirilməsə də, bu mərasimlə əlaqədar yarı acımuş və ya acımuş xəmirədən adına “xıdırı” deyilən xüsusi çörək növü bişirilirdi.

Artıq yazın yaxınlaşması ilə əlaqədar çərşənbələr qeyd olunardı. Əsasən gənc oğlan və qızlar çərşənbə günü axar su başına gedər, od qalayar, odun və suyun üstündən atlanaraq oxuyardılar:

Baxti-man, baxt Əli,

Çərşənbihon pırənbəri (tərcüməsi: bəxtimə bəxt ver Əli, çərşənbələrdə pırənbər yetir).

Pırənbəri² əsasən çərşənbələr günü südlə bişirilən südaşı yeməyi idi, amma həmin gün başqa yeməklər də bişirilərdi. Bu-laqdan, yaxud axar sudan evlərə gətirilən sudan həyətlərə səpərdilər. Hər çərşənbə insanları yaxşı günlərə bir addım yaxınlaşdırır deyər, düşünürdülər.

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Əliyev Dadaş tərəfindən təqdim olunmuşdur.

² Ənbər dolu, digər mənası ənbər ətirli.

Novruz lahıclılar üçün xüsusi ovqat yaradan bir bayram idi. Hətta tarixi əsası olmasa da, onlar bu bayramı imam Həzrəti Əlinin adı ilə bağlayaraq, bu bayramı bir qədər də əzizləyirdilər. “Cənabi Əlinin bayramı” adı verilmiş Novruz üçün məxsusi şirniyyatlar bişirilər, xonçalar tutular, altı növdə üst qarası olan (oş şeşdi rənga) plov bişirilərdi. Tonqalda Lahıç meşələrində bitən və yananda gözəl ətir saçan ardıc kolları yandırılırdı. Yemək süfrəsi bitdikdən sonra qapılardan evlərə qurşaqları əvəz edən dəsmallar atılırdı. Kişindən sonra adlanan bu adət üzrə dəsmallara bayramlıq bağlanardı. Bundan başqa bayram günü kənd uşaqları evlərə gedər, bayramlıq istəyərdilər. Bu zaman hamı bayramlaşar, yaxın qohumlar isə hədiyyələrlə bir-birinin evlərinə gedərdilər. Təbrik zamanı müxtəlif ifadələr söylənərdi: “İdişmun müborək (bayramınız mübarək)”, “Nügə solişmun müborək, (yeni iliniz mübarək)”, “Hazorto əzin id vinin (Min belə bayramlar görəsiz)” və s. Bu gediş-gəlişlər və bayramlaşmalar insanları bir-birinə yaxınlaşdırar və mehribanlıq yaradardı.

Təbiətlə bağlı mərasimlərdən biri də uzunmüddətli yağın yağışa görə keçirilən “Güdül” mərasimi idi . Bu zaman bir çömçəni gəlincik kimi bəzəyər, ev-ev gəzdirər və yağışın tez kəsməsi istəyi ilə bu nəğməni oxuyardılar.

Güdül, güdül gərdunim – Güdül, Güdül, gəzdirək
Güdülə poyi rə vəçinim – Güdülün payını yığaq
Umrüz in qəlle afdo – Bu gün balaca bir gün çıxsın
Səböh ye kələ afdo – Sabah lap böyük bir gün çıxsın
Ədərd in qəlle afdo – Balaca bir gün dərdindən
Rura bə həq çarxunim – Üzümüzü Allaha çevirək
Poy doragora gedeyi boşi – Pay verənin oğlu olsun,
Na doragora kileyi boşi – Verməyənin qızı olsun,
Bı tənür parı ıp ol boşi. – Təndirə düşüb qızarsın.

Məişətdə keçirilən hər bir mərasim insan həyatının mühüm bir mərhələsini müşaiyət edir. Yeni doğulmuş körpə üçün birinci 10 günlük ərzində adqoyma mərasimi (şöxeyr) keçirilərdi.

Lahıca tarixən dinə və dini mərasimlərə çox önəm verilmişdir. Məhəmməd Peyğəmbərin nəvəsi İmam Hüseynin qətli ilə əlaqədar keçirilən Aşura mərasimlərinə burada xüsusi hazırlıq görülərdi. 2 aylıq matəm üçün 3 rəngdə xeymə bəzədilərdi, sonra mərasim olan məscidlərə gətirilərdi və bu zaman əzadalar növbəli şəkildə bir-birini salamlayardı :

– Təziyədarən, salamun-əleyk,
Hüseyn-əzadar, əleykəssəlam.

Mərasim zamanı çay, şərbət, süd və s. nəzirlər paylanardı. Həmçinin “İmam Hüseynin qətli”, “Qasımın toy otağı”, “Uşaqların su istəməsi” səhnələri şəbih tamaşaları kimi göstərilərdi.

Lahıca digər bir dini mərasim də var idi ki, bu da ziyarətlərlə bağlı keçirilərdi.

Toy mərasimləri əhalinin imkanlarına uyğun keçirilsə də, burada icra olunan qaydalar hamı üçün eyni idi. Adətən mərasimə qədər toyun bir neçə mərhələsi keçirilərdi :

1. Qızgörmə
2. Qızın və valideynlərinin razılığı
3. Kiçik xonçaya cavab olaraq qız evində şirin çay verilməsi
4. Qızgildən gələn xonça
5. Böyük xonça
6. Böyük xonçaya cavab olaraq qızgildən şirniyyatlarla gələn dolu xonçalar
7. Hiynəbərun-xına apardı
8. Varaşıs- toyqabağı son sövdələşmə
9. Cehiz yazma
10. Qız toyu
11. Oğlan toyu
12. Cehiz gətirmə
13. Gəlin gətirmə

Gəlin gətiriləndən üç gün sonra onun gəldiyi evdə “üzə çıxdı” edilər, bəy isə dostları ilə bərabər qaynatasıgilə qonaqlığa çağırılardı.

Lahıca yas mərasimləri elə qurulmuşdu ki, ölü sahibi maddi cəhətdən heç bir sıxıntı keçirməzdi. Matəm mərasiminə gələndə əksər adamlar ölünün dəfni üçün qəbrin qazılmasında, cənazə daşınmasında və digər mərasimi aktlarda təmənnəsiz iştirak edər, sonda qapıdan başsağlığı verib evlərinə dağılışdılar. Ölü üçün “üç gün” mərasimi keçirilir, ağlaşma qurulur və buradakı çağırışlar, ağılar, mərsiyyələr əsasən Azərbaycan dilində söylənilir.

LAHICLARIN MƏTBƏXİ¹

Lahıcların mətbəxi çox zəngindir. Onlar ət yeməklərinə və plova üstünlük verirlər.

Lahıç dolması. Döyülmüş qoyun ətindən və heyva yarpağından hazırlanır. Dolmanın ətirli heyva yarpağı ilə hazırlanması yağlı ətdən mümkün olan mədə pozulmasının qarşısını alır. Burada ət yarpağın içinə qoyulmur, sadəcə yarpaq uzunsov şəklidə olan ət küftəsinə bükülür.

Nuntari (sulu çörək). Ətsiz yemək olub, bir çox meyvə (alma, heyva, kişmiş, şabalıd) və tərəvəzdən (kartof, soğan, lobya) istifadə edilməklə bişirilir. Axırda yumurta və nanə əlavə edilir. Bu növ təam adətən boyat çörəklə yeyilir.

Xoyəginə (qayğanaq). İki çalınmış yumurta qovurulan yağa tökülür, hər iki üzü bişirilir, sonra üzərinə bal və ya şəkər tozu tökülməklə süfrəyə verilir.

Həlisə. Yaxşı bişirilmiş buğda içi, lobya, noxud, yağ və tel-tel ayrılmış mal ətindən ibarətdir. Bəzən tərkibinə sarıkök və zəfəran əlavə edilir.

Daruncərgi (toyuqçı). Xırdalanmış qoz ləpəsi, zoğal və albalı turşusu, gavalı qurusu, kişmiş və qaysı yağda qovurulmuş soğanla qarışdırılır, bir yerdə yenidən qovurulur. Ayrıca, yaxud toyuq içinə qoyulmaqla yeyilir.

---

¹ Bu məlumat Lahıç qəsəbə orta məktəbinin müəllimi Əliyeva Ceyran tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Lahic qara halvası. Yenicə cücərdilmiş səməninin suyu sıxılaraq götürülür. Həmin su qara unla qarışdırılaraq xəmir yoğrulur. Sonra xəmir yağ tökülmüş qazana qoyulur, vam odda qarışdırılır və üç-dörd saat bişirilir. Bu müddət ərzində qazana razyana, darçın, hil, istiot, sarıkök kimi ədviyyatlar əlavə edilir. Sonda şəkər tozu qatıldıqdan sonra rombşəkilli halvalar düzəldilir və üstünə qoz ləpəsi vurulur.

Şəkərçörəyi. Un xəmir halına gələnə qədər ərinmiş yağla qarışdırılır. Sonra bura şəkər tozu, hil və zəncəfil əlavə olunur. Fərqli formalara salınmaqla qoğallar düzəldilir və üstünə zəfəran suyu ilə naxış vurulur. Nəhayət, təndirdə bişirilir.

Cığır (qovurulmuş buğda). Əvvəlcə təmiz buğda seçilir və yaxşı qurudulur. Sonra möhkəm qızdırılmış sacın içində bişənə qədər qovurulur. Qovurulduqdan sonra üzərinə kişmiş, qoz və findıq ləpəsi də əlavə edilir. Bəzən onu həvəngdə döyərək toz halına salır və bundan sonra yeyirlər.

Vürü (umac). Qabaqcadan hazırlanmış umac qaynayan əvəlik suyuna tökülür, bəzən həcmindən asılı olaraq, yumurta da əlavə edilir.

Oş şeşdiranga (altırəngli aş). Düyü adəti üzrə dəmə qoyulur, yaxşı qazmaq tutsun deyə bir az da artıq bişirilir. Sonra düyünün üzərinə yağ və zəfəran əlavə olunur. Aşın üstü üçün bir neçə qara hazırlanır: xırda dolma, şabalıdlı ət, qiymə, qaysı və kişmiş qovurması, toyuq çığırtması, balıq çığırtması. Bu aş ancaq Novruz bayramında bişirilir.

Oşxer (qatı düyü supu). Soğançalı suya yumru düyü tökülür, bir qədər qatı şəkildə bişirilir. Oşxerə lobya və kiçicik ət küftələri də tökülür.

Oş futolu (əvəlik aşı). Yumru düyü xırda-xırda doğranmış quru əvəlik ilə bərabər qaynar suya tökülür. Suyu qurtarana qədər bişirilir. Həcmindən asılı olaraq bəzən bu tərkibə yumurta da qatılır. Süfrəyə verildəndə üstünə ərinmiş yağ və qatıq əlavə edilir.

Həsi (xəmir xörəyi). Xəmir yoğrulur və lavaş halına salınır. Sonra kvadrat şəklində doğranır və qabaqcadan qaynar vəziy-

yətə gətirilmiş soğançalı suya tökülür. Bu xörəyin tərkibinə lobyada qatılır. Xörək süfrəyə verilməzdən əvvəl ona nanə əlavə edilir.

Xıdri (nazik çörək). Acımış, ya da acımamış xəmirdən bişirilir. Acımamış xəmirdən bişiriləndə ona **kolanun (kal çörək)** deyilir. İçinə yağ, bəzən süd qatılır.

Pürineyninə nun (yarpızlı çörək). Bu çörək növü yarpız təzə çıxanda bişirilir. Yarpız xırda doğranır, zirinc də əlavə olunduqdan sonra xəmirə qatılır və bişirilir. Çörəyin üzərinə naxış vurulur.

Fatıl (fətıl). Bunun üçün xəmir südlə yoğurulur. Sonra ona şəkər tozu, sarıkök və yağ əlavə edilir. Xəmir acıdıqdan sonra böyük kündələr düzəldilir. Ortası yayılır, üzü naxışlanır, üzərinə xaşxaş və çörəkotu vurulur, yumurta sarısı sürtülür. Bundan sonra təndirdə bişirilir.

TOPONİMLƏR¹

Sanq Əli – Əli daşı

Lin duvor – Dik divar

Düzəli – Əli düzü

Boğəli – Əlinin bağı

Çişme comərd – Comərd bulağı

Çişme gıımı – Kilim bulağı

Çişme xuruz – Xoruz bulağı

Gö xon – Xan yeri

Gö Murtuzo – Murtuza yeri

Gö məçit – Məscid yeri

Siyə bil – Qara bel

Mərcəbdöyin – Sonra gələnlərin yeri

Gö pirəmisləhim – Pirəmisləhim yeri

Çorxuna – Dörd ev

Xandağ – Xan dağı

Çəməndərvoza – Çəməndarvaza

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Əliyev Dadaş tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Dərə gö – Öküz dərəsi
Bın qır – Sərt dağ dibi
Səbotkeçməz – Səbətkeçməz
At yeyloği – At yaylağı
Qərçə – kənd
Zəvəro – yuxarı
Pişdə – arxa
Kışlarkara – Kışlərçay
Kəfələ – köpüklü çay
Lilo – lilli çay
Bağmijə – Mücü bağı
Şəftəküçə – Əyri küçə
Çorküçə – dörd küçənin kəsişdiyi yer
Zirin məhəllə – aşağı məhəllə

LAHIC QƏSƏBƏSİ FOLKLOR QRUPU¹

Lahic qəsəbəsində keçən əsrlərdən mövcud olmuş və 1987-ci ildən rəsmi status almış folklor kollektivi fəaliyyət göstərir. Məqsəd Lahic və ətrafda məskunlaşmış tat kəndlərinin adət-ənənəsini, bu qövmin sənətkarlıq, kulinariya, mahnı və rəqslərini daha geniş ictimaiyyətə təbliğ etməkdir. Yarandığı dövrdə qrupa Rauf Baxışov rəhbərlik etmiş, sonralar isə bu işi İlham Bağırov davam etdirmişdir. Hazırda qrup Maarif Əliyevin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir. Səkkiz nəfərdən ibarət olan qrupun maraqlı repertuarı vardır. “Lahic folklor qrupu”nun repertuarı əsas etibarilə tat dilində oxunan mahnılardan təşkil olunmuşdur. Mövsümi və müxtəlif sənət sahələri ilə bağlı mahnılardan savayı, bu repertuara layla və holavarlardan ibarət janr çeşidində yer almış nəğmələr də daxil edilmişdir. Elə yarandığı 1987-ci ildə “Lahic” folklor qrupu əvvəlcə Ümumittifaq Folklor Festivalının, sonra da Astara və Şamaxı rayonlarında keçirilən

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fil. ü.f.d. Atəş Əhmədli tərəfindən təqdim olunmuşdur.

festivalların qalibi olmuş, 2006-cı ildə isə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında təşkil olunmuş Azsaylı xalqların Folklor Festivalının laureatı adını qazanmışdır. 2009-cu ildə isə Musiqili Komediya Teatrında İdman və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə keçirilən Azsaylı xalqların Folklor festivalında məzmunlu iştirakına görə qrup diplom və mükafatlara layiq görülmüşdür. Qrup dəfələrlə xalqımızın ən əziz bayramlarından olan “Novruz”un paytaxt tədbirlərinə dəvət olunmuşdur.

Bundan əlavə qrup, respublikanın müxtəlif telekanallarında tamaşaçılara maraqlı repertuarlar təqdim etmiş, onların bu repertuarları bir çox sənədli filmlərin meydana gəlməsinə təkan vermişdir. Yerli adət-ənənəni təbliğ etdiyi üçün qrup, bir çox xarici ölkələrdən respublikamıza gəlmiş rejissorların da diqqətindən yayınmamış, bu mənada onlar Malaziya və Türkiyəyə dəvət olunmuş, bu dövlətlərin tele-kanallarında öz repertuarlarını sərgiləmişlər. Həmin TV-lərin vasitəsilə onlar mədəniyyətimizi yüksək səviyyədə təbliğ etmişlər. “Lahic folklor qrupu” hazırda fəaliyyətinə davam etməkdədir.

LƏZGİLƏR

Ləzgi əlifbası¹ (kiril əlifbası əsasında)

А	б	в	Г г	ъ гъ	ь гь	Д д	е	ё	ж	з	и
Й	к	ъ къ	Кь кь	І кІ	л	М м	н	о	п	І пІ	р
С	т	І тІ	У	ь уь	ф	Х х	ъ хъ	ь хь	ц	І цІ	ч
І чІ	ш	щ	Ъ	ы	ь	Э э	ю	я			

Ləzgilər (əslində “lezqi, cəmdə isə “lezqiyar”) Azərbaycan­dəki Qafqaz mənşəli xalqlar arasında sayca ən üstün mövqədə olanıdır. Onlar Qusar, Xaçmaz, Quba, Qəbələ, İsmayılı və Şəki rayonlarında, habelə Bakı və Sumqayıt kimi şəhərlərdə yaşayırlar. Ləzgilər dini inanclarına görə sünni məzhəbli müsəlmanlardır. İstisna olaraq, Dağıstanın Miskincə adlanan kəndində yaşayan ləzgilər şiə məzhəbidir. İnternet resurslarındakı məlumatlara görə, orada əvvəlcə şiə tat əhalisi yaşamış, lakin zaman-zaman bu kəndin əhalisi assimilyasiya olunaraq ləzgiləşmişdir. Ləzgilərin etnogenezis problemi hələ də mübahisəlidir. Antik və ərəb müəlliflərinin fikrincə, müasir Dağıstan xalqlarının, o cümlədən, ləzgilərin əcdadları “gellər”, “leklər”, “lakzlar” və bu qəbildən sayılan etnoslar olmuşdur. Qafqaz və İran mənəbələrində müasir ləzgi etnoniminin yaranması daha çox “leklər” və “lakzlar”la əlaqələndirilir. Son dövrlərin araşdırmalarına görə ləzgilərin əcdadları ilk olaraq Samur çayının sol sahilində və müasir Dağıstanın cənubunda yaşamışlar. Zaman keçdikcə ləzgilər aşağı enmiş, dağətəyi və Xəzərsahili ərəzilərdə məskunlaşmışlar. Ləzgilərin təsərrüfat fəaliyyətinə onların Azərbaycan dövləti tərkibində yaşamalarının böyük təsiri olmuşdur. XI əsrdən Şirvanşahların, XVI əsrdən isə Səfəvilərin

¹ Ləzgi əlifbası və ləzgilər haqqında məlumat AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Əliyev Dadaş tərəfindən təqdim olunmuşdur.

tərkibində olmuş ləzgilər XVIII əsrin ikinci yarısından müxtəlif feodal dövlətlərinin – Quba və Dərbənd xanlıqlarının təbəəliyində olmuşlar. Ləzgilər, əsasən, köçəri heyvandarlıqla məşğul olublar və adətən onlar öz yaşayış məskənlərini qışlaqlara və böyük bazarlara yaxın yerlərdə salırdılar. Ləzgilər şimala doğru, yəni düzən ərazilərə yayıldıqca, tədricən oralarda da ləzgi kəndlərinin sayı artmağa başladı. Ləzgilərin ilk dəfə etnoqrafik səciyyəsinə vermiş rus alimi Zeydlits onları “ağıllı, cəsur və mərd” insanlar adlandırmışdı¹.

Ləzgilərin böyük hissəsi İsmayılının Qalacıq, Sumağallı, İstisu, Qurbanəfəndi kəndlərində kompakt şəkildə yaşasa da, az bir qismi adda-budda halda rayonun digər kəndlərində eynilə güzəran sürməkdədir. Təbii üsulla boyadılmış yerli yun xammalı əsasında meydana gələn corabçılıq və xalçaçılıq sahələri ləzgilər arasında çox geniş yayılmışdır. Maraqlıdır ki, xalçaçılıq rayon ərazisinin əksər kəndlərinə, o cümlədən Lahıc qəsəbəsinə hazırda ləzgilərin çoxluq təşkil etdiyi Qalacıq kəndindən yayılıb. XX əsrin 60-cı illərində rayonun Qalacıq və Lahıc ərazisində sənaye əsaslarında fəaliyyət göstərmiş xalça müəssisələri həmin dövrdə rayonun digər məntəqələrində yaşayan əhalinin müəyyən faizinin işlə təmin olunmasında, bir çox ailələrin maddi durumunun yaxşılaşdırılmasında, habelə xalçaçılıq sənətinin yayılması və zənginləşməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Hazırda ləzgilərin geniş yayıldığı Qalacıq, İstisu, Sumağallı, Qurbanəfəndi, Vəng, yerli əhali ilə qarışıq yaşadıkları Çayqovuşan, İvanovka, Mücühəftəran və rayonun digər kəndlərində ləzgi folklor ənənələri qorunur və davam etdirilir. Onlardan topladığımız bir çox nümunələri bu kitabda cəmləşdirməyi özümüzə mənəvi borc bildik.

---

¹ Bax: (Ə: 15– 16)

LƏZGİLƏRİN FOLKLORU

МАНІЯР – МАННІЛАР

Бах радавай пІинидин мар
Ай алагуьзли, алагуьзли.
На ти бахча серинарна
Ай алагуьзли, алагуьзли.
На ти бахча серинарна
Чан, алагуьзли, алагуьзли.

Tərcüməsi:

Bağçadakı giləs ağacı
Ay alagözlü, alagözlü.
Bağçamızı sərin etdi.
Can alagözlü, alagözlü.
Bağçamızı sərin etdi.
Can alagözlü, alagözlü.

Са гафунал кьбаз тахІай яр
На зи дердер деринарна
Ай алагуьзли, алагуьзли.
На зи дердер деринарна
Чан, алагуьзли, алагуьзли.

Tərcüməsi:

Bir söz üstə durma yan, yar
Ay alagözlü, alagözlü.
Dərdimi sərin etdin
Ay alagözlü, alagözlü.
Dərdimi sərin etdin
Can alagözlü, alagözlü.

Циф атункиІ низ кьайгыу я
Ай алагуьзли, алагуьзли.
Пака ярдин мел нІахь айтІа.

Чан, алагуьзли, алагуьзли.
Пака ярдин мел нIахь айтIа.
Чан, алагуьзли, алагуьзли.

Tərcüməsi:

Duman gəlsə, qayğı çəkən mən olacam.
Ay alagözlü, alagözlü.
İməcilikdə sənidlə mən tən olacam.
Can alagözlü, alagözlü.
İməcilikdə sənidlə mən tən olacam.
Can alagözlü, alagözlü.

МАНИ – МАННИ

КIанда, кIанда вун зи рикI,
Истикандавай ширин чай хьиз
Куй баха вун зи дердина
Лемпедаллай машинд багъ хьиз.

Силасарар яргъи хьурай
Сумаварда чай демина
Ша вуна рикI акъудмир зи
Са гаф лагъ тIун раш Амина.

Истиканар са жергеда
Са истика хана завай
И сеферда гьил къачу яр
Са жегьилвал хьана завай (S: 32; T: 2)

Tərcüməsi:

İstəyirəm, istəyirəm ürəkdən sizi,
Stəkanda olan şirin çay kimi.
Qoy sevgilim dərdim yandırsın səni
Ləpələrlə üstündə üzən gəmi kimi.
Qoy samovarın viziltisi
Dəmə alıb çox uzansın.

Gəl qəlbimi qopartma sən,
Bir saf söz deynən sən, Əminə.
Stəkanlar bir cərgədə
Birini də sındırmişəm,
Günahımdan gəl əl çək sən,
Bir cavanlıq eyləmişəm.

BAYATILAR

Зу яр алай лацу валкІан
Къацу чъурал эдкъ безаба
Зу къве смха дя ведава
Йикъа пудра зун щезава.

Tərcüməsi:

Yar oturmuş ağ kəhəri
Göy çəməndə bağlaram.
Qardaşlarım davadadır,
Gündə üç yol ağlaram.

Къакъан къавун аскІан гІере
Чередаллай зуІун фере
Перемдун хея са чІук дере
Вур хъсан тир руш тир бере.

Tərcüməsi:

Çiçək toxur yaz dərəsi
Sirin xur yaz fərəsi
Kimə deyim bu dərdimi
Ötüb keçdi qız dərəsi.

АЛХИШАР –АЛҚИШЛАР

Вун Аллагъди хуърай.
– Səni Allah qorusun.
Ви мурадри цуьк аьудрай.

- Arzuların çiçək açsın.
- Ви кІвачик берекаат хъурай.
- Qədəminlə bəgəkət gəlsin.
- Ви багъди бегъер гурай.
- Vağın bəhər versin.
- Вахъ ирид арха хъурай.
- Yeddi arxan olsun.
- Ви раклар бахтуни гатурай.
- Qarını xoşbətlilik döysün.

СЕПЕРАР – QARĞIŞLAR

Ваз Гъуцари лянет авурай! – Allah sənə lənət eləsin
 Вун Гъцари негърай! – Allahın nifrətinə gələsən.
 Вун чиле гъатрай! – Yerə girəsən.
 Ви кІвал харапладиз элкъуърай! – Evin xarabaya dönsün
 Фу балкІандал хъуй вун яхди! – Çögrək athı olsun, sən piyada.
 Ву кІвал Аилагъди чІуррай! – Sənin evini Allah
 dağıtsın.
 Вун иридаз фий! – Yeddi ərə gedəsən (S: 32; T: 2).

ИМУЧА МАЧАР – ТАРМАСАЛАР

Епини яд хъваз, Дана дак Ібаз (хъами).
 – *İpindən su içər, dana şişər (qarpız).*

Лаз акъалтда, Къай ац Іалтда, Чил рекъида(кънд)
 – *Dan sökülür, soyuq gəlir, yer soyuyur, çaylar donur (qış).*

Са бубадихъ къуд Хва ава
 Сад къацу, сад хъини я. Сад лацу сад яруя (сван
 бахтар).
 – *Bir atanın död oğlu var: bir yaşıl, biri sarı, biri ağdır,
 biri kırmızı (fəsillər).*

ЯнIа тIуб туп Тавур сиб акъайдач (мудратI).

– *Qulağına barmaq salsan, ağzın açar (qayçı).*

МичI куру цIегъер къугъада (кIалар)

– *Qaranlıq tövlədə keçilər oynamağa növbədə (qovurğa)*

(S: 32; T: 2)

БУБАУРИН ГАФАР – ATALAR SÖZLƏRİ

Чурадан аб экел раклебайзи лумир.

– *Özgəsini eşit, öz fikrini açma.*

Мурк къелечI чказлай хада.

– *Buz layı nazilən yerdən sınar.*

Гъар бармакI алайди итим тIум.

– *Hər paraqlı kişi deyil.*

Гъуьмгъ къена, бала сагъ тамир.

– *İlanın özünü ldürüb balasını sağ qoyma.*

Дустуни вилиз душманди чилиз килигда.

– *Dost gözə baxar, düşmən yerə.*

Ламраз къулухъай хакдиз виликай килигмир.

– *Ulağa arxadan xana qabaqdan yaxınlaşma.*

Пуд виш сварын агънахди ятIунихъ экъвэмер.

– *300 illik bataqlıqda içməli su axtarma.*

Зулун цицIинIдикай кIек жедар.

– *Payız cücəsindən xoruz axtarma.*

Пара рахадIди, пара акахъда.

– *Çox danışan çox çaşar.*

КицИи вичик эйеси кацра кІвал.

– *İt sahibini unutmaz, pişik evi.*

ПіаркІв тарцІин кьенэ жеда.

– *Meyvə qurdu meyvədən çıxar.*

Алачир чкадак хьуредай кас, ахирди ишеда.

– *Yersiz gülməyin axırı axlamaq olar.*

Гаф чІурІур ахпа лагь.

– *Sözü bişir sonra de.*

ЧуьхетІ папаз пІиркь этем канда.

– *Pinti arvada kor ər lazımdır.*

КицИз фуст гудайди пара жеда тет лугьдайди тІимил

– *İti qısqırdan çox olar, sakitləşdirən az.*

Дана эпэнал аял кьэпІенал вердишара.

– *Dananı kəndirdə, uşağı beşikdə tərbiyə elə.*

Кіал кьена рачІ атІана .

– *İnək öldü, pay kəsildi.*

Кесиб гыйла стхадин вилегь аватда.

– *Kasıb qardaş doğma qardaşın da gözündən düşər.*

Ламрал пурар эцегнал ишб жедар.

– *Eşşəyə yəhər qoymaqla at olmaz.*

Дагъдизни далу кІанда.

– *Dağa da arxa gərəkdir.*

Ниснилай экьерІай ракьинни рим гидар.

– *Günortadan sonra çıxan günəş istilik verməz.*

Ватан к Івала, халкъ хизан.
– *Vətən evdir, xalq ailə.*

Гар авагир гкада тарар юзадач.
– *Külək olmayanda ağaclar titrəmir.*

ВацІ физаватІа къванер амукъда.
– *Çay axıb getsə də, daşlar qalır.*

Щай жувак къула кІанда .
– *Od gərək öz ocağında ola.*

Гзадо кІелайди гзафни акьуллу жеда.
– *Çox oxuyan çox da ağıllı olar.*

Къаб алачир кІвализ къванер вегьида.
– *Danı olmayan evə daş atan çox olar.*

Бармак алулкІна лугъуз кьимиз къведаз.
– *Paraq qoumaqla başa ağıl gəlməz.*

Чіехидан гаф анІумир.
– *Böyüyün sözünü kəsmə.*

РикІ дар махайтІа дуьня дар жедар.
– *Ürək dar olmasa dünya geniş olar*

Рахаз алакь заватІа яб гузни алакь.
– *Danışmağı bacarırsansa, dinləməyi də bacar.*

Кар авурди крарин, кар тавурди гафарин иеси.
– *İş görən iş, iş görməyən söz üiyəsi olar.*

Кіандайди гаф вилеривни лугъуда.
– *Ürək öz sözünü gözlərinin işarəsi ilə deyər.*

Чіехи ич марал ала мукъдаз чуьк-хилел.
– *Böyük alma ağacda qalmaz, böyük çiçək budaqda.*

Ажуж ламрал кьвед акьахда.
– *Aciz eşşəyi iki nəfər minər.*

Кьелем натахьди ятІани, кхьин дубз ийида.
– *Qələm əyri olsa da, yazısı düz olar*

Марфадин са берекат ква, хье ини жеда.
– *Yağışın bir bərəkəti varsa, günəşin 7 bərəkəti var.*

Дувулар галачир мар тарих авачир халкь жедар.
– *Kökü olmayan ağac tarixi olmayan xalq kimidir*
(S: 32; T: 2).

RƏVAYƏT

Nadir şahın Dağıstana yürüşü

Nadir şah 10 min qoşunla Dağıstana hücum edir və buradakı yeganə şiə müsəlmanların yaşadıkları Misgincə kəndinə gəlir. Burada onun bir qardaşı yerli əhali tərəfindən öldürülür. Onunla bərabər Dağıstana gəlmiş bacısı nəyin bahasına olursa olsun qardaşının intiqamını almağa çalışır. Nadir şah bacısını bu işdən çəkirməyə çalışsa da, o öz istəyində qalır və yerli əhalidən bu qisası alır (S: 32; T: 2).

TOY ADƏTLƏRİ

Oğlan, yaxud qızın evlənməsi valideynlərin məsləhəti olmadan baş tutmazdı. Oğluna kiminlə evlənməsi təklifi adətən valideynlərindən gəlirdi. Əgər oğlanın öz gözaltı etdiyi qız vardısı, bu ailədə müzakirə edilirdi. Ailə razılışdıqda, evlənmə tədbirləri başlanardı. Əvvəlcə qadınlar qızgördüyə (“ruş akun”) gedər, daha sonra razılıq üçün təkrar gedər, qız üçün üzük və

baş yaylığı aparardılar. Müəyyən müddət sonra oğlanın yaxın qohumları nişan bazarlığı aparar, xonça mərasimi (“qırartun”) keçirilər, şirni paylama (“qimin pay”) olardı. Qız toyu çox yığcam keçirilər, toy keçirilərkən ora bazarlıq (geyim və şirniyyat) aparırdı. Oğlan toyundan qabaq qız evində onun cehizi siyahıya salınar və ağsaqqallar bunu imzalayırdılar. Gəlin köçməzdən qabaqki gecə qızgildə ayrılıq aşı bişirilərdi. Sonradan yaxın qohumları qızı öz evlərinə qonaq çağırardılar.

Oğlan toyu aşıqsız olmazdı. At və güllə atma yarışı keçirilərdi. Bu zaman qayalıqda düzölmüş boşqablar hədəfə alınardı. Hər vurulan boşqaba görə mükafat verilərdi.

Toylarda ancaq yaşlı kişilər iştirak edirdilər. Ən çox dolma, bozbaş, kabab və bəzən də çoban aşı bişirilərdi.

Gəlin naxırın kəndə qayıdan vaxtı gətirilərdi. Ər evinə gətirilən gündən 3-4 gün sonra qonşu qadınlar gəlini bulağa aparardılar.

Ailədə yeni doğulan körpəyə 3 gün müddətində ad qoyular və bu, ailə daxilində xüsusi qeyd olunardı. Uşağın ilk dişini çıxarması da ailədə təmtəraqla qeyd olunardı. Bununla əlaqədar hədik bişirilər və qonum-qonşuya dağıdırdı (**S: 32; T: 2**).

LƏZGİLƏRİN MƏTBƏXİ

Ləzgi yeməklərində ən çox istifadə edilən ərzaq ət və buğdadır.

Lobyalı aş. Xırda ağ lobya əvvəlcədən bişirilir, qoz ləpələri əzilir. Düyü süzöldükdən sonra qazmaq tutsun deyə qazanın dibi hazırlanır. Bunun üçün iki yumurta, bir qaşiq qatıq və ya süzmə bir yerdə qarışdırılır. Sonra ona 2-3 qaşiq süzölmüş düyüdən qatılır, sarıkök və duz əlavə olunur. Daha sonra həmin tərkib qazanın dibinə bərabər şəkildə paylaşıdırılır. Bir qat lobya, bir qat əzilmiş qoz ləpəsi, bir qat düyü olmaq şərti ilə həmin qatlar da qazana əlavə olunur. Həmin tərkib qaynayan şit yağda

qovurulur və qazanın dibinə əlavə olunur. Qapaq dəsmalla örtülür, qazan vam odda qızdırılmış dəmirin üstündə dəmə qoyulur.

Kambar. Adətən, kambar ilk baharda qarın altından boylanan pəldən hazırlanır. Bunun üçün pəl arıtlanıb başlardan təmizlənilir, yuyulub süzülür, dəsmalın arasına qoyulub qurudulur. Sonra xırda-xırda doğranıb, duzlanıb bankalara yığılır. Pəl su salır və bir neçə gündən sonra kambar yetişir. Onu qatığa qatıb çörəklə yeyirlər.

Şurva. Toyun şah yeməyi hesab olunur. Qoyun, yaxud mal əti suda bişirilir, bişdikdən sonra ət sümükdən təmizlənilir, sonra həmin təmizlənmiş ət yağlı soğançada qovurulur, ona noxud, istiot, kişmiş əlavə edilir.

Xurma xingali. Yoğrulmuş xəmirədən bir sm qalınlığında lavaş hazırlanır. Həmin lavaş kiçik tikələr şəklində doğranır, qıraqları yayılır, bükülür və xurma şəklinə salınır. Sonra bu tikələr toyuq suyunda bişirilir. Üstünə ovulmuş pendir səpilir və süfrəyə verilir.

Şakuka. Bir növ ləzgi “pizzası” adlanır. Xəmir qalın lavaş şəklinə salınır. Sonra lələklənir və üzərinə yumurta ilə qarışdırılmış ünəşə iç adlanan təzə şor yaxılır. Xərəkin üstündə oda qoyularaq bişirilir.

Taç (içki). Cücərdilmiş buğdanın suyu sıxılır, sonra həmin su bişirilir və şadlıq məclislərində adamlara paylanır.

Afa. Çöldə yabanı şəkildə bitən göyörtidən bişirilən qutabdır. İki növü var: pipiş və konz.

Pipiş. Qatlanmış lavaşın arasına göyörti yığılmaqla hazırlanan yemək növüdür.

Konz isə iki üz-üzə qoyulmuş dairəvi lavaşın arasına göyörti yığılmaqla hazırlanan digər növüdür.

İsita. Umacdan hazırlanan halva növüdür. Nişan və toy üçün nəzərdə tutulur. Qaynar halda naxışlanır və adətən, naxışı onu bişirənin kimliyini bəlli edir.

Tsıkan. Ləzgilərin qədim yeməklərindən olan tsıkan bərəkətli və doyumlu olması ilə seçilir. Bir tsıkan böyük bir ailəni

doyura bilir. Tsıkan döyülmüş yağlı qoyun ətindən hazırlanır. Ona xırda-xırda doğranmış soğan, kartof, əzilmiş qoz ləpəsi əlavə olunur. Quru kəklikotu, duz, istiot vurulur. Mayalı xəmirdən lavaş yayılır, yağlanıb kündələnir. Bir qədər sonra yayılaraq ondan daha bir lavaş çıxarılır. Lavaşlardan birinin üstünə hazır qiymə qoyulur, digəri ilə üstü örtülür və qıraqları bərkidilir. Tsıkan ikiqat və ya üçqat da olur. Bu halda onun hər layının arasına bir nazik lavaş da qoyulur. Xərəkdə, qızdırıcı peçdə və ya sobada bişirilir. Hazır olandan sonra qalın süfrənin arasında 20-25 dəqiqə saxlanılır.

Ləzgi çörəyi. Ləzgi çörəyi Günəşi xatırladır. Bu məmulat mayalı və mayasız xəmirdən hazırlanır. Xəmir yayılaraq qalın lavaş formasına gətirilir və üstü lələklənməklə bişirilir. Xərəyə qoyulmazdan əvvəl üstünə yumurtalı su və ya ayran çəkilib ki, çörəyin üzü yaxşı qızarsın. İyirmidən çox çörək növü olan ləzgi mətbəxi üçün daha səciyyəvi hesab olunan mayalı (kotay) və mayasız (tili) çörək növünü bütün ləzgi qadınları bişirməyi bacarır. Xərək çörəyinin çoxlu üstünlükləri var. Bu çörək ovulmur, 10-15 gün kif atmır.

Ləzgilərin başqa çörək növləri də var: xu (ən qədim çörək növüdür), xul, çarfu, qaquts, lavaş, bazlamaç, saçun fu, akat fu, qulan fu, çar avay fu, ştkar, nisi kvay fu, mukaş kvay fu, xöx avay fu, tunut, şirin fu, quzan, aluqa, tsaluq, bakluk, çerekun və s (**S: 32; T: 2**).

TOPONİMLƏR

Qveçu vats (kiçik çay) – Şirvandərə çay
Çexu vats (böyük çay) – Səngər çayı
Fekiz kyk – Molla dağı təpəsi
Pirsultanan kuk daq – Pirsultan dağı
İqiri maqlə – Sənətkarlar məhəlləsi
Samalçiran maqlə – Samalçılar məhəlləsi
Bəclər maqlə – Bəylər məhəlləsi
Kuzukrin maqlə – Kuzuklar məhəlləsi
Hapıti qar– qar – Hapıta gedən yol

Qasımخان qalası – IX-XIV əsrlər (bəzi mənbələrdə III-IV əsrlər), XVIII əsr Şamaxı xanı Mustafanın əmisi Qasım xan tərəfindən bərpa edildiyi üçün belə adlanır (S: 32; T: 2).

SUMAĞALLI KƏND “LƏZGİ XALQ FOLKLOR” QRUPU¹

Sumağallı kənd ləzgi folklor qrupunun repertuarında adından da bəlli olduğu kimi, ləzgi xalq mahnı və rəqslərinin ifaçılığı üstünlük təşkil edir. Qrup Sumağallı kənd orta məktəbinin nəzdində yaranaraq fəaliyyət göstərməyə başlayıb. Səkkiz üzvdən ibarət olan qrup yarandığı 2003-cü ildən ölkənin bir sıra tədbirlərində, o cümlədən baxış və müsabiqələrində iştirak etmişdir.

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fil. ü.f.d. Atəş Əhmədli tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Qrupa rəhbərlik bir neçə dəfə əvəzlənsə də hazırda bu rəhbərliyi Seymur Rəsulov davam etdirir. Bütün bunlarla yanaşı qrupun çalışmalarına qeyri-ixtisas sahibləri də öz töhfəsini əsirgəmir. Bu baxımdan Sumağallı kənd orta məktəbinin rəhbərliyi və müəllim heyəti repertuarlarını hazırlamaqda qrupa yaxından köməklik göstərirlər. Özəlliklə, məktəbin direktoru Mahmud Şirinov bir çox kompozisiyalara quruluşlar verir, bəzi hallarda isə o, bu kompozisiyaların müəllifi olur.

“Ləzgi folklor qrupu”nun repertuarında müstəqil şəkildə hazırlanmış rəqs-pantomimo (tamaşa-rəqs) tamaşaları da yer almışdır. Bu səpkidə tamaşalar onları daha da hazırlıqlı olmağa ruhlandırır. 2003-cü ildə azsaylı xalqların özfəaliyyət qruplarına baxış müsabiqəsi üzrə Astara şəhərində keçirilən tədbirə qatılmış qrup məzmunlu çıxışlarına görə tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdır. Qrup Uşaq gənclər təşkilatları üzrə Zaqatala şəhərində təşkil olunmuş baxış müsabiqəsində də iştirak etmişdir. Qrupun repertuarına əsasən aşağıdakı rəqslər daxildir: “Çobanların savaşı”, “Qara qüvvələr”, “Qızlar rəqsi”, “Görüş”, “Ləzginka” və s.

MOLOKANLAR

Molokan əlifbası¹ (kiril əlifbası əsasında)

<u>А а</u>	<u>Б б</u>	<u>В в</u>	<u>Г г</u>	<u>Д д</u>	<u>Е е</u>	<u>Ё ё</u>
(а)	(бэ)	(вэ)	(гэ)	(дэ)	(е)	(ё)
<u>Ж ж</u>	<u>З з</u>	<u>И и</u>	<u>Й й</u>	<u>К к</u>	<u>Л л</u>	<u>М м</u>
(жэ)	(зэ)	(и)	(и крат- кое)	(ка)	(эль)	(эм)
<u>Н н</u>	<u>О о</u>	<u>П п</u>	<u>Р р</u>	<u>С с</u>	<u>Т т</u>	<u>У у</u>
(эн)	(о)	(пэ)	(эр)	(эс)	(тэ)	(у)
<u>Ф ф</u>	<u>Х х</u>	<u>Ц ц</u>	<u>Ч ч</u>	<u>Ш ш</u>	<u>Щ щ</u>	<u>Ъ ъ</u>
(эф)	(ха)	(цэ)	(че)	(ша)	(ща)	(твѣр- дый знак)
<u>Ы ы</u>	<u>Ь ь</u>	<u>Э э</u>	<u>Ю ю</u>	<u>Я я</u>		
(ы)	(мягкий знак)	(э обо- ротное)	(ю)	(я)		

İsmayılı rayonunun İvanovka kəndində XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq bu günə qədər yaşamaqda davam edən əsas əhali rusdilli molokanlardır. XVIII əsrin 60-cı illərində Rusiyanın Volqaboyu əyalətlərində dərzi Semyon Uklein tərəfindən əsası qoyulmuş molokanlıq mənəvi xristianlığın mühüm bir qolu sayılan Pravoslav kilsəsi tərəfindən küfr kimi qiymətləndirilmiş və onun davamçıları Rusiyanın ucqar əyalətlərinə, o cümlədən Qafqaza sürgün olunmuşlar. Onlara “molokan” deyilməsinin bir neçə izahı vardır:

1. Bibliyada olan ifadələri körpəyə süd lazım olduğu kimi qəbul etmək lazımdır.

2. Onlar pravoslavlardan fərqli olaraq pəhriz vaxtı süd içərdilər.

3. Onları əvvəlcə Krımdakı Moloçnaya çayının yaxınlığına sürgün etmişdilər.

¹ Molokan əlifbası və molokanlar haqqında məlumat AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Əliyev Dadaş tərəfindən təqdim olunmuşdur.

4. II Yekaterinanın fikrincə, sürgün vaxtı az tələf olurdu-
lar (rusca “malo kanuli”).

5. Onların qida rasionunun əsasını süd və süd məhsulları təşkil edirdi.

Molokanların təlimi insanlar arasında bərabərlik, dövlətin qayda-qanunlarına sözsüz əməl etməyi tələb edirdi. Molokanlar kilsə, ikona, xaç və müqəddəsləri qəbul etmirdilər. Sürgün olunmuş molokanlar hər yerdə, o cümlədən Azərbaycanda, xüsusən də, İsmayıllıda yerli əhali ilə çox tez dil tapdılar. Əməksevərliyi və iş vicdanla yanaşmaları onlara rəğbət hissi yaratdı.

Bu gün İvanovkada yaşayan molokanlar bir neçə dini məzhəbə bölünsələr də, XIX əsrdəki rus milli mühitinə məxsus özəlliklərini qoruyub saxlamaqdadırlar. Molokan icmalarının gündəlik həyatı ayinlərlə zəngindir. Ancaq burada molokanlıq təliminin təsiri çox güclüdür. Ayinlərdə din, ailə, nigah, əmək və qida kultları xüsusi yer tutur. Molokan folkloru köklü şəkildə bağlı olduğu rus folklor mühiti ilə əlaqələrini zəiflətsə də, milli ruh və dilə aid özəlliklərini saxlamaqla, bu mühitdən tam təcrid olunmadıqlarını burada biruzə verməkdədir. Molokanlar nəinki özlərinin folklor ənənələrini qorudular, həm də yeni mahnı, atalar sözləri, çastuşka, tapmaca və s. nümunələr yaratdılar. Onların mahnılarında sevinc və kədər, gələcəyə inam və nostalgiya hissləri hakimdir. Molokanların folklorunun toplanması və araşdırılması ümum Azərbaycan folklorunun öyrənilməsi qismində anlaşılarsa da, bu prosesdə onlar rusdilli folklorun yaradıcısı kimi də özlərini təsdiqləyə bilmişlər. Molokanlara məxsus folklor nümunələrində Azərbaycan məişətinin elementlərinin görünməsi əslində ona işarədir ki, bu folklor multikultural dəyərlərə əsaslanmaqla ərsəyə gəlir və davam edir¹.

---

¹ Bu məlumatlar İvanovka kənd tam orta məktəbin müəllimi Jabina Nadejda, İvanovka kəndi üzrə icra nümayəndəsi Jabina Olqa, İvanovka kənd tam orta məktəbin müəllimi Uryupin Mixail, molokan dini icmasının presviteri Prokofyev Vasili, dini icmanın üzvü Jabin Mixail tərəfindən təqdim olunmuşdur.

МОЛОКАНСКИЙ ФОЛЬКЛОР

Загадки
Маленький, горбатенький
Все поле обскакал (**серп**).

Мать толста, дочь прочна,
А сын ушел в небеса (**печь**).

Стоит копна
Посреди двора,
Спереди вила,
А сзади метла (**корова**).

Есть у меня,
Лезь на меня,
Лежи до поту,
Сбивай охоту (**русская печка**). (S:31;T:2).

НАРОДНЫЕ ПЕСНИ

Вышивала Катенька

Вышивала Катенька
Тонким белым рукавом.
Выпивши рукавчиком,
К папашеньке подошла.
«Родный мой, папашенька,
Что ж ты думаешь со мной?»
– «Думаю, сподумаю,
В монастырь отдать хочу»
«Родный мой, папашенька,
В монастырь я молода.
Не губи мою головушку,
Я влюбилась в паренка».

Весела гора, весела друга
Между теми крутыми горами
Всходит ясная заря.
Это не заря-девчина моя
Черневая, личиком белевая.

Рано по воду пошла.
Девка от воды,
Казак от воды.
Стой, постой, раскрасная дева.

Дай коню воды попить,
Садись на коня,
Дай поедем во чисто поле
Мимо моего двора.

Нету ни кола,
Только стоит один куст калины,
Да и та с роду не цвела.

Семнадцать мне лет миновало

Семнадцать мне лет миновало
Чего же наделала я.
Вот мы шли с милым торопливо,
И дождик нам брызгал в лицо.

Снимала я мокрое платье
И рано ложилася спать.
Нечаянно в окошко взглянула:
Милого ведут под венец.

Подружка, подружка, Маруся,
Сегодня же свадьба была.

Невеста его не красива,
Нисколько его не краше меня.

Но только шикарно одета,
Наверно богаче меня.

Скакал казак (плясовая)

Скакал казак через долину,
Через кавказские края,
Скакал он садиком зеленым,
Кольцо блистало на руке.

Привес:

Эх,Люба,Люба, Люба,
Любушка моя.
Если любишь,поцелуешь,
Милая, меня.

Кольцо казачка подарила,
Когда казак пошел в поход.
Она дарила, говорила,
Что через год буду твоя.

Привес:

Эх,Люба,Люба, Люба,
Любушка моя.
Если любишь,поцелуешь,
Милая, меня.

Вот год прошел, казак вернулся.
В село родное прискакал,
У ворот стоит старушка,
Солдату речи говорит.

Привет:

Эх,Люба,Люба, Люба,
Любушка моя.
Если любишь, поцелуешь,
Милая, меня.

Напрасно ты,казак,стремишься,
Напрасно мучаешь коня,
Тебе казачка изменила,
Другому сердце отдала

Привет:

Эх,Люба,Люба, Люба,
Любушка моя.
Если любишь,поцелуешь,
Милая, меня (S: 39, 38, 33, 31; T: 2).

Колосилась в поле рожь густая

Колосилась в поле рожь густая,
Осыпались усики овса.
Где-то за деревнею, далеко
Девичьи звенели голоса.

Там работал Саша трактористом,
С девушкой Танюшею он гулял.
Часто но в любви ей признавался
Скоро он ей жениться обещал.

Не хватило Сашеньке бензину,
Он поехал в город по бензин.
Не успел он с города вернуться,
Показались немцы спереди.

Оболили Сашеньку бензином,
Молодое тело подожгли,
Сгоралось тело молодое,
Потом документы нашли.

Полоса нежатая стояла,
Тракториста Сашенку ждала,
Только Таня плакала, страдала,
Отомстить врагу на фронт ушла (S: 39; T: 2).

Соловей

Там в саду при долине
Громко пел соловей,
А я, мальчик, на чужбине
Позабыл всех друзей.
Позабыт, позаброшен
С молодых юных лет,
И остался сиротою,
Счастья, доли мне нет.
И куда ни поеду,
Ох, куда ни пойду,
И родного уголочка
Я себе не найду
Я нашел уголочек
Да и тот был не мой.
Надоела мне такая жизнь,
Я ищу себе другую.
Сколько раз мне приходилось
Под открытым небом спать,
И сухарики сухие
Со слезами глотать,
Ох, никто не придет,
Только раннею весною
Соловей пропоеет,

Пропоеет и присвистнет
И опять улетит.
И другою весною
Снова он прилетит (S: 39, 33, 31; T: 2).

Частушки

Я иду, иду, иду,
Собаки лают на ходу.
Они лают, про то знают,
Что я к милочке иду.

По секрету всему свету
На прощанье я скажу:
Век жить буду – не забуду
Молоканскую лапшу.

Говорят частушки вроде
В наши дни уже не в моде.
Разве дело только в моде,
Если любящих в народе.

Мне милька говорит
Что у нее давно стоит
На столе бутылочка –
Пойдем выпьем, Тимочка.

Не сама гармонь играет,
Ее надо растягать,
Не сама девчонка любит,
Ее надо завлекать.

Девушки, зима – не лето.
Не посеешь в поле рожь.
Девушки, не ваша воля,
Не полюбишь, кого хошь.

Где кусточек, там листочек.
Где канава, там вода.
На словах тебя забуду,
А на сердце никогда.

Топится, топится
В огороде баня.
Женится, женится
Мой миленький Ваня.

Я любила, я люблю
Желтые ботиночки
Интересно посидеть
С миленьким в кабиночке.

Ой, Галина, запевай,
Чтобы было весело.
А то скажут от любви
Голову повесила.

Голоса нету –
Стала я хрипучая.
То любовь, то измена –
Это меня замучало.

Бабы дуры, бабы дуры,
Бабы бешеный народ,
Как увидят девку с парнем,
Так стоят, разинув рот.

Отбивай подруга друга,
Отбивай, красавица .
С тобой вечерок пробудет,
Со мной не расстанется.

Мы по улице пойдем,
Не судите тетушки.
Дочерей ваших полюбим,
Живите без заботушки.

Гармониста я любила,
Гармониста тешила,
Гармонисту на плечо
Сама гармошку вешала.

Я на речке была,
Пшеничку мыла,
Пшеничка уплыла,
Меня мама била.

Выйду,выйду я на улицу,
Никого там не видать.
А я, бедненькая девчонка,
Кого буду ожидать?

Сидит кошка на окошке
С белыми котятами.
Прислал милый письмецо:
«Не гуляй с ребятами»
А я ему в ответ:
«Каждый вечер дома»

Восемь девок –
Один я,
Куда девки – туда я.

Меня милый целует,
Только обещается.
А любовь без поцелуя
Строго воспрещается.

Сколько звездочек на небе,
Одна ярче всех горит.
Сколько девушек на свете,
Об одной душа болит.

Мама чаю, мама чаю,
Мама, чаю не хочу,
У ворот стоит мальчишка,
Познакомиться хочу.

На рубахе есть хаплата,
И не светит нам зарплата.
В доме детушки сидят,
Подоконники едят.

Эх теща моя,
Хуже лихорадки,
Щи варила, пролила,
Обварила пятки.

На столе стоит тарелка,
А в тарелке молока.
Прощай мама, прощай папа,
Я уеду далеко.

Любовь – это счастье,
А счастье – стекло.
Стеклому счастью
Разбиться легко.

Коля, Коля, Николай,
Сиди дома, не гуляй,
А то барышня придет,
Поцелует и уйдет.

Мама, мама, не ругай,
Все равно гулять пойду,
Всю деревню обойду,
Счастье я свое найду.

Не хочу болеть я дома,
Не хочу лечиться,
Помогите, люди добрые,
На медсестре жениться.

Я иду, собачки лают,
Они лают на ходу,
Они лают и все знают,
Что я к милочке иду.

Две старушки на печи
Ждут омоложения.
Одной восемьдесят лет,
Другая без движения.

Ох, подружка дорогая,
Что же ты наделала?
Я любила – ты отбила.
Я бы так не сделала.

Ворочливая старуха,
Ропочи, не ропочи.
Отведем тебе мы место
Поларшина на печи.

Не ругай меня, мамаша,
Не ругай ты грозно.
Ты сама была такая,
Приходила поздно.

Не верь цветам – они завянут.
Не верь мечтам – они уйдут.
Не верь любви – она обманет.
Не верь мальчишкам – они врут.

У кого пижак порватый?
У свекора моего.
У кого сынишка Гришка?
Ухажорка я его.

Миша мой, Миша мой,
А я Мишина.
Миша платочек купил,
А я вышила.

Ты не стой, не стой
У ворот моих.
Не пойду с тобой –
Провожал других¹

ОБРЯДОВЫЙ ФОЛЬКЛОР МОЛОКАН²

Почти все молоканские общины жили в повседневной жизни с обрядами, к которым всегда относились с уважением. Естественно во всех обрядах чувствовался отпечаток учения молоканства, что вышло за рамки чисто религиозных взглядов. Во время исполнения обрядов открыто о себе дают знать разные культы, такие как религиозный, семейный, брачный, свадебный, а также культы труда и еды.

Религиозный культ прост и сводится к собраниям, проводимым в обыкновенных помещениях. Сами молокане свой молитвенный дом иногда называют церковью, хотя в

---

¹ Вах: (Ә:10)

² Вах: (Ә:17)

эти здания ничем не похожи на православные храмы. Их служба сводится к молитвам, проповедям и пению духовных песен. Вместо церквей с богатым убранством у духовных христиан –комната с грубо сколоченными лавками и столом. Это для того чтобы ничего от общения с Богом не отвлекало. Все обряды, в том числе крещение, венчание, отпевание и прочие проводятся у молокан бесплатно.

У молокан всегда строго хранили семейный культ, до сих пор соблюдаются традиции семейной иерархии. Все члены семьи подчиняются старшему по возрасту мужчине – отцу, деду, прадеду... Их слова и решения считаются решающими и дети тоже воспитываются в том же духе. По традиции молокане навещают родных каждое воскресенье, тем самым не дают порваться семейным и родственным узам. Очень важным признаком семейного культа еще можно считать то, что когда молокане идут в гости друг к другу, желают в первую очередь мира и благополучия. Когда они входят в дом, говорят : «Мир дому вашему», – или – «здоров живете!» а в ответ им скажут : «С миром принимаем» Это доказывает тот факт, что все эти люди привержены к сбережению семей от ссор, недоразумений, которые в конце могут привести к разрушению семьи.

Строго придерживаясь семейного культа молокане очень тщательно и чутко относятся к созданию новой семьи и связанным с этим обрядам. Главное в молоканском браке – это торжественное совершение его. Брак, по мнению молокан, единое целое, дарованное Богом, и оба должны беречь его как некую благодать. В молоканских общинах, как и в православной церкви, брак всегда считался нерасторжимым: «Что бог сочетал, того человек да не разлучит». Свадебный обряд молокан села Ивановка отличается от такого обряда в других молоканских селах Азербайджана и во многом не соответствует обряду русского народа, населяющего территорию России. Наибольшее чис-

ло молоканских обрядов связано со свадьбой, ее подготовкой и проведением. Этот процесс растягивается на месяц, а то и больше. Свадебный обряд состоял из несколько этапов, таких как знакомство, сватовство, кончать дело, обвенчание, одаривание, залог невесты-утирка, молитва перед обедом, увоз приданого в дом жениха, вход жениха в дом невесты, катание лапшы у жениха, девичник, отвод.

Большую роль в традиционной жизни молокан всегда играл культ труда. Молокане считают, что залог спасения человека – это его добрые дела. Добросовестный труд – одна из заповедей молоканской этики. Между собой молокане ценят друг друга по труду и умению работать. «Чем больше будешь работать, тем лучше будешь жить!» – говорят старики, которые с малых лет детей приучали к труду.

Пище у молокан всегда придавалось особое, обрядовое значение. Традиционные продукты питания молокан – это блюда из молока и мяса. «Что Бог послал» или «во славу Господа в подкрепление себе», – так они говорят, приглашая гостей к столу. Перед едой вся семья молится.

МОЛОКАНСКАЯ КУХНЯ

Лапша – одно из главных блюд молокан. Лапша готовится из большого количества яиц, (на 100 яиц берется один литр воды), муки и немножко соли. Особенно вкусная лапша приготавливается на одних желтках. Тесто тщательно вымешивают и оставляют «отдохнуть» на 20 –30 минут, затем под руководством опытных мастериц тонко и долго раскатывают, стремясь удалить все пузырьки воздуха. Если в тесте останется воздух, лапша получится низкого качества, пузырьки полопаются во время сушки и образуют некрасивые пятна – оспины. Готовый пласт теста нарезают узкими полосами и подсушивают на плите, после чего оставляют сушиться при комнатной температуре до полного высыхания. Готовую лапшу складывают в деревянные бочки и убирают в

прохладное место, где она может храниться в течение нескольких месяцев. После лапши подают картошку с тушеным мясом – еще одно традиционное блюдо. Мясо нарезают мелкими кусочками, тушат до полуготовности с овощами и специями, после чего в кастрюлю кладут картофель и оставляют на небольшом огне до полной готовности. Вместо лука используют различные пряности, перец и имбирь. Разнообразили рацион кашами (гречка, перловка, пшеничная), рыбой, особенно популярна была кета, которую солили, тушили или запекали в тесте. После каждой смены блюд поют псалмы¹.

ТОПОНИМЫ²

Черный город
Красногвардейская
Катеринчева балка
Чебаны

İVANOVKA KƏND “SLAVYANOÇKA” FOLKLOR QRUPU³

Həmişə yaxşı məlumdur ki, İvanovkanın özünəməxsus təbiəti, ab-havası, kulinariyası, adət-ənənəsi və ən nəhayət folkloru vardır. Hələ Nikolay Nikitinin bu kəndə rəhbərlik etdiyi vaxtda (yəni XX əsrin 70-ci illərində) kəndin xor ifaçılarından ibarət özfəaliyyət kollektivi var idi. Daha əvvəllərdə isə bütün icma qarmonu və balalaykası olanların başına yığılaraq öz mahnılarını oxuyar, həm də bu sədalar altında rəqs edərildər. Nikolay Nikitinin sədrliyi zamanı isə bu kollektiv daha da təkmilləşərək xor kollektivinə çevrildi. Qrupun əsas məqsədi öz milli

---

¹ Bu məlumatı İvanovka kənd tam orta məktəbin müəllimi Jabina Nadejda və İvanovka kəndi üzrə icra nümayəndəsi Jabina Olqa təqdim etmişdir.

² Bu məlumatı İvanovka kənd sakini Serebrennikova Olqa təqdim etmişdir.

³ Bu məlumatı AMEA Folklor İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fil. ü.f.d. Atəş Əhmədli tərəfindən təqdim olunmuşdur.

adət-ənənələrini qoruyub saxlamaq, milli kulinariyasını, geyimlərini, arxaikləşmiş mahnılarını, bir sözlə, “öz kimliyini” gələcək nəsillərə ötürməkdir. Azsayılı xalq kimi malakanlarda özəl adətlər də yaşanmaqdadır. Əgər kimsə digərinə salam verdikdə başında papağı varsa, mütləq papağı başından çıxarıb salam verməlidir. Əgər papağı çıxarmamış salam verirsənsə, onda salam qəbul olunmur. Başqa bir misal:

Bir məhəllədən, yaxud küçədən olan evlənməli oğlan başqa bir məhəllənin qızını ala bilməz, ya da qız başqa məhəlləyə ərə gedə bilməz. Və yaxud, qız evinə elçiliyə gedən oğlan tərəfə qız öz əlilə toxuduğu dəsmalı verərdisə, onda bu qızın razılıq əlaməti demək idi. Bundan əlavə gəlinin paltarı 7 metrlik parçadan tikilərdi.

Digər bir misal:

Əri ölmüş qadının evində yaxın qohumları və ya qonşu arvadlar mərhum dəfn olunandan sonra “ayrılıq” hissi ifadə edən mahnılar oxuyurlar.

Malakanlarda “çastuşka” deyilən maraqlı bir adət də vardır. Əgər oxuyub-oyunayanda müxtəlif səslər çıxarılsa (misal üçün, “uuh, aah” və s. səslər), deməli, bu səslər əhval-ruhiyyənin qalxması – daha da ürəkdən şənlənmək, “qəlbədən gələn səsləri” biruzə vermək deməkdir.

İvanovka folklor qrupu daha da təkmilləşərək 1995-ci ildən etibarən “Slavyanoçka” adı ilə tanınmağa başladı. Bundan sonra qrup mütəmadi məşqlər edir, üzərində daha ciddi çalışır. Nəticə isə ona dayanaqlıdır ki, qrup rayonda keçirilən bütün əlamətdar günlərdə, bayramlarda, tədbirlərdə yaxından iştirak edir. Maraqlıdır ki, qrup ənənəni saxlamaqla yanaşı müasirliyə də inteqrasiya olunmağa can atır. Məsələn, “Slavyanoçka”nın repertuarına daxil olan əksər mahnıların mətnlərini ata-babadan, yəni şifahi olaraq ağızdan-ağıza keçmə sözlər təşkil edirsə, digər halda bu repertuarda elə mahnılar da yer almışdır ki, onların da mətni müasir dövrdə düzülüb-qoşulmuş sözlərdən ibarətdir.

Qrupun indiyə qədər qazandığı bir çox nailiyyətləri vardır. İvanovka kənd icma nümayəndəsi Olqa Timofeyevna Jabina və H.Əliyev adına orta məktəbin direktoru Mixail Nikolayeviç Uryupin İvanovkaya gələn qonaqlara davamlı olaraq bu haqda məlumat verirlər. “Slavyanoçka” qrupunun rəhbəri Qalina Kazakova isə qrup haqda daha geniş bilgilərə malikdir və hər dəfə öz fəaliyyətlərindən həvəslə söz açır. Bir neçə il bundan öncə qrup Astara rayonunda keçirilən Azsaylı xalqların folklor kollektivlərinə baxış müsabiqəsinə qatılmış və orada layiqli yer tutmuşdur. Qrup dəfələrlə paytaxtda keçirilən mədəni-kütləvi tədbirlərə dəvət almış və öz məzmunlu repertuarı ilə tamaşaçı kütləsinin “qəlbinə yol tapa” bilmişdir.

HAPITLAR¹

Hapitlar aborigen Azərbaycan əhalisi sayılırlar. Əsasən Quba, Xaçmaz, Qəbələ, İsmayılı, Ağdaş rayonlarında, Bakı və Sumqayıt şəhərlərində yaşayırlar. Hapitlara məxsus qəbiristanlıq İmişli rayonunda indi də qalmaqdadır. Səfəvilər dövləti zamanında müasir Türkiyənin şərqi Hapıt bəylərbəyliyi olduğu kimi Hapıt etnosunun türklərlə qohumluğunu söyləməyə əsas verir. Hapitlar kompakt halda Quba rayonunun Hapıt, İsmayılı rayonunun iki dağətəyi Hacıhətəmli və Mollaisaqlı kəndlərində məskunlaşmışlar. Mollaisaqlı kəndində aparılmış arxeoloji qazıntılar zamanı burada İrəm adlanan yerdə çox qədim yaşayış məskəninə olduğu sübuta yetirən maddi mədəniyyət abidəsi aşkarlanmışdır. “Şıxdərə kompleks tədqiqat sahəsi” kimi tanınan bu abidə haqqında ilk tutarlı məlumatları əslən İsmayılı rayonundan olan arxeoloq Fazil Osmanov 1963 və 1974-cü illərdə ərazidə apardığı arxeoloji araşdırmalar sayəsində əldə etmişdir. Əhali arasında burada yaşayanların əslinin Qubanın Hapıt kəndindən olduğu söylənilir. Bir çox şifahi mənbələrdə də Qubanın Hapıt kəndində yaşamış Hacı Hətəm və Molla İsaq adlı qardaşların İsmayılıya qışlaq məqsədilə köçüb gəlməsi, burada məskunlaşması və əsasən də heyvandarlıqla məşğul olmaları rəvayət edilir. Amma bu ərazidə aşkarlanmış qədim yaşayış məskənləri hapitların burada məskunlaşmasının tarixini XIX əsrə deyil, daha qədimlərə bağlamağa əsas verir. Hər iki kəndin əhalisinin əsas hissəsi hapitlardır. Maraqlıdır ki, İsmayılıda Hapıt adında kənd olsa da, orada hapitlar yaşamır. Vaxtilə Mollaisaqlıya yaxın Gideyli və İmamli kəndlərində yaşamış olsalar da, eynilə bu kəndlərdə də hazırda hapitlı yaşamır. Dindar olan müsəlmanları dil, adət-ənənə və digər mədəni özəlliklərini qoruya bilmislr. Mollaisaqlı kəndində 1000 nəfər, Hacıhətəmli kəndində isə 2500 nəfərə yaxın hapit yaşayır. Kənd ailələrində ünsiyyət hapıt dilində olsa da, məktəb, idarə və təşkilatlarda işlər

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun doktorantı Dadaş Əliyev tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Azərbaycan dilində aparılır. Uşaqlığı Dağıstanda keçmiş görkəmli Azərbaycan şairi Seyid Əzim Şirvani şeirlərinin birində hapıtlardan bəhs etmişdir. Hapıtların dili Qafqaz dil ailəsinin Nax-Dağıstan qrupunun Şahdağ yarımqrupuna aiddir. VII əsrə kimi özlərini “her” adlandıran bu xalqın ehtimala görə, Gürcüstan və Azərbaycan sərhəddində Hereti adlı dövləti olub. Hapıtlar özlərini indi də “hər” adlandırırlar. Prof. Q.Qeybullayev “Azərbaycan türklərinin təşəkkül tarixi” kitabında müasir qız və hapıtların əcdadlarının bu dövətdə yaşamış herlər olduğunu bildirir: ”Mənbələrdə qonşu qafqazdilli etnik qrup – buduq və qızları qered, hapıtları isə hered adlandırırlar”. Müəllif bu fikrinə davam edərək yazır: ”Herlərin müəyyən hissəsi (mümkündür ki, xınalıqların və buduqların əcdadları ilə birgə) məlum olmayan səbəblərə görə Alazan və İori çaylarının vadilərindəki əsas məskənlərini tərk etmiş və dağ aşırımlarını keçərək hazırkı yaşadıkları yerdə – Azərbaycanın şimal-şərq hissəsində məskunlaşmışlar (Ə:7)”. Lakin hapıtların arasında belə bir rəvayət dolaşır ki, onların əcdadları bugünkü məkanlarına şimal-qərbi Azərbaycandan, Herna şəhərindən, ərəblərin Azərbaycana hücumu zamanı gəlmişlər. Bizim araşdırmamızdakı bu fikirlər bəzi gürcü alimlərinin fikirləri ilə uyğun gəlməsə də, maraqlı olduğu üçün aşağıdakıları qeyd etməyi lazım bilirik. ”Er” etnonimi qədim zamanlarda bir çox tayfalara, o cümlədən iberlərə aid olub. Şübhəsizdir ki, “er” etnoniminin daşıyıcıları alban qəbilələrindən biri olub və elə buna görə də gürcü mənbələrində “Er” gürcü qəbiləsi kimi göstərlməyib” (Ə:7). Hapıtların əcdadlarının məhz er, yaxud her olduqlarını və onların tarixi vətənlərinin Gürcüstan və Azərbaycan sərhəddində mövcud olmuş Ereti (Hereti) olduğunu sübut etməyi gələcək araşdırmaların öhdəsinə buraxırıq. Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşər ki, hapıtlarla Quba rayonunda yaşayan qızları eyni etnos hesab edən alimlər də az deyil. Həm qızların, həm də hapıtların eyni dil qrupuna daxil olmalarına baxmayaraq, fikrimizcə, onlar fərqli etnoslar kimi səciyyələndirilməlidir.

Birincisi, hapıtlar sayca qızlardan çoxdurlar.

İkincisi, lüğət tərkibi baxımından dillərində çoxlu fərqlər vardır.

Üçüncüsü, onların yayılma və məskunlaşma arealı müxtəlifdir.

O da maraqlı faktlardandır ki, İsmayılı rayonundakı hər iki hapıtdilli kənddə bilinçivizm dil şəraiti hökm sürür. Bu yaşayış məntəqələrinin sakinləri hər iki dildən – Azərbaycan və hapıt dillərindən sərbəst şəkildə istifadə etməyi bacarırlar. Sadəcə, istifadə anında zaman, məkan, məqsəd və s. dəyişilən situasiyalardan asılı olduqda, (gənclik, yeniyetməlik, ahıllıq dövrünü yaşamasından irəli gələrək) istifadəçinin hansı (yerli, yoxsa aparıcı) dilin xeyrinə bu fərqi artırıb və ya azaltdığını sezmək olur. Ümumən götürsək, hapıtların dilində qalın və kar boğaz samitlərin zənginliyi, buradakı səslənmə, sözlərin mənasına görə ayırd edilməsi və s. keyfiyyətlər bu dili ləzgi və xınalıq dilləri ilə müqayisə etməyə imkan verir. Bu dil ədəbi dil kimi formaləşə bilməsə də, onun leksikonunda etimologiyası maraq doğuran sözlər az deyil. Bu anlamda, əslən Mollaisaqlı kəndindən olan hapıtlı ziyalı İldırım Məsimoğlu hapıt dilində oğurluq mənasını bildirən “günəhə” sözü ilə “Qurani-Kərimdə” tez-tez keçən “günah” sözünün müqayisəsini aparmış və həmin sözlərin eyni kökdən törəndiyini əsərində qeyd etmişdir.

Deyildiyi kimi, hapıtlar artıq 2 əsrdən artıqdır ki, İsmayılı rayonu ərazisində məskunlaşmış və yerli əhali ilə qaynayıb-qarışmışlar. Onlar özlərinə məxsus dil və mədəniyyət ənənələrini qorumaqla bərabər, Azərbaycan mədəniyyətinə də layiqli töhfələr vermişlər.

Hacıhətəmli və Mollaisaqlı kəndlərində yaşayan hapıtlar hələ xeyli əvvəl təşəkkül tapmış folklor ənənələrini də yaşatmaqdadırlar. Özünəməxsus folklor ənənəsi olan hapıtlar mahnı, atalar sözləri, tapmacalar, rəqlər, inanc və rəvayətlər, toy və yas mərasimlərinə aid nümunələri və s. çox əziz tutduqları mənəvi dəyərlərini müxtəlif səviyyəli mədəni-kütləvi tədbirlərdə davamlı şəkildə təbliğ etməkdədirlər.

HAPITLARIN FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Ko-murad əfsanəsi

Qutqaşında Çuxur Qəbələ ilə Tala kəndi arasında köbər var. Bu köbərdə həm də palıd ağacları əkilib. Köbər bir kilometr yarım (1,5 km) olar. Köbərin üssü bütöy maladı. Dağa bənzər bu yerin adı Ko-Murad olub. Rəvayətə görə, Həzrət Əli bu yerlərə gəlib çıxıb. Bırdakı hökmdarın qızını alıb. Bir neçə ay bırdada qalannan sora qoşun çəkdi başqa yerə. Rusiyaya keçə bilmədi. Bir xeyli vaxtdan sora qayıtdı gəldi. Həzrət Əli gedəndə şahın qızına bilərzik vermişdi. Dedi, oğlan olsa, adını Murad qoyarsan.

Həzrət Əli gəlib gördü ki, on uşaq “tura döydü” oyniyır. (Cız çəkilib dairəvi, tura qayışdan, kəndirdən olur, ora mərə qoyulur. Mərədən şey götürmək istiyillər) Bir uşaq da doqquz uşağı döyür. Der a bala, mənən də oyniyarsan? Der, babaynan da oyniyaram. Der, gir içəri, mənən oyniyax. Girir içəri. Oğlan turanı qoyur əyağın altına. Əli nə qədər elir, turan çıxarda bilmir. Bı qəzəblənir, uşağın qolunna tutub atır. Atanda gördü, bilərzik uşağın qolundadı. Ko Murad, ko Murad deb qışqırır. Gec olur, uşaq yerə çırpılıb ölür (S: 26; T: 1).

MAHNILAR – MANİLƏR

Yə kumuğənəd kum haloyo

Bizim kənd kimi kənd harda var

Halan yıpınəvun kum haco –

Hara getsən kənd doludur.

Yə kumuğənəd kum haloyo –

Bizim kənd kimi kənd harda var

Qələr əsikən cəb cico –

Başdan ayağa çiçəkdir

Yə kumuğənəd kum haloyo –

Bizim kənd kimi kənd harda var?

İçə xuyunir heç hala dəd. –
Suyundan heç harda yoxdur
İçə xuyunir heç hala dəd –
Çörəyindən heç yerdə yoxdur.

Vinə kumuki məo məd. –
Öz kəndindən daha danışma.
Yə kumuğənəd kum haloyo. –
Bizim kənd kimi kənd harda var
Sündürüm lürdəd uc vəcə. –
Heç kim deməz bu mənimdir.

Ləc ənicə luc yəcə. – Bu onundur, bu Onundur.
Siyesə rovəc xurəcə . – Hər nə varsa, Allahındır.
Yə kumuğənəd kum haloyo. –
Bizim kənd kimi kənd harda var

BAYATILAR

Əzizim dad əxərc,
Zəsiyə dad əxərc.
Prezidenci dıx qoqır əki,
Yə kumə xədi əxərc.

Tərcüməsi:
Əzizinəm dad gəldi,
Ağzımıza dad gəldi.
Prezidenti Allah qorusun,
Kəndimizə su gəldi.

Əzizim qağad qul,
Yayca larimo qağad qul.
Vətənçığın keç ikinə
Qəşərozın sağad hul.

Tərcüməsi:

Əzizinəm hündür ev
Yayda lazım hündür ev.
Vətənə kəc baxanın
Gözləri ovulsun gərək (S: 1; T: 2).

Bu dünya sərttəhəri,
Bu həyat sərttəhəri.
Yer furu dünya gəər,
Çapıx dörd təkəri.

Tərcüməsi:

Bu dünya sərt təhərdir.
Bu həyat sərttəhərdir.
Keçib getdin dünyadan
Yolu da dörd təkərdir

Zın qəynəmun zə xun umə kurəy
Hetı qəydə zınə misə-zın
Vın qəynəmun zın idi kirde
Bilic humir hfəynəmun

Tərcüməsi:

Sən ölsən, mən baxmaram,
Mən ölsəm, sən baxmazsan.
Bu dünya kor olsa da
Qoy ölək, dünya yaşasın.

Əzizinəm əc lurə,
Əc lurə hey uc lurə.
Dünya həyc bağ-bağat,
Yin qayçubun xad lurə.

Tərcüməsi:

Əzizinəm o deyə,
O deyə, hey bu deyə,

Dünya oldu bağ-bağat,
Biz qırıldıq “su” deyə.

Hərəniz urə yuq əkərə,
Zovız qımı yiq əkərə.
Yoq mı zınə əxrıce,
Yoq-nı yıqın yudare.

Tərcüməsi:

Hər kəs öz qəlbinin sirrini bilir,
Göy də yerin sirrini bilir,
Göy-Yer birgə yatıb-durur,
Göylə yerin sirri birdir. (S: 28; T: 2).

LAYLALAR

Laylay lure zın zıv-əz
Şəfa işi dərdi məz.
Laylay a cıcci bala,
Və dərdə işi nikri-bəz.

Nəqarət

Laylay, a ququ bala,
Laylay, a cıcci bala

Tərcüməsi:

Laylay dedim mən sənə,
Şəfa olsun dərdlərinə.
Laylay, a cici balam,
Dağlar qalsın dərdinə.

Nəqarət:

Laylay, a ququ bala
Laylay, a cici bala (S: 27; T: 2).

MÜƏLLİFLİ BAYATILAR¹

Əzizinəm Qarabağ,
Yandı könlüm Qarabağ.
Qar yağmayan ellərə,
Qar yağıb ağ qara bax...

Qarabağda sözüm qaldı,
Ocağımda közüm qaldı.
Vətən deyib ağladım,
Sinəmdə bir dözümlü qaldı.

Xan əminin yurdusan,
Muğamat ocağısan.
Düşmən sənə sahib çıxmaz,
Boz qurdların yurdusan.

Ağ saçıma toxunma,
Qara daşıma toxunma.
Türkün bağçasıdı o,
Qarabağıma toxunma.

BOY ƏRƏ ÇALAR VƏ MƏSƏLƏR (atalar sözləri və məsəllər)

Xotili lemr diğ cahır sur qordabu
– Xotəkli eşşəyə çayır (ot) çatmaz.

Zın qayçıvaar leen dağneq xın-lın qadaçı.
– Məndən sonra qoy dağlara heç ot çıxmasın.

Əsine xaldıkir xal şeerded,xal qələr şe.
– Qoyma xaldan xal olmaz,xal başdan gərək.

---

¹ Bax: (Ə:9)

Kar yıdırkind qəşi yilkana.

– İşləməyən ac qalar.

Het ulə qəydə.

– Qoy heç olmasa yeyim ölüm.

Unə qızdırma zovər varan yov.

– Bunun qızdırması məndən də çoxdur.

Yonnu-nur ic-rin yulğun dəbu.

– Yönlü adam özünü çəkməz.

Vin hələ vin-a tur duz lip,çıxan əcin.

– Sən hələ adını düz de,sonra danış.

Qəyic asantese-vin səq.

– Ölmək asandırsa,sən öl.

Vin-ə tur lip,lipi də tiye-vin.

– Adını de,deyim kimsən.

Zaz ti xeyli ike, za balarizin halad ike.

– Mən kimi sevirsənsə, balalarım da onu sevir.

Vin zə nəxircə məşxə.

– Sən mənim naxırıma getmə.

Sər rıqare-sər yilkane.

– Biri ölər,biri qalar.

Səd yığ-səd yığ ləmə.

– Birgün elə, bir gün belə.

Xarar icirə uləc qəyçirde.

– İt yediyini qusacaq.

Təzəc qəcinci xətd qəy şere.

– Təzə bardağın suyu soyuq olar (S: 28; T: 2).

MARAQLI ƏHVALATLAR

Tənbəl Yəhya

Yəhya tənbəl olub. Bı bir çox iş görüb. Bı bir gün də meşiyə gedər. Bir balta çalar, usmaca-usmaca (yavaş-yavaş) arçan ağacına (yaşıl ağacdı). Balta bı ayağına dəyə. Bı qışqırar, qalar meşədə. Kəndə səs düşər ki, Yəhya meşiyə getdi, gəlib çıxmadı. Bını axtarıllar. Gedib görüllər ki, Yəhya öz ayağını kəsib, durub. O vaxtdan məsəl qaldı: ”Yəhya kişi bir balta çaldı, balta ayağını kəsdi, yarası sağalar yengi yaya” (S: 26; T: 1).

* * *

Mollaisaqlı toylarının birinin ən qızğın məqamında ortaya Şamaxının Ərəb kəndlərindən olan bir bazburutlu şəxs çıxır. Özünün pəhləvan olduğunu bildirən bu şəxs ona ya 200 manat verilməsi ya da güləşmək üçün qarşısına bir pəhləvan çıxarılmasını tələb edir. Hər kəs bu yekəpər pəhləvanın hərəkətlərindən çəkinərək onun qarşısına çıxmağa cürət etmir. Axır cüssəcə cox arıq Mürsəl adlı bir kişi “Bu qeyrətdən deyil”, – deyib ortaya gəlir. Ərəb kəndindən gəlmiş pəhləvan özünü və gücünü göstərmək, qızışmaq məqsədilə yaxşı bir çubuq vuran istəyir. Çubuq vuran pəhləvanın kürəyinə bir neçə dəfə çubuqla möhkəmcə vurur. Pəhləvan bu çubuqlardan sonra yenidən meydana var-gəl edir. Mürsəl kişi də çubuq vurana onu da çubuqla vurmasını tələb edir. Amma pıçılıtlı ilə çubuq vurana çubuqla onu astaca vurmasını xahiş edir. Çubuq vuranın da sən demə Mürsəl kişidən acığı gəlirmiş və var gücü ilə ona iki çubuq vurur. Mürsəl kişi bütün qeyrətini toplayır, səsini çıxarmır. Bunu görən pəhləvan belə düşünür ki, “Bir adam ki, bu çubuqlardan sonra səsini çıxarmadı, onun qabağına çıxmaq olmaz”. Bundan sonra heç kimə heç nə demədən toyxanadan çıxıb gedir.

* * *

Mollaisaqlıdan Abbas adında bir şəxs Göyçayın Bığır kəndinin yerindən çəpər üçün qaratikan kolu qırmağa gəlir. Bığırılardan bir neçə nəfər onun üstünə cumub onu döymək istəyirlər. Abbas onlardan birini tutub dizinin altına qoyur. İkincisi gəlir, onu da eynən belə edir. Bığırılardan biri deyir ki, dava olacaq. Abbas kişi də qayıdır ki, “Nə dava, dava da elə belə olacaq” (S: 28; T:2).

İki qardaşın nisyə yağ əhvalatı

Nəsib və Sərxan adında iki qardaş müharibənin aclıq illərində bir gecə peçin qırağında oturub söhbət edirlər. Yeməyə heç nələri olmayan qardaşlardan böyüyü olan Nəsib deyir ki, üç kilo düyü, yarım kilo yağ, bir kilo şabalıd, dörd kilo ət və bir az da kişmiş ola, bir yaxşı aş bişirəsən. Bu xəyalplovdan xoşhal olan kiçik qardaş Sərxan qayıdır ki, indi ki, hər şeyi nisyəyə alırsan, yağını bir az artır, yoxsa aş yağsız olacaq.

İki qardaşın darı əhvalatı

Bir yaz başı böyük qardaş Nəsib kiçik qardaşı ilə birgə darı əkərkən deyir ki, məhsulumuz yaxşı olsa, yarısını kasıb-kusuba verərik. Məhsul yığımı vaxtı çatır, məhsul yığılır və iki əmbizə olur. Sərxan Nəsibə darı əkilməzdən əvvəl məhsulun yarısını kasıb-kusuba verəcəyi haqqında sözünü ona xatırladır. Nəsib deyir:

– İşin qurtarıb? Bir sözdür də, demişəm.

Həmin gecə güclü yağış yağır və yuxarı tərəfdən axan sel yamacda qurulmuş darı əmbizləri silib-süpürür. Qardaşlar həyəət çıxırlar ki, görsünlər əmbizləri sel necə aparır. Bu vaxt şimşək çaxır və həyəət işıqlanır. Nəsib: Bu nə şimşəkdir çaxır? – deyər soruşur. Kiçik qardaş cavab verir: Bu Allahın işığıdır, həyəti işıqlandırır ki, harda darı qalıb, onu da su yuyub aparsın (S: 28; T:2).

Hafiz Paşanın əhvalatı

Mollaisaqlı kəndində yaşamış Hafiz Paşa saz və söz ustadı imiş. Bir dəfə ərəblər dəvə karvanı ilə Şamaxıya gələndə bir nəfər Paşa kişini axtarıb tapa bilmir, odur ki, ona bir məktub yazıb göndərir:

İki öküz itirmişəm,
Nə gecə axtar, nə gündüz.
Amma axtar, tap göndər.

Hafiz Paşa ona belə bir cavab yazıb göndərir:

Öküzləri tapmışam,
Nə gündüz gəl, nə gecə
Amma gəl apar (**S: 1; T: 2**).

DƏLİ YUSİFİN LƏTİFƏLƏRİ

Dəli Yusiflə bağlı lətifələr təkcə İsmayılının Mollaisaqlı kəndində deyil, həm də Hacıhətəmli, Kürd Eldarbəyli, Gideyli və Göyçay rayonunun Bığır, Qarabaqqal kəndlərində indi də yaddaşlarda yaşayır. Belə lətifələrdən bir neçəsini burada təqdim edirik.

Xaraba qalmazdı ki?!

Bir dəfə kəndin hörmətli ağsaqqalı Lətif əfəndi deyir ki, ay Yusif, gedin oğlum Cərulla ilə sahədən qızılgül kolu gətirin, həyatə əkin.

Yusif bərkdən şaqqanaq çəkib deyir:

– Ay Əfəndi, neçə il oxumuş alim, beş kəndin qazisisən... Yenə də bir şey bilmirsən. Mən qızılgül əkən olsaydım, dədəmin həyəti xaraba qalmazdı ki ?!

Ürəyim yanmır

Qonşu Kürd Eldarbəyli kəndindən olan Zərbalı bəyi 1937-ci ildə Göyçaya aparıb həbsxanaya salırlar. Sonra o rəhmətə gedir və cənazəsini kəndə gətirirlər. Hamı ağlayır, o cümlədən anası Sənəm qarı da. Dəli Yusif də orda imiş. O da başlayır hönkürməyə və nə qədər edirsə gözündən yaş çıxmır. Birdən hönkür-tüsünü saxlayır və Sənəm qarıya deyir:

– Sənəm qarı, bilmirəm, oğlun bəydi, xandı, ya hər nədi, səhərdən inək kimi böyürürəm, gözümdən yaş çıxmır, çünki ürəyim yanmır.

Dəli inəyin dəli balası olar

Bir dəfə Yusifdən soruşurlar:

– Ay Yusif, anan necə qadın idi?

– Dəli inəyin dəli balası olar, – deyər ürəkdən gülməyə başlayır (**S: 28; T: 2**).

Toy və digər adətlər

Toylar qədimdə 3, bəzən də 7 gün çəkərdi. Toya qədər bir çox mərhələlər olardı. Əvvəlcə qız evinə qadınlar “əşitdirmə”yə gedər, sonrakı gəliş üçün razılıq alardılar. Bundan sonra oğlan tərəfindən ağsaqqallar “dualama”ya gedərdilər. Onlar özləri ilə üzük, qırmızı yaylıq və bir də qoç aparardılar. Qız və oğlan evinin ağsaqqalları “söz kəsi” edərdilər. Daha sonra oğlan evində ən yaxın qohumların iştirakı ilə nişan olardı, bu məclisə qız evindən də adamlar dəvət olunardı.

Qız toyuna yaxın onlara bazarlıq (qızıl əşyalar, geyim və şirniyyat) və toy xərci aparılırdı. Xınayaxdı olardı, hətta həmin xınadan oğlan evinə aparılar, oğlanın əlinə də yaxılırdı.

Cehiz oğlan evinə aparılmazdan əvvəl ağsaqqalların iştirakı ilə siyahıya alınardı. Gəlinin anasına süd pulu verilərdi.

Gəlin gündüz saat 11-12 radələrində at, yaxud da araba ilə gətirilərdi. İki-üç saatlıq yeməkdən sonra çalib-oyunmaq başlanırdı. Axşam bəy tərif edilər və bununla da toy başa çatardı. Üç, yaxud yeddi günlük toylarda adətən, günlər yüngül yemək və çalib-oyunmaq məclisləri ilə başa verilərdi.

Ailədə doğulan körpəyə adqoyma mərasimi keçirilər, bu münasibətlə halva bişirilərdi. Uşağın birinci diş çıxanda isə hədik bişirilərdi¹.

---

¹ Bu məlumatı Mollaisaqlı kənd sakini Şakir Abdullayev təqdim etmişdir.

BAYRAMLAR

Əksər bayramlar Azərbaycanın digər bölgələrində olduğu kimi keçirilər, yalnız Ramazanda müəyyən fərqlər aşkar bilinərdi. Kənddəki kişilər səhər tezdən keçən Ramazandan bu Ramazanadək vəfat etmiş şəxslərin ailələrini yoluxar, onlara başsağlığı verər və bundan sonra isə bir-birinin evlərinə gedər, bayramlaşdılar¹.

HAPIT YEMƏKLƏRİ²

Çəmikxu. Yağlı çörəkdir. Tərkibi, dadı və hazırlanmasına görə Azərbaycanın bir çox bölgələrində bişirilən fəsəliyə bənzəyir. Adi halda yoğurulan xəmirə yağ və ədviyyat (sarıkök, raz-yana) qatılır və sac üstündə bişirilir.

Kümbə. Xəmir arası bişirilən yemək növüdür. Arasına döyülmüş ət, soğan və müxtəlif ədviyyatlar qoyulmaqla köz üstündə ikitərəfli qızaranadək bişirilir.

Qara umac. Azərbaycanlılar arasında geniş yayılmış yemək növüdür. Soyuqdəymə zamanı bişirilir və güclü tərlətməyə səbəb yaradır.

Cırım. Yay vaxtı köçəri həyat keçirən hapitlar qoyun ətindən qaxac düzəldər və ilboyu hazır ət əldə etmiş olurdular. Həmin qaxac ət keçisi dərisindən olan motalın içində saxlanılırdı.

TOPONİMLƏR³

İrəmə

Səngər

Hapiti qar-qar (hapita gedən yol)

Goçivatç (kiçik çay), digər adı Şirvandarə çay

Çexuvatç – böyük çay

---

¹ Bu məlumatı Mollaisaqlı kənd tam orta məktəbin müəllimi İldırım Məsimov təqdim etmişdir.

² Bu məlumatı Mollaisaqlı kənd sakini Şakir Abdullayev təqdim etmişdir.

³ Bu məlumatı Mollaisaqlı kənd sakini Şakir Abdullayev təqdim etmişdir.

MOLLISAQLI KƏND “HAPIT” FOLKLOR QRUPU¹

“Hapit” folklor qrupu 1998-ci ildə yaranaraq fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Qrupa Zəminə Cəbrayılova rəhbərlik edir. O, eyni zamanda Mollaisaqlı kənd orta məktəbində fəaliyyət göstərən “Uşaq birliyi” dərənəyinin rəhbəridir. Qrupun repertuarında musiqi ilə müşayiət ayrıca önəm daşıyır. Buna rəğmən Mollaisaqlı mədəniyyət evi qrupa davamlı yardım göstərir. Qrup ötən illərdə Hapit folklorunu daha geniş ictimaiyyətə tanıtmmaq kimi məsuliyyətli bir vəzifəni üzərinə götürmüşdür. Bu mənada qrup üzvləri azsaylı xalqın (yəni hapitlərin) milli adət-ənənələrini, dilini, rəqslərini qoruyub saxlamaq və gələcək nəsillərə çatdırmağı ilk növbədə öz məqsədlərinə çevirmişlər.

---

¹ Bu məlumat AMEA Folklor İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fil. ü.f.d. Atəş Əhmədli tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Artıq 12 ildir ki, “Hapıt” folklor qrupu lokal folklorun spesifik mahiyyətini ictimaiyyətə təqdim etməklə məşğuldur. Folklor qrupu yeri gəldikcə günün aktual məsələlərinə də münasibət bildirməyə səy göstərir. Məsələn, kənddə içməli su probleminin olduğunu nəzərə alıb, onlar bu problemi də hər hansı bir ədəbi formadan istifadə etməklə (məs. bayatı və s. formalarından), həm də ictimai fikrə xoş gələn ifa tərzində gündəmə gətirmişlər. Qeyd edək ki, bu səhnəciyin də təqdimatında musiqi ilə müşayiət aparıcı mövqedədir.

Hazırda fəaliyyətini davam etdirən qrup rayon ərazisində və respublika hüdudlarında keçirilən tədbirlərdə fəal iştirak edir.

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

1. Abdullayev Şakir Paşa oğlu, 1936-cı il təvəllüdü, Mol-laisaqlı kənd sakini, milliyyəti həpət

2. Babayeva Bədİrnİsə, 1932-ci il təvəllüdü, Brovdal kənd sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

3. Babayeva Hacınənə Ağaməşədi qızı, 1913-cü il təvəllüdü, Əhən kənd sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

4. Babayeva Qızılnoz Qulammirzə qızı, 1933-cü il təvəllüdü, Ərəgİt kənd sakini, milliyyəti lahic

5. Babayeva Leyla Məhəmmədrza qızı, 1928-ci il təvəllüdü, Ərəgİt kənd sakini, milliyyəti lahic

6. Bağırlı Ağamİ Ağa oğlu, İsmayılı şəhər sakini, 1944-cü il təvəllüdü, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

7. Baloğlanov Zaur Oruc oğlu, 1975-ci il təvəllüdü, Əhən kənd sakini, milliyyəti lahic

8. Bəşİrov Əlvən Zeynal oğlu, 1937-ci il təvəllüdü, 2012-ci ildə dünyasını dəyişmişdir, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

9. Dağlaroğlu Şahməmməd Nurulla oğlu, 1956-cı il təvəllüdü, İsmayılı şəhər sakini, milliyyəti lahic

10. Əhmədov Qurbanəli Məhəmmədrza oğlu, 1945-ci il təvəllüdü, Ərəgİt kənd sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

11. Əliyev Ağaməşədi Alı oğlu, 1960-cı il təvəllüdü, Lahic qəsəbə sakini, milliyyəti lahic

12. Əliyev Dadaş Ağaməşədi oğlu, 1962-ci il təvəllüdü, Lahic qəsəbə sakini, milliyyəti lahic

13. Əliyev Kəbləmi Nağı oğlu, 1965-ci il təvəllüdü, Lahic qəsəbə sakini, milliyyəti lahic

14. Əliyev Maarif Ağaməşədi oğlu, 1972-ci il təvəllüdü, Lahic qəsəbə sakini, milliyyəti lahic

15. Hidayətova Səminə İsmayıl qızı, 1920-ci il təvəllüdü, Mücü kənd sakini, milliyyəti tat, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

16. Hüseynov Məhəmməd Hüseyndadaş oğlu, 1920-ci il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

17. Xəlilova Zəhra Məhəmməd qızı, 1921-ci il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

18. Xəlilova Bircənənə Baladadaş qızı, 1913-cü il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

19. Xıdırova Səlmə, doğulduğu yer Şamaxı rayonunun Zarat kəndi, 1932-ci il təvəllüdü, milliyyəti tat, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

20. Kamilov Yusif Məşədi Kamil oğlu, 1954-cü il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc

21. Kərimova Mahi Mirzə qızı, 1912-ci il təvəllüdü, Əhən kənd sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

22. Qardaşov Cəfər Soltan oğlu, 1970-ci il təvəllüdü, Əhən kənd sakini, milliyyəti lahıc

23. Qəhrəmanov Ziyadxan Əlibala oğlu, 1960-cı il təvəllüdü, Bakı şəhər sakini, milliyyəti lahıc

24. Məhərrəmov Əlisahib Əli oğlu, 1930-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

25. Məmmədov Qurban, 1908-ci il təvəllüdü, Ərəgit kənd sakini, milliyyəti lahıc, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

26. Məmmədov İdris Mahmud oğlu, 1902-ci il təvəllüdü, Hacı Hətəmli kənd sakini, milliyyəti həpət, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

27. Məsəimov Elsevər İldırım oğlu, 1978-ci il təvəllüdü, Mollaisaqlı kənd sakini, milliyyəti həpət

28. Məsəimov İldırım Məsəim oğlu, 1954-cü il təvəllüdü, Mollaisaqlı kənd sakini, milliyyəti həpət

29. Mövlamov İshaq Oruc oğlu, 1979-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahıc

30. Nağıyev Pəngi Məhəmməd oğlu, 1910-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

31. Puzanov Mixail Pyotr oğlu, 1954-cü il təvəllüdü, İvanovka kənd sakini, milliyyəti rus

32. Rəhimov Bəxtiyar Soltan oğlu, 1950-ci il təvəllüdü, Qalacıq kənd sakini, milliyyəti ləzgi

33. Serebrennikova Olqa Semyon qızı, 1940-cı il təvəllüdü, İvanovka kənd sakini, milliyyəti rus

34. Səmiyeva Xəzadə, doğulduğu yer Şamaxı rayonunun Zarat kəndi, 1927-ci il təvəllüdü, milliyyəti tat, hazırda dünyasını dəyişmişdir

35. Soltanova Tükəzban Hacıağa qızı, 1910-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

36. Süleymanov Salman Şahbaz oğlu, 1969-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahic

37. Süleymanov Şahbaz Bəşir oğlu, 1929-cu il təvəllüdü, Lahıc qəsəbə sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

38. Truşina Lyudmila Nikolay qızı, 1979-cu il təvəllüdü, İvanovka kənd sakini, milliyyəti rus

39. Truşina Mariya Pyotr qızı, 1948-ci il təvəllüdü, İvanovka kənd sakini, milliyyəti rus

40. Zalıyev Nəcəf Nayib oğlu, 1925-ci il təvəllüdü, Həftəsiyab kənd sakini, milliyyəti lahic, hazırda dünyasını dəyişmişdir.

Toplayıcılar haqqında məlumat

1. Atəş Əhmədli – filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
2. Dadaş Əliyev – doktorant, İsmayılı rayonu Lahıc qəsəbə orta məktəbin müəllimi

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Aşurbəyli S. Şirvanşahlar dövləti. Bakı: Azər-nəşr, 1997. 405 s.
2. Bağırılı A. Zuhunmuniş hi...Duhunmuniş hi... Bakı, 2011, 112 s.
3. Bağırılı A. Xuta birom bə tati, Bakı,2012 . 200 s.
4. Bünyadov Z.Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: Azər-nəşr, 1989, 424s.
5. Dağlaroğlu Ş. Nəğmə xundum ve tati, Bakı,“Elm”, 1998, 152 s.
6. Əfəndiyev P.Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı .Bakı, “Maarif”, 1992, 477 s.
7. Qeybullayev Q. “Azərbaycan türklərinin təşəkkül tarixi”, Bakı, Azər-nəşr, 1994,248 s.
8. Qulu Şeydanın lətifələri (Toplayanı Ə.Kərimli). B., 2003, 60 s.
9. Məsimoğlu İ.”Narıtlılar” Bakı “Şəms”, 2010, 84 s.
10. Русский фольклор Азербайджана /сост.Ф.Р.Мурадова, К.А.Умудова – Баку: Мутарджим, 2015, 208 с.
11. Миллер В.Б. Таты, их расселение и говоры. Баку, 1929, 34 с.
12. Миллер Всеволод.“Татские этюды” I часть Москва,1905, 60 с.
13. Русский фольклор/Сост.и примеч.В.Аникина.– М.:Худож. лит. 1985, 367 с.
14. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, выпуск 29. 1901, 713 с.

Vebresurslar

- 15.https://ru.wikipedia.org/wiki/Лезгины_в_Азербайджане
16. http://www.juvanbur.net/azj/_1385
17. <https://ivanovka.net/?p=1547>

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Ön söz	3
Lahıclar (tatlar) və onların folklor nümunələri.....	8
Ləzgilər və onların folklor nümunələri.....	142
Molokanlar (ruslar) və onların folklor nümunələri.....	157
Hapıtlar və onların folklor nümunələri.....	175
Söyləyicilər və toplayıcılar haqqında məlumat.....	191
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	194

Azsaylı xalqların folkloru,
II kitab.
Bakı, Elm və təhsil, 2017.

Nəşriyyat direktoru:
Prof. Nadir Məmmədli

Kompüterdə yığdı:
Günay Oruczadə

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Aygün Balayeva

Kağız formatı: 60/84 1/ 16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 196 səh.
Tirajı: 300

Kitab Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun
Kompüter Mərkəzində yığılmış, səhifələnmiş,
“Elm və təhsil” NPM-də ofset üsulu ilə
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.